

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Středověký sakrální prostor a jeho symbolika:

Relikviář sv. Maura

Bc. Mária Vaníková

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Středověký sakrální prostor a jeho symbolika:

Relikviář sv. Maura

Bc. Mária Vaníková

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Hečková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2015

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé práce paní Mgr. Petře Hečkové, Ph.D. za velmi cenné rady a připomínky a za veškerou energii, kterou do vedení mé práce vložila.

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Kult svatých.....	11
2.1 Pojem „svatý“. Dělení světců.....	11
2.2 Atributy světců	12
2.3 Hagiografie.....	13
2.4 Hroby světců.....	13
3 Relikvie.....	15
3.1 Klasifikace relikvií.....	15
3.2 Relikvie – jejich celistvost a dělení.....	16
3.3 Křížové výpravy a relikvie.....	18
3.4 Kult relikvií v Čechách.....	21
4 Rýnsko-mosanské relikviáře a relikviář sv. Maura.....	23
4.1 Relikviář sv. Maura, sv. Jana Křtitele, sv. Timoteje a sv. Apolináře.....	24
4.2 Zlatnické techniky použité na relikviáři sv. Maura.....	32
4.3 Charakteristika kamenů na relikviáři sv. Maura.....	35
5 Relikviář sv. Maura a jeho cesta devíti staletími	38
5.1 Osud relikviáře sv. Maura před rokem 1985.....	38
5.2 Osud relikviáře sv. Maura po roce 1985.....	48
6 Průběh restaurování zlatnické výzdoby.....	51
7 Dřevěné jádro relikviáře sv. Maura.....	58
7.1 Původní dřevěné jádro.....	60
7.2 Výroba nového dřevěného jádra.....	61
8 Restaurování sošek apoštolů.....	65
8.1 Stav sošek apoštolů před restaurováním.....	65
8.2 Restaurování sošek apoštolů	67
9 Relikviář sv. Maura a současnost.....	70
10 Závěr.....	73
11 Seznam použité literatury a pramenů.....	75

11.1 Monografie a články.....	75
11.2 Elektronické zdroje.....	81
12 Resumé.....	84
13 Přílohy.....	85
13.1 Seznam obrázků.....	85
13.2 Obrázky.....	87

1 Úvod

Předkládaný text diplomové práce se zabývá významem kultu svatých a relikvií, dále specifickou skupinou liturgických předmětů, relikviářů, a jejich funkcí ve středověkém sakrálním prostoru. Stěžejní část mé diplomové práci bude věnována relikviáři sv. Maura, památce prvořadě kvality uměleckořemeslného zpracování, na němž bude názorně demonstrována problematika liturgických předmětů, relikviářů. V práci se pokusím uplatnit poznatky z oborů památkové péče, historie a kultury, které dlouhodobě patří k mým primárním zájmům.

V roce 1985 byl v malém městečku poblíž Karlových Varů, v Bečově nad Teplou, objeven relikviář sv. Maura. Ačkoliv nemá žádné přímé historické vazby k dějinám českých zemí, domnívám se, že si po právu zaslouží naši pozornost. V rámci ostatkových schránek na území České republiky a vzhledem k souvislostem jejího vzniku se bezpochyby jedná o unikátní památku, jejíž nevyčíslitelná historická a umělecká hodnota ji zařadila na seznam nejhodnotnějších památek ve vlastnictví našeho státu.

Ačkoliv se názory na uctívání kultu svatých v jednotlivých dějinných etapách značně měnily, tvořily jednu z podstatných a neopomenutelných částí církevních dějin. V dřívějších dobách měl kult relikvií, tělesných ostatků svatých, podobu fenoménu rozšířeného téměř po celém teritoriu Evropy. Kult ostatků výrazně ovlivnil nejen myšlení, ale i jednání tehdejšího člověka, potažmo celé společnosti. Nutno konstatovat, že některé formy uctívání svatých a relikvií, které bylo možno v historii zaznamenat, byly příliš poplatné duchu své doby, a proto někteří z nás mohou dnes na tento jev nahlížet s určitým despektem. Některé formy zbožnosti a s tím spojeného uctívání relikvií, se mohou zdát v dnešní převážně sekularizované společnosti nepochopitelné ba téměř až bizarní.

Uctívání ostatků se začalo v Evropě rozvíjet od 7. století až do pozdního středověku. V průběhu tohoto období probíhaly poutě k význačným relikviím či předmětům, které byly spojeny s životem světce. Existence poutních míst byla mnohdy podnětem a impulsem k výstavbě impozantních staveb, chrámů, kostelů či klášterů.

Nejen jejich vnitřní výzdoba, ale především pak výroba liturgických předmětů, byly svěřeny do rukou nejprestižnějších uměleckých dílen a řemeslníků tehdejší doby. Ve středověkých zlatnických dílnách vznikaly mimo jiné ostatkové schránky, relikviáře, které dnes po právu náleží k dílům nejcenějším v rámci evropského umění. Často máme jen mlhavou představu o těchto vzácných pracích, které byly jako součást chrámových pokladů v důsledku historického vývoje mnohdy pleněny a ničeny.

Při hledání informačních zdrojů jsem nenašla publikaci, která by dle mého názoru obsahovala komplexní informace týkající se relikviáře sv. Maura, proto budu čerpat z velkého množství informačních zdrojů. Fenoménu relikviáře sv. Maura se sice věnuje monografie s příznačným názvem „Relikviář sv. Maura“,¹ ale nutno říci, že jsem v této knize nenašla odpovědi na všechny otázky, které mě zajímají, a na které hledám odpověď. Vzhledem ke zvolenému tématu mé diplomové práce jsem jako primární a výchozí prameny informací použila odbornou literaturu a časopisy publikované především Národním památkovým ústavem,² dále články odborného tisku. V knihovně Národního památkového ústavu - Územního odborného pracoviště v Plzni jsem měla přístup k materiálům ve veřejných knihovnách běžně nedostupným. Proto se se pro mě tato knihovna stala nepostradatelným zdrojem informací, které bych vzhledem ke specifickému zaměření mé diplomové práce těžko a pracně dohledávala. Informace jsem čerpala především z odborného periodika „Zprávy památkové péče“, časopisu věnující se výhradně problematice památkové péče, či Výročních zpráv vydaných Národním památkovým ústavem. Z knih bych ráda zmínila publikaci od Antona Gnirse „Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslovakischen Republik. Land Böhmen. Die Bezirke Tepl und Marienbad,“ která výrazně napomohla při pátrání a identifikaci relikviáře sv. Maura. Z článků jsem nejvíce zajímavých a podnětných informací získala ze stati s názvem „The Shrine of St. Maurus Rediscovered“ od Roberta Didiera, který se jako první zahraniční autor věnoval slohové analýze relikviáře.

Neméně přínosným a bohatým zdrojem informací pro mě byly zdroje internetové a zdigitalizované knihy, dostupné na internetu. Zde bych ocenila

1 CINK, O., *Relikviář sv. Maura*.

2 Dále také NPÚ.

elektronickou podobu knihy *Schedula diversarum artium*³ či Ottův slovník naučný. Oficiální webové stránky relikviáře sv. Maura a stránky Národního památkového ústavu se pro mě staly neméně důležitými informačními portály, ze kterých jsem čerpala informace. Za přínosnou považuji komunikaci prostřednictvím elektronické pošty s jednotlivými institucemi, např. s Kriminologickým ústavem Praha, za účelem získání článků týkajících se relikviáře sv. Maura a otištěných v odborném resortním časopise *Kriminologický sborník*, vydávaném Kriminologickým ústavem. Původně jsem plánovala využít archivní prameny - archivní fond Rodinného archivu Beaufort-Spontinů, Bečov, který je uložen ve Státním oblastním archivu Nepomuk, pobočka Klášter u Nepomuku, ve kterém se nachází složka o několika listech, týkající se relikviáře sv. Maura. Na základě mnou vzneseného dotazu mi bylo sděleno, že je fond nezpracovaný, a tudíž badatelům nepřístupný. Díky PhDr. Aleně Černé, památkářce z NPÚ Plzeň, jsem měla umožněný přístup ke specifickým materiálům běžně nedostupným. Zprávy pro jednání odborné komise, které mi bylo umožněno prostudovat, a na jejichž podkladě jednala odborná komise při Ministerstvu kultury, mající na starosti dohled nad restaurováním relikviáře, do detailu popisují jednotlivé kroky restaurátorských zásahů při restaurování sošek apoštolů na ostatkové schránce a výrobu nového dřevěného jádra.

Z metodologického hlediska jsem vedle rešerše odborné literatury a nepublikovaných zpráv použila podrobnou analýzu formální stránky relikviáře, který jsem měla možnost poznat z autopsie. Velkou pozornost jsem věnovala také osudům relikviáře jako hmotného artefaktu a významného objektu kulturního dědictví, především jeho fyzickému stavu, průběhu restaurování a následné prezentaci a propagaci Národním památkovým ústavem. V plánu jsem měla původně osobní návštěvu relikviáře Tří králů v Kolíně nad Rýnem a relikviáře Karla Velikého v Cáchách, dvou nejznámějších rýnsko-mosanských relikviářů. Z důvodu časového omezení daného povahou mé práce se tak nestalo.

Z výše uvedeného je patrné, že téma relikviáře sv. Maura je zpracováno v celé řadě publikací a periodik. Informace jsou ale často neucelené a roztříštěné ve větším množství informačních zdrojů.

3 THEOPHILUS, P., *Schedula diversarum artium*.

Diplomovou práci jsem rozvrhla do dvou tematických celků. V prvních kapitolách jsem se pokusila v nástinu objasnit a přiblížit základní problematiku kultu svatých a uctívání relikvií. V práci nebude opomenuto objasnění primárních pojmů, prostřednictvím kterých se pokusím přispět k snazšímu porozumění tohoto dnes mnohým nic neříkajícího a hodně vzdáleného fenoménu.

Další kapitoly byly věnovány výhradně relikviáři sv. Maura. Z důvodu snazšího vhledu do problematiky jsem se nejprve věnovala základnímu popisu a informacím o rýnsko-mosanských relikviářích, do jejichž skupiny relikviář sv. Maura patří. Pokračuji detailnějším popisem relikviáře sv. Maura a použitých zlatnických technik, s jejichž pomocí byl relikviář zhotoven a též zrestaurován. Úkolem kapitoly „Relikviář sv. Maura a jeho cesta devíti staletími“ je analýza osudů relikviáře od jeho zhotovení v 1. třetině 13. století až do roku 1993, kdy bylo přistoupeno k restaurování ostatkové schránky. Kapitola Průběh restaurování zlatnické výzdoby je pojata jako stručný přehled jednotlivých etap a nejvýznamnějších údajů z průběhu 12 let trvajících restaurátorských zásahů. Výrobu nového dřevěného jádra a s tím související osazení zrestaurované zlatnické výzdoby, jsem spolu s restaurováním sošek apoštolů vyhodnotila v rámci záchranných akcí na ostatkové schránce jako nejvíce náročné. Navíc pro mě z pohledu laika v lecčem velmi pozoruhodné, proto každé zmíněné problematice věnuji samostatnou kapitolu. V závěrečné části práce se zaměřím na novodobé osudy relikviáře sv. Maura, obzvláště pak na jeho současnou prezentaci a propagaci Národním památkovým ústavem, kam také spadá jeho funkční proměna z předmětu liturgického na předmět galerijně-muzejního typu.

Pro celkové dokreslení práce budou použity obrazové přílohy obsahující fotografie popisovaného relikviáře sv. Maura a jeho jednotlivých částí.

Mojí snahou je vytvořit přehled o relikviáři sv. Maura, který bude založen na ověřených skutečnostech a faktech. Obraz, který by mohl mnohým čtenářům posloužit jako pramen ne vždy všeobecně známých údajů a napomoci jim získat aspoň částečný přehled o této výjimečné památce.

2 Kult svatých

2.1 Pojem „svatý“. Dělení světců.

Kult ostatků si v dějinách křesťanské církve našel své místo, svou vlastní kapitolu s velmi bohatou a pestrou historií. Dopátrat se dnes celkového počtu mučedníků je zcela nemožné. První zprávy o smrti mučedníků se datují do druhé poloviny 2. století po Kristu. Poprvé je kult mučedníka doložen u hrobu biskupa Polykarpa ze Smyrny (69-155/156 n. l.), který byl popraven pro svou víru v padesátých letech 2. století.⁴

V prvních staletích se ctili především *martyres* (z lat. martyr - mučedník). Po ukončení pronásledování křesťanů se k mučedníkům připojili nový typ světců, tzv. *confessores* - vyznavači (z lat. confessio - přesvědčení, vyznání víry). Tito mučedníci, ač nepoložili život za Krista, se stali součástí nebeského království díky svému vzornému a příkladnému způsobu života, a byly jim postupně přiznány stejné pocty. Pro středověkou společnost byli mučedníci vzorem vhodným k následování a určitým symbolem představující kontakt mezi světem pozemským a světem nadpřirozena.⁵ Hlavní rolí světce, osoby blízké Bohu, byla především role přímluvce a ochránce. Toto je dobře patrné například ze středověkého nápisu ORA PRO NOBIS (pros za nás), který často zdobil (doplňoval) obrazy či sochy svatých.

Aby někdo mohl být křesťanskou obcí uctíván jako svatý, bylo bezpodmínečně nutné, aby byl za svatého prohlášen tzv. kanonizován (svatořečen). V historii se lze setkat s různými způsoby svatořečení. První mučedníci byli za svaté prohlášeni spontánně věřícími - "*vox populi*". Později toto právo přešlo na biskupy. Ti dali provést zápis dotyčné osoby do seznamu svatých na základě místní úcty a též "doložených" zázraků, jež se udály ve spojitosti se svatým. Tento způsob kanonizace se nazýval neformální (zvykový) a kult se udržoval pouze lokálně. Později za účelem rozšíření kultu svatého v celé církvi se začali biskupové obracet na papeže o stvrzení svatořečení. To bylo podnětem ke vzniku tzv. kanonizace formální, což byl mnohdy ale velice

⁴ KUBÍN, P., *Sedm přemyslovských kultů*, s. 15.

⁵ SUCHÁNEK, D., *Církevní dějiny : Antika a středověk*, s. 320.

zdlouhavý a náročný proces, při němž se především posuzovaly ostatky svatého spolu s jeho zázraky.⁶

2.2 Atributy světců

Při neustále narůstajícím počtu světců vyvstala potřeba jejich vzájemného rozlišení při jejich ztvárnění. Z těchto důvodů provázejí jednotlivé světce při vyobrazení tzv. atributy. Symboly, prostřednictvím kterých lze snáze identifikovat jednotlivé svaté. Atributy světců lze dělit na *atributy obecné*, což jsou symboly, se kterými se můžeme setkat u většího počtu světců, např. palmový list jako obecný symbol mučednictví či kříž jako symbol náboženské horlivosti. *Atributy individuální* jsou pak ty symboly, které nám přímo specifikují daného světce, např. sv. Jiří je vyobrazen s drakem a kopím. Sochu sv. Jana Nepomuckého,⁷ což je jeden z nejznámějších českých světců a zemský patron, je často možné vidět na historických kamenných mostech či v jejich blízkosti. Ke sv. Janu Nepomuckému patří typická svatozář kolem hlavy, kterou doplňuje pět hvězd. V rukách může též držet kříž či palmovou ratolest, jako je tomu u sochy sv. Jana Nepomuckého na Karlovo mostě v Praze od známého barokního sochaře Jana Brokoffa. Někteří mučedníci bývají zobrazeni s atributy (nástroji) připomínajícími způsob jejich umučení, jako je tomu například u sv. Kateřiny. Tato světice je vyobrazena s kolem, mučícím nástrojem, do kterého byla vpletena. Proto je považována za patronku všech profesí, při nichž hraje kolo důležitou roli (hrnčíři, mlynáři, koláři, atd.).⁸

6 K evidenci světců sloužily a slouží tzv. martyrologia, seznamy mučedníků a jejich svátků. Nejznámější je tzv. Martyrologium romanum. Tento oficiální seznam světců uznávaných římskokatolickou církví byl poprvé vydán po Tridentském koncilu roku 1584 papežem Řehořem XIII (1502-1585). V roce 1969 došlo k reformě tohoto seznamu rozhodnutím papeže Pavla VI. (1897-1978), která vstoupila v platnost od dne 1. 1. 1970.
RAVIK, S., *Velká kniha světců*, s. 44.

7 Jan Nepomucký (mezi r. 1340-1345 a umučený r. 1393), též označovaný jako Jan z Pomuku, je český zemský patron, mučedník katolické církve, generální vikář pražské arcidiecéze. Je pohřben v Praze v katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě. R. 1393 zemřel mučednickou smrtí anásledně byl vhozen z Karlova mostu do Vltavy. Svatozář s pěti hvězdami kolem jeho hlavy připomíná jednak rybáře, kteří našli jeho tělo, ale též pět ran Kristových a pět písmen latinského slova *tacui*, "mlčel jsem". Je patronem vodáků, mlynářů, loďařů, zpovědního tajemství a ochránce mostů.
Tamtéž, s.592-598.

8 Tamtéž, s. 342.

2.3 Hagiografie

Další možný výraz prokazování úcty světcům má své vyjádření v písemné podobě, v textech označovaných jako hagiografie. První literární texty věnující se popisu hrdinské smrti mučedníka se nazývaly *martyrium* či *passio*. Později vznikl i druhý typ hagiografie tzv. *vita* (životy). Tyto texty nebyly životopisem svatého, ale sloužily především jako propagace jeho kultu. I v těchto textech je smrt světce ústředním tématem celého příběhu a jeho vrcholem, ale ve smyslu završení jeho asketického a výjimečného života. Hlavní hrdinové museli svojí povahou a charakterem odpovídat tehdejšímu dobovému ideálu svatosti, a tudíž ne vždy zachycovaly texty opravdový a skutečný život světce. Typické vlastnosti mučedníka, které byly vyzdvihovány, byly hlavně jeho mimořádná zbožnost a absence vazeb na pozemské a materiální statky. *Miracula*, sbírky zázraků, byly další skupinou velmi oblíbených hagiografických textů, které reflektovaly život konkrétního světce. Jednalo se o popisy činů, které světec učinil za svého života, či které byly vykonány na jeho přimluvu. Uzdravení z nemoci či postižení nebo vyhánění démonů patřily k nejčastějším z nich.⁹ Snad ve všech literárních útvarech o životě světců se často prolínaly smyšlené události s těmi reálnými. Jednotliví autoři se snažili ve svých dílech především o vyzdvižení zázračných aspektů jejich jednání. Nejinak si počínal i autor u tzv. *Legenda aurea* (Zlaté legendy), nejoblíbenější hagiografické sbírky legend o životě světců ve středověku. Teprve v období 16. a 17. století se lze poprvé setkat s kritičtější a důkladnějším zkoumáním hagiografických textů.¹⁰

2.4 Hroby světců

Uctívání relikvií bylo ve svém prvopočátku vázáno především na hrob mučedníka či na místa, které byly spojeny s jeho smrtí. Zde docházelo k pravidelným setkáním členů křesťanské obce v den výročí smrti mučedníka. Významná a jedna z nejstarších křesťanských pohřebišť se nacházela v okolí Říma, například podél Via

9 SUCHÁNEK, D., *Církevní dějiny : Antika a středověk*, s. 320-321.

10 Autorství knihy je připisováno janovskému dominikánovi a později i arcibiskupovi Jakubu z Voraigne. To, že byla tato kniha ve své době velmi populární, dokazuje skoro tisícovka dochovaných rukopisů této knihy.

DUÉ, A., *Obrazový atlas dějin křesťanství*, s. 191.

Appia, Via Nomentana a na Vatikánských polích. Tepny tehdejší římské říše lemovala síť katakomb, ve kterých se ukládala těla prvních římských křesťanů. Byly to prostory veřejné a byly povoleny římskými úřady.¹¹

Později byly zakládány stavby, v jejichž základech byly ostatky světců ukládány, např. do hrobu v podzemní kryptě. Postupně se ke slovu dostaly kostely se stabilními oltáři a vlastním klérem. Založení a vysvěcení kostela vyžadovalo uložit pod oltář ostatky svatého či jinou relikvii. Tato praxe vedla k vyzdvižení ostatků (*elevatio*), jejich přenesení (*translatio*) a uložení do nového hrobu.¹² Postupně se začaly používat různé typy oltářů a ostatkových skříněk - *sepulcra* či *mausolea*¹³ či v období baroka velmi oblíbené oltáře ve formě skleněné rakve. Pohřbívání uvnitř kostela v co největší blízkosti světců, byla další zavedená novinka do praxe. Dle křesťanů bylo možno snáze získat světcovu přimluvu za svojí spásu. Praktikovalo se i ukládání mučících nástrojů spolu s mučedníkem do jeho hrobu.

Svatostánky byly často pojmenovány podle mučedníka, který v nich byl pohřben. Mučedník tímto aktem získal patronát nad kostelem, ve kterém byl pohřben včetně patronátu nad přínaležející křesťanskou obcí. Nebylo ani ničím výjimečným, že věřící přinášeli dary do kostelů, konkrétnímu světci, aby si tak u něho zajistili spásu nejen pro sebe, ale i pro své blízké.¹⁴

11 BORCHGRAVE, H., *Cesty křesťanského umění*, s. 10.

12 Např. roku 594 byl v Římě papež Řehoř Veliký požádán o ostatky sv. Pavla. Papež vydání ostatků odepřel s tím, že bylo naprosto nepřipustné a svatokrádežné, aby se někdo dotýkal těla svatých. KUBÍN, P., *Sedm přemyslovských kultů*, s. 21.

13 Tyto ostatkové skřínky se používaly především ve Franské říši a umísťovaly se za oltářní menzou. Tamtéž, s. 25.

14 Tamtéž, s. 18-29.

3 Relikvie

3.1 Klasifikace relikvií

Ostatky svatých neboli relikvie (z lat. *reliquiae*) jsou tělesné pozůstatky svatých nebo památné věci, které se vážou ke Kristu Pánu a svatým.¹⁵ Ostatky nebyly středověkou společností chápány jako pouhé kosterní pozůstatky svatých, nýbrž se na ně nahlíželo jako na příbytek svatého na zemi, byť se jednalo i o sebemenší část jeho původního těla.

Relikvie svatých lze klasifikovat do tří skupin. Skupinu první tzv. *relikvie primární, reliquiae primari*. Lze se setkat s označením relikvie zvláštního významu nebo znamenité, *reliquiae insignes*. To této skupiny jsou jednak zahrnuty relikvie související s kultem Ježíše Krista – hřeby, kopí, kterým byl proboden Ježíš, trny z trnové koruny, části svatého Kříže a roucho (tunika) Ježíše Krista, o kterou pod křížem losovali vojáci; dále relikvie spojené s kultem Panny Marie a celé tělo mučedníka či světce eventuelně jeho část.¹⁶ Takové relikvie byly nejvíce ceněny a byla jim prokazována maximální možná úcta.

Druhou skupinu jsou tzv. *relikvie sekundární, reliquiae materialis*. Do této skupiny patří fragmenty těl světců jako jsou zuby, vlasy, nehty, vousy,¹⁷ malé úlomky kostí a předměty, které byly v přímém kontaktu se světcem, např. je používali nebo se jich dotýkali. V největší míře jsou zde zastoupeny oděvy a obuv světců, berly, mitry, prsteny, předměty denní potřeby. Věřilo se, že kontaktem těla světce a předmětu se na daný objekt přenesla jeho nadpřirozená moc. Nástroje, kterými byl světec mučen, patří taktéž do této skupiny relikvií.

15 *Ottův slovník naučný : Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl osmnáctý, s. 924-925.*

16 Nejvíce ceněna byla především hlava, která byla symbolem celého světce; především pro ně začaly vznikat první ochranné a oslavné ostatkové schránky známé jako relikviáře.

SUCHÁNEK, D., *Církevní dějiny : Antika a středověk*, s. 318.

17 Například v islámu považují za posvátné Muhammadovy vousy.

ELSER, M., *Encyklopedie náboženství*, s. 257.

Relikvie kontaktní, *reliquiae a contactu*, neboli *brandea*,¹⁸ jsou třetí a poslední skupinou v řadě. Zde hovoříme o předmětech, které byly za ostatky uznány z důvodu jejich kontaktu s ostatky svatých nebo mučedníků, a tak samy nabyly statusu relikvií.¹⁹

3.2 Relikvie – jejich celistvost a dělení

Již od prvopočátků křesťanství měla křesťanská obec ve velké úctě ostatky svatých. Stav a vzhled mrtvého těla nebo jeho částí patřily k nejdůležitějším faktorům v kultu ostatků svatých. S posvátnou úctou a velkou pečlivostí dbali křesťané o zachování a integritu tělesných ostatků mučedníků. Tzv. *corpus incorruptum* (neporušenost těla) mělo velkou váhu při dokazování svatosti ostatků. Tato idea byla založena na přesvědčení, že Bůh nedopustí, aby tělo jeho věrných doznalo jakéhokoliv porušení. Vzorem se jim stal samotný Ježíš Kristus, který i přes značné utrpení, kterým si prošel, si nadále zachoval svoji tělesnou celistvost, kdy mu nebyla zlomena ani jedna kost. Proto se křesťané snažili všem mrtvým prokazovat maximální možnou úctu zahrnující uchování jejich ostatků. Důkazem nám jsou též středověké texty podávající svědectví o zachování těl svatých dlouhou dobu po jejich smrti, respektive po otevření jejich hrobů.²⁰ Kosmas (1045-1125), děkan pražské svatovítské kapituly, zaznamenal svědectví o otevření hrobu sv. Vojtěcha (957- 997)²¹ a vyzvednutí jeho neporušeného těla z hrobu v nejstarší české kronice tzv. Kosmovo kronice, za jejíž autora je též považován: *"A biskup, vzývav jméno svaté Trojice a vzav kladivo - zatímco ostatní duchovní zpívali sedmero žalmů a jiné k tomu svatému dílu vhodné modlitby - počal zvolna bořiti vršek hrobu a odboural jej až dolů k svatému pokladu. A když otevřeli rakev, všichni, kdo byli v kostele, byli ovanuti tak pronikavou přelíbeznou vůní, že tři dni jako by se byli najedli nejsytějších pokrmů, nemyslili na občerstvení jídlem; ba i*

18 Brandeum - "hedvábná rouška (velum), do níž v křesťanském starověku mrtvoly nebo kosti mučedníků zaobalovány a ve hrob nebo na jiném posvátném místě ukládány. Později jménem tímto označovány rouška neb i jiný předmět, kterým dotknuto ostatků svatých nebo mučedníků. Věci tyto jako ostatky se zvláštní úctou chovány."

Ottův slovník naučný : Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl čtvrtý, s. 562.

19 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 73.

20 SUCHÁNEK, D., *Církevní dějiny : Antika a středověk*, s. 318.

21 Český světec a jeden z patronů země české, sv. Vojtěch, byl zavražděn 23. 4. 997 na misionářské cestě k pohanským Prusům v Pomořanech. Jeho ostatky byly následně vykoupeny polským knížetem Boleslavem Chrabrým a umístěny ve Hnězdně. Roku 1039 uskutečnil český kníže Břetislav válečnou výpravu do Polska, ze které s sebou přivezl i ostatky svatého Vojtěcha.

Ústav dějin křesťanského umění, Světcí a jejich kult ve středověku, s. 172.

velmi mnoho nemocných se uzdravilo v ten den. Tehdy kníže, biskup a několik málo předáků podíivavše se viděli Božího světce, jak se jeho tvář a podoba skvěje a jak je tělo jeho naprosto neporušeno, jako by byl toho dne sloužil slavnou mši svatou". Tamtéž: "Divná to věc a přímo úžasná: kdežto před třemi dny se nemohli dotknout náhrobku, tehdy hned vyzdvihli kníže a biskup bez překážky jeho tělo z hrobu a pokryvše je hedvábím postavili nahoře na oltáři, aby lid mohl věnovati dary, jež zaslíbil Bohu a jeho světci".²²

V raném období kultu svatých měly velký význam především tkaniny. Svoji povahou neodporovaly myšlence o nedělitelnosti ostatků, která byla založena na představě "*corpus totum*", která ve své podstatě znamenala nepřipustnost dělení ostatků svatého. Teprve s nástupem 9. století začaly být malé části těla považovány též za relikvie a bylo je možno odejmout či přenést na jiné místo, aby co nejvíce chrámů, kostelů či jednotlivců mohlo tuto vzácnost vlastnit. Středověcí křesťané věřili, že relikvie měla stejnou moc jako samotný svatý. V očích křesťanstva těla svatých či jejich části, disponovaly nadpřirozenými silami, prostřednictvím kterých byly konány četné zázraky a které pomáhaly lidem v nemoci, nouzi či případně v boji proti nepřítelům. Například v legendě o sv. Anežce České najdeme následující svědectví: „*Už z Anežčina těla vycházela, když bylo po smrti vystaveno na marách, podivuhodná vůně.*“²³ „*Neobvyklou vůni vydával i Anežčin plášť, který když byl položen na nemocnou, takřka umírající sestru Domku, dceru Domislava ze Škvorce, přinesl jí zdraví.*“ „*Když nemocná sestra Vracka z Újezda, o níž se sestry domnívaly, že se ocitla na konci života, učinila po Anežčině smrti slib, že dá sloužit tři mše svaté spíše k její úctě než za spásu její duše, nabyla zdraví.*“ „*Jiné sestře byla uzdravena ruka, když se dotkla rakve s Anežčinými pozůstatky.*“

"Odebírání ostatků" nebylo ve středověku ničím výjimečným. Snad aby nedošlo k porušení úcty k zemřelým, kronikáři či dějepisci tento akt přecházeli s největší pravděpodobností mlčením, přesto se nám o těchto praktikách dochovaly písemné záznamy. Příklad snahy o odebírání částí těla je znám z českých dějin u Anežky Přemyslovny - "*chtěla tedy, když tělo nebylo ještě pohřbeno a sestry nebyly*

²² *Kosmova kronika česká*, s. 84.

²³ VYSKOČIL, J. K., *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy Kláry*, s. 123 - 131.

*přítomny, odříznout z palce její nohy nehet a uschovat si jej z úcty na památku. Jakmile se však pokusila nehet odříznout, hned se začala velmi silně řinout z palce krev. Tím postrašena, utírala ji bavlněným šátkem, až jeho značnou část touto krví potřísnila, jež se pak pro zásluhy vynikající panny stala spasitelným lékem v mnoha nemocech. Zmíněná sestra ze strachu, že se přílišné krvácení nezastaví a neustane, padla na zem vedle már prosila milosrdného Boha a pannu, aby ráčili krvácení zastavit. A to se i stalo."*²⁴

3.3 Křížové výpravy a relikvie

Během několika staletí se kult ostatků svatých v křesťanském světě postupně šířil po celé Evropě.²⁵ Prudce se začal rozvíjet od 7. století až do období pozdního středověku. K nebyvalému rozmachu fenoménu kultu mučedníků došlo především v období 11. a 12. století, v období spojeném s tzv. křížovými výpravami do Svaté země. Zcela zásadní pro kult ostatků byl rok 1204, rok čtvrté křížové výpravy. Ve dnech 14. až 16. dubna roku 1204 byla křižáky dobyta a krutě vyplněna Konstantinopol. Každé větší město v Evropě mělo své cenné relikviáře s ostatky svatých, ale žádné z nich nemohlo konkurovat byzantské Konstatinopoli. S obrovskou úctou sem proudili tisíce poutníků, aby se mohli obdivovat svatým předmětům, které neměly ve své době jinde konkurenci. Jedinečná sbírka obsahovala takové relikvie, jako bylo dřevo ze Sv. Kříže, trnovou korunu, vlas ze sťaté hlavy Jana Křtitele, bežešvý háv a hřeby, jimiž byl Kristus přibit na kříž a další ostatky a předměty, které měly vztah k mučedníkům a dalším uctívaným mužům.²⁶ Během plnění byzantské metropole křižáky nebyl ušetřen jediný svatostánek a v období čtyř let byly křižáky z Konstatinopole do Evropy odeslány téměř všechny relikvie. Roku 1241 město opustily město poslední a nejcennější z nich – *reliquie Arma Christi* (relikvie spojené s Kristovým ukřížováním). Kupcem relikvií se stal tehdejší francouzský král Ludvík IX. Svatý (1214-1270). Roku 1248 nechal Ludvík IX. Svatý poblíž katedrály Notre-Dame vystavět malý kostel nesoucí jméno Saint-Chapelle. Kostelík se stal novým domovem a schránkou

²⁴ Tamtéž, s. 134.

²⁵ Křesťanství není jediným náboženstvím, kde se uctívají ostatky svatých. Velice rozšířený a oblíbený je tento kult například v buddhismu či u pravoslavné církve.
ELSER, M., *Encyklopedie náboženství*, s. 256-257.

²⁶ BRIDGE, A., *Křížové výpravy*, s. 15.

pro jedinečný ostatkový poklad a nejvzácnější Ludvíkovy relikvie - dva kusy kříže, kopí, houbu, trnovou korunu, část oděvu Panny Marie či hlavu Jana Křtitele.²⁷

Kult relikvií odrážel nejen zásluhy světců, ale i jejich zázračnou moc. Se vzrůstající oblibou kultu relikvií narůstalo i znepokojení ze strany církve. Začaly se objevovat první příznaky obchodu s falešnými relikviemi. Centrem obchodu byla především Konstantinopol. Zde byly nabízeny nejkurióznější relikvie. Bez jakéhokoli ověření jejich pravosti byly posílány do kostelů a chrámů v Evropě, aby se zde staly objektem úcty. Vzrůstající obchod s bezcennými ostatky spojený často s jejich krádežemi či podvody, se snažila církev vyřešit na IV. lateránském koncilu konaném v roce 1215.²⁸ Předpisy, tímto koncilem přijaté, zakázaly prodej ostatků, stanovily, že nově objevené relikvie mohou být ze země vyzdviženy pouze se souhlasem papeže nebo že jejich ukazování věřícím mohlo probíhat pouze prostřednictvím ostatkových schránek (relikviářů). Biskupové měli přísně dbát na to, aby věřící nebyli klamáni plagiáty relikvií. S neúměrným nárůstem množství relikvií kontinuálně narůstala i otázka jejich autenticity. Pravost uznaných relikvií musely stvrzovat církevní autority. Tato potvrzení měla podobu tzv. autentiky, cedule, pergamenového, později papírového proužku, který uváděl jméno světce, původ či druh relikvie.²⁹ V novodobých dějinách byly některé relikvie podrobeny novému kritickému zkoumání ze strany Svatého stolce ve Vatikáně. V důsledku toho byly následně některé z nich vyškrtnuty ze seznamu do té doby uznaných relikvií. Tento osud například potkal roku 1988 tzv. Turínské plátno.³⁰

Ne vždy se ve své historii uctívání relikvií setkalo s porozuměním všech věřících. Proti uctívání ostatků svatých se například postavili v 15. století někteří táborští kněží v Čechách nebo protestantští kněží v Německu. Tridentský koncil, konající se roku 1563, na svém poslední zasedání obnovil závěry ustanovené roku 787 na II. nikájském koncilu, kde bylo ustanoveno, že uctívání relikvií je správné, ostatkům

27 FRALEOVÁ, B., *Templáři a Kristův rubáš*, s. 95.

28 IV. lateránský koncil - svolal papež Inocenc III. (1160-1216), jeden z nejvýznamějších papežů církevních dějin, a uskutečnil se roku 1215. Lze ho zařadit mezi nejvýznamější středověké sněmy církve. Přijal významná opatření, která po další staletí ovlivnila postavení církve ve společnosti. Značná část usnesení přijatých IV. lateránským koncilem, se stala důležitým prvkem a součástí církevního práva.

FISCHER-WOLLPERT, R., *Malý teologický slovník*, s. 70-71.

29 SUCHÁNEK, D., *Církevní dějiny : Antika a středověk*, s. 319.

30 SIMSON, O. Von, *Glossarium artis*, s. 191.

se sluší vzdávat úctu a uctívání relikvií má na věřící blahodárné účinky. Též bylo nařízeno, aby všechny kostely měly přinejmenším aspoň jednu vlastní relikvii. Pokud by došlo k vysvěcení kostela biskupem bez uloženého ostatku, mohl být dokonce sesazen.³¹ Sněm dále přísně zakázal kupčení s ostatky svatých a biskupům přikázal, aby vždy pečlivě prozkoumali jejich autentičnost. Podrobné církevní předpisy upravující správné uctívání ostatků svatých se objevily až o dvě stě let později a to ve spise *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonisatione*, vydaného roku 1748 papežem Benediktem XIV. (1675-1758),³² a v rozhodnutích římské kongregace *Indulgentiarum et Reliquiarum*.³³

V období reformace církve v 16. století došlo k výraznému posunu v chápání kultu svatých. Kult byl podroben kritice, došlo k jeho postupnému utlumení, které vyvrcholilo jeho úpadkem. K jeho obrození došlo v období baroka, od druhé poloviny 16. do 18. století. K dalšímu obratu v uctívání světců došlo v období osvícenství a francouzské revoluce, které nesdílely myšlenku úcty k ostatkům svatých. Mnoho klášterních budov, chrámů, poutních míst bylo vyrabováno a vyplněno. V první polovině 19. století, v období romantismu, došlo k oživení kultu, které v menší míře trvá dodnes.³⁴

S rolí světce, prostředníka mezi Bohem a věřícím, je neodmyslitelně spjata existence slavností ukazujících ostatky svatých a především pak existence poutních míst. Fyzický i vizuální kontakt věřícího s hrobem zbožného muže či ženy zesílil jeho "kontakt" se světcem. Středověk byl dobou cestování k poutním místům.³⁵ Kristův hrob v Jeruzalémě byl nejvýznamnějším a nejvíce uctívaným z nich. Santiago

31 KUBÍN, K., *Sedm přemyslovských kultů*, s. 33.

32 Benedikt XIV., vlastním jménem Prospero Lorenzo Lambertini. Papežský úřad zastával v letech 1740-1758 a byl v něm velice aktivní. Vynikal mezi moderními papeži. Významně se zasloužil o zlepšení církevní kázně, liturgie či církevního práva. V papežském státě provedl četné hospodářské reformy a aktivně se zapojil i do jeho městské výstavby. Patřil k významným patronům vědecké a umělecké činnosti. Bojoval za nedoknutelnou svobodu každého spisovatele vyjádřit svůj osobní názor. Intelektuálně té doby mu projevovali neomezené uznání a úctu. Dochovala se jeho četná korespondence týkající se poezie a umění.
RENDINA, C., *Příběhy papežů*, s. 583-588.

33 *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl osmnáctý*, s. 924-925.

34 BAŽANTOVÁ, N., *Relikviář sv. Maura*, s. 3.

35 Poutě k svatým místům daly impuls ke vzniku profese tzv. cestovních agentů, což byli lidé, kteří za určitý poplatek prodávali své služby, např. ukazovali nejlepší cestu k určitému svatému místu či prodávali věřícím mapy a průvodce, které je dovedly k nejsvatějším místům.
GILLES, A., E., *Lidé víry: Příběh středověké církve*, s. 129.

de Compostella ve Španělsku, Lurdy v předhůří francouzských Pyrenejí, Fátima v Portugalsku, hroby světců v Římě nebo skvostné sbírky relikvií v Cáchách či v Praze, jsou dalšími v řadě.

3.4 Kult relikvií v Čechách

V rámci českých dějin lze považovat za vrchol kultu ostatků období vlády římského císaře, českého a německého krále Karla IV. (1316-1378), který budoval lucemburské impérium, jenž mělo hraničit až s pravoslavným územím. V souvislosti s myšlenkou, že se má stát "*monarchou světa*", se mu zřejmě jevilo nezbytně nutné nashromáždit relikvie, které by bez obav obstály v konkurenci se sbírkou byzantských císařů či se sbírkou relikvií v Saint-Chapelle v Paříži ve Francii. Jejich zdroje však byly značně vyčerpány, a proto se snažil získat aspoň části těchto ostatků, pomocí kterých se snažil vytvořit jedinečnou kolekci.³⁶ Tak jak nechal Ludvík IX. Svatý v 1. polovině 13. století pro Kristovu trnovou korunu a další *Arma Christi* postavit v Paříži Saint-Chapelle, nechal Karel IV. postavit pro úschovu "*reliquie imperialis*"³⁷ Karlštejn. Hrad Karlštejn ve svých zdech skrýval relikvie hned v několika kaplích. Ty nejcennější však byly uchovávány v kapli sv. Kříže, která nejen ve své době patřila, ale i dnes patří k nejvýznamnějším prostorám hradu.³⁸ V rámci karlštejnských kaplí měla zcela mimořádné poslání a postavení, jimž byla také přizpůsobena a podřízena i její výzdoba. V rámci malířského programu kaple sv. Kříže patří k nejzajímavějším artefaktům soubor obrazů od Mistra Theodorika.³⁹ Ve výklencích mezi okny se nacházely nejen české, ale i říšské relikvie. Na zbývajících stěnách jsou zobrazeni sv. papežové,

36 KAVKA, F. Účel a poslání hradu Karlštejna ve svědectví písemných pramenů doby Karlovy, s. 22.

37 Mezi *Arma Christi* patří například: tři hřeby, důtky, kopí, kostky, roucho, meč, pochodně, lampy, nůž, měsíc se 30 stříbrnými, trnová koruna, provaz, jímž byl Kristus připoután ke sloupu, kříž, kladivo, kleště, žebřík, plátno, houba atd. Mezi nejcennější "*reliquie imperialis*" patřilo především Longinovo kopí. Kopí, kterým podle legendy římský voják Longinus probodl bok Ježíše Krista visícího na kříži. Kopí symbolicky použil například Otta Veliký v bitvě u Lechfeldu proti jinověrcům.

ROYT, J., *Křesťanské ikonografii*, s. 103.

38 Dřívější název byl kaple Utrpení Páně a jeho Znamení, jakož i všeho vojska nebeského. Vzorem pro kapli mohly být prostory pařížské kaple Saint-Chapelle, kaple Sancta Sanctorum v Lateránském paláci v Římě či v Konstantinopoli v císařském paláci nacházející se Svatá kaple byzantských císařů.

ROYT, J., *Umělecká výzdoba hradu Karlštejna*, s. 524

39 Malíř neznámého původu. Pocházel pravděpodobně ze severní Itálie. Významný dvorní malíř Karla IV. Spolu se svojí dílnou provedl unikátní výzdobu kaple sv. Kříže na Karlštejně. Vytvořili unikátní kolekci relikviářových deskových obrazů, přičemž do dnešní doby se nám jich zachovalo 129 ze 130.

sv. mučedníci a sv. mučednice. Nebyli opomenuti ani významní čeští zemští patroni a světci, kterým se dostalo čestného umístění ve středech jednotlivých částí stěn kaple. O kapli sv. Kříže tedy můžeme právem hovořit jako o kapli "relikviářové" a o karlštejnském hradu jako o hradu "ostatkovém".⁴⁰

Hrad Karlštejn a jeho kaple ale nebyly jedinými prostory kde císař Karel IV. nashromáždil za své vlády velké množství ostatků svatých. Velkou pozornost po celou dobu své vlády věnoval též metropolitnímu kostelu sv. Víta na Pražském hradě. Jednak jako kostelu a sídlu pražských arcibiskupů (od r.1344), a současně jako místu hrobu českého patrona a světce sv. Václava. Sbíрка svatovítské katedrály zahrnující říšské klenoty, těla svatých patronů země české, vzácné relikvie se za vlády Karla IV. výrazně rozrostla o celou řadu významných a posvátných relikvií, které obdržel císař darem či je posbíral během svých cest po Evropě.⁴¹

Karlu IV. se během jeho života podařilo vytvořit zcela unikátní soubor relikvií. Vybudoval tak důstojný protějšek toho, co v Paříži představoval relikviářový poklad, umístěný v kapli Saint-Chapelle.⁴²

40 Kaple sv. Kříže na Karlštejně nebyla jediným posvátným prostorem, který nechal císař Karel IV. vyzdobit nádhernými nástěnnými malbami, zobrazujícími křesťanskou ikonografii. Roku 1357 nechal Karel IV. zřídit pro nově založenou karlštejnskou kapitulou v Menší věži, tzv. Mariánské, dva sakrální prostory. Jedním z nich byl kostel Panny Marie. Jižní stěnu kostela zdobí velice zajímavá malba od Mikuláše Wurmsera s tématem ostatkových scén. Dvě z těchto scén podávají svědectví o získání vzácných ostatků svatých, spojených s umučením Páně, císařem Karlem IV. Třetí scéna přibližuje uložení ostatků do zlatého relikviářového kříže.

Tamtéž, s. 516-522.

41 Více viz PODLAHA, A., *Poklad u sv. Víta v Praze*.

42 OTAVSKÝ, K. Relikvie, relikviáře a královské insignie.s. 533.

4 Rýnsko-mosanské relikviáře a relikviář sv. Maura

Relikviář sv. Maura vznikl dle odborné literatury v oblasti starého Lotrinska, v povodí velkých řek - Rýna a Maasy, a to přibližně v rozmezí let 1150-1250.⁴³ Je všeobecně známo, že v tomto období a v této oblasti vznikaly jedny z nejkrásnějších románských ostatkových schránek vůbec. V kolínsko-mosanské oblasti působily zlatnické dílny, které perfektně ovládaly veškeré zlatnické techniky. Mezi nejznámější z nich patřila dílna v provincii Namur ve městě Oignies, která proslula produkcí honosných sakrálních předmětů.⁴⁴ Díky činnosti dílny Huga z Oignies, která byla velmi detailně popsána, se nám do současnosti dochovaly velice cenné informace týkající se provozu této dílny či mechanismu vzniku jednotlivých předmětů zde vyrobených. Tím nám je umožněno a zprostředkováno snazší poznání a seznámení s činností středověkých zlatnických dílen, jako je například získávání jejich zakázek, materiálu, atd. Svým ztvárněním se relikviář sv. Maura liší od jiných ostatkových schránek vyrobených v této oblasti, a proto ho s nimi nelze ani srovnávat. Doposud se však nepodařilo identifikovat zlatnickou dílnu, ve které byl zhotoven.⁴⁵

Ostatkové schrány tzv. mosanského typu jsou označovány jako tumbové, neboť mají tvar antického náhrobku se střechou (tumby). Základním tvarem těchto relikviářů, ze kterého jeho tvůrci při jejich výrobě vycházeli, je podélný domeček s obdélníkovým půdorysem. Na dřevěný korpus dosedá sedlová střecha s trojúhelníkovými lomenicemi a výrazně zdobeným střešním hřebenem završujícím pokrytí těchto relikviářů.⁴⁶ Jejich délka mnohdy přesahuje 150 cm, výška dosahuje 60-80 cm. Jádro tohoto typu relikviáře je zpravidla zhotoveno z dubového dřeva. Korpus relikviářů je obložen tepanými pozlacenými destičkami ze stříbra či mědi, emailovými destičkami a filigránem

43 Rýnsko-mosanská oblast je považována za místo vzniku relikviáře sv. Maura a jiných mosanských relikviářů (např. relikviáře Karla Velikého v Cáchách).

44 Jeden z čelních představitelů této dílny, řádový mnich Hugo, zlatník neobyčejných kvalit, kreativní umělec v oblasti produkce sakrálních předmětů, se snažil zavést do praxe celou řadu nových dílenských postupů. Za velice přínosné je považována především inovace technologií zpracování filigránu.

Více viz PÁNKOVÁ, K., Florennes – původní domov relikviáře sv. Maura, s. 84.

45 ŠUMBERA, A, *Relikviář sv. Maura : Úvodem*.

46 Např. relikviář Tří králů, relikviář sv. Albina v Kolíně nad Rýnem, relikviář Karla Velikého v Cáchách, atd.

doplněným barevnými kameny a neřídka též vzácnými antickými gemami.⁴⁷ Celkové uspořádání (utváření) těchto ostatkových schránek se řídilo určitým programem či schématem dodržovaným pouze v základním rozvrhu. Obdobné to bylo i s námětovou stránkou týkající se výzdoby mosanských relikviářů. Jedna čelní strana relikviáře byla vždy vyhrazena výlučně postavě Ježíše Krista, protější čelní strana relikviáře pak postavě Panny Marie či světců, jehož ostatky byly v ostatkové schránce uloženy. Podélné boční stěny relikviářů mnohdy zdobí postavy dvanácti sedících Ježíšových učedníků - apoštolů.⁴⁸ Mnohdy jsou součástí a doplňující složkou zlatnické výzdoby relikviářů cykly tepaných kruhových reliéfů zobrazujících výjevy ze života příslušného světce či světců.⁴⁹

4.1 Relikviář sv. Maura, sv. Jana Křtitele, sv. Timoteje a sv. Apolináře

Relikviář sv. Maura se řadí mezi práce rýnsko-mosanského okruhu a dle Didiera se jeho zhotovení datuje přibližně do období v rozmezí let 1180-1220.⁵⁰ Kompoziční řešení relikviáře sv. Maura a precizní zlatnická výzdoba jsou dokonalým příkladem románského zlatnictví a zcela mimořádného výtvarného a uměleckořemeslného zpracování.

Správné a plné pojmenování relikviáře sv. Maura zní relikviář sv. Maura, sv. Jana Křtitele, sv. Timoteje a sv. Apolináře. Ještě před samotným vznikem relikviáře bylo opatství ve městě Florennes v Belgii, původní domov relikviáře sv. Maura, obdarováno v různých časových obdobích ostatky těchto čtyř světců, a proto se postavy výše zmíněných světců výraznou měrou podílí na celkové výzdobě relikviáře. Hlavní příčinu, proč je relikviář pojmenován po sv. Mauru, lze spatřit v nebyvalém růstu kultu tohoto světce na teritoriu vymezeném řekami Moselou a Rýnem v době jeho vzniku.

47 Gema (gemma) znamená v latině drahokam. Označení gema se však užívá v užším smyslu, kdy se jí rozumí kameny s obrazci rytými do hloubky (= intaglie) nebo s obrazci vypouklými (= kameje).

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl devátý, s. 1007.

Více viz kapitola Charakteristika kamenů na relikviáři sv. Maura.

48 Apoštol (z řec. ἀπόστολος *apóstolos*) - vyslanec, posel, zástupce. Z mnoha učedníků si je vybral samotný Ježíš a byla jim dána zvláštní moc, např. uzdravovat nemocné či vymítat zlé duchy. Číslo dvanáct symbolizuje dvanáct kmenů izraelských.

ROYT, J., *Křesťanské ikonografii*, s. 45.

49 HEJDOVÁ, D. Objev nezvěstné památky.

50 DIDIER, R., *The Shrine of St. Maurus Rediscovered*, s. 241-242.

Význam a důležitost tohoto světce jsou jednak podtrženy tím, že převážná část výzdoby relikviáře je věnovaná právě tomuto světci a figura sv. Maura je na relikviáři znázorněna v jedné ze dvou čelní stran relikviáře jako protipól Ježíše Krista.⁵¹ Kdo to byl sv. Maur? Postava světce sv. Maura je obtížně historicky identifikovatelná. Dle Flodoarda to byl kněz působící v Remeši. Ve vězení se setkal se sv. Timotejem se sv. Apolinářem, kterého zde pokřtil spolu s dalšími uvězněnými. Byl odsouzen na smrt a sťat 22. srpna. Mělo se tak údajně stát v 1. nebo ve 3. století. V určení času nejsou historické prameny jednotné a rozcházejí se. O sv. Apolináři Flodoard říká, že na základě kázání se sv. Timotej obrátil na víru. Proto byl také společně se sv. Timotejem uvězněn. Ve vězení se setkal se sv. Maurem a byl jím zde pokřtěn. Dne 23. srpna, den po smrti sv. Maura, byli sv. Apolinář a sv. Timotej spolu s dalšími 50 křesťany popraveni.⁵² A co víme o třetím světci, o sv. Timoteji? V publikaci *Bibliotheca Strahoviensis* je uvedeno, že u Flodoarda se lze dočíst, že kázal Slovo Boží a přišel z Východu. Byl stejně jako jeho dva spolumučedníci, sv. Maur a sv. Apolinář, odsouzen k smrti a dne 23. 8. spolu se sv. Apolinářem a dalšími křesťany popraven.

Rozměrově patří relikviář sv. Maura k větším tumbovým relikviářům. Svým vzhledem připomíná stavbu s obdélníkovým půdorysem. Jeho základní parametry jsou úctyhodné: délka 138,5 cm, šířka 42 cm a výška 64,5 cm,⁵³ což ho v hierarchii dochovaných rýnsko-mosanských relikviářů vzhledem k jeho rozměrům řadí na třetí místo. První místo patří relikviáři Tří králů v Kolíně nad Rýnem v Německu (2,2 m),⁵⁴ druhá příčka pak relikviáři ve Stavelotu v Belgii (2,07 m).⁵⁵ Na ořechový korpus relikviáře dosedá sedlová střecha, na které jsou z jedné strany umístěny kruhové reliéfy ze zlaceného stříbra s výjevy ze života sv. Maura, sv. Timoteje a sv. Apolináře. Na druhé, protilehlé straně zaujímá největší plochu cyklus reliéfů ve tvaru kruhu. Reliéfy na této straně zobrazují scény ze života sv. Jana Křtitele, kterému je též ostatková schránka zasvěcena a jehož ostatky se též údajně nachází v nitru relikviáře. Co se týče ikonografického programu relikviáře, je nutné zdůraznit, že sv. Jan Křtitel byl jediným patronem opatství ve Florennes od jeho počátků až do 15. století. Proto také

51 CINK, O., *Relikviář sv. Maura*, s. 52.

52 Cit. dle ŠIDLOVSKÝ, G. E., *K ikonografii relikviáře sv. Maura*, s. 212-213.

53 ČERNÁ, A., *Dvacet pět let od nálezů relikviáře sv. Maura*, s. 75.

54 SCHLAFKE, J., *Der Kölner Dom*, s. 11.

55 DIDIER, R., *The Shrine of St. Maurus Rediscovered*, s. 228.

tvůrci relikviáře jeho postavě na ostatkové schránce věnovali nemalou pozornost.⁵⁶ Reliéfy předchůdce Ježíše Krista a jeho ohlašovatele,⁵⁷ nalezneme na ploše střechy po pravém boku sv. Maura. Jejich řazení je chronologické a příběh se vyvíjí směrem od postavy Krista k postavě sv. Maura. Série medailonů se sv. Janem Křtitelem je na relikviáři řazena v tomto pořadí:

- sv. Jan Křtitel kárá Heroda pro jeho chování
- sv. Jan Křtitel je odváděn do vězení
- Hostina Heroda a Herodiady s tančící Salomé
- Herodias nařizuje Salomé, aby si vyžádala hlavu sv. Jana Křtitele
- Salomé přináší Herodiadě hlavu sv. Jana Křtitele
- Pohřeb těla sv. Jana Křtitele

Dle Hejdové je osud sv. Jana Křtitele všeobecně znám.⁵⁸ Pořadí scén z jeho života je dáno novozákonními zmínkami, tudíž nebyl problém určit jednotlivé výjevy zobrazující osudy sv. Jana Křtitele jak jsou líčeny a řazeny na ostatkové schránce relikviáře sv. Maura.

Problém s určením správné interpretace scén na medailonech a správného pořadí medailonů vyvstal odborníkům u série medailonů se scénami ze života sv. Maura, sv. Timoteje a sv. Apolináře. Životní příběhy dvou světců, sv. Apolináře a sv. Timoteje, jejichž osudy se spojily s osudem sv. Maura, jsou vylíčeny ve směru od sv. Maura k postavě Krista. K tomu, aby bylo možno určit správné pořadí medailonů, bylo pro odborníky nezbytně nutné věnovat zvýšenou pozornost nejen životu sv. Maura, ale i životu a osudu jeho dvou spolumučedníků, popravených den po jeho smrti. Dle Hejdové lze nalézt v životních příbězích těchto světců údaje, které je spojují se sv. Maurem.⁵⁹ Na základě nově provedené identifikace postav na kruhových reliéfech došlo k novému výkladu jednotlivých scén, zobrazených na medailonech. Kdy došlo

56 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 27.

57 STUBHANN, M., *Encyklopedie Bible : A-L*, s. 237.

58 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 27-29.

59 Tamtéž, s. 29.

k jejich nesprávnému umístění na ostatkovou schránku není přesně známo. Dle odborníků se tak mohlo zřejmě stát při jejich předchozích úpravách.⁶⁰ Přestože se dochované umístění medailonů na relikviáři sv. Maura při posledním restaurování ukázalo jako chybné, restaurátoři toto osazení plně respektovali a zrestaurované medailony umístily do pozic, ve kterých se nacházely před jejich posledním zrestaurováním.⁶¹ Současný výklad scén na medailonech je následující:

- sv. Timotej se setkává se sv. Petrem
- sv. Timotej přichází na misi v Remeši a žehná sv. Maurovi
- sv. Timotej s druhem káže obyvatelům Remeše
- Prefekt Lampadius odsuzuje sv. Timoteje a jeho druha ke stětí
- sv. Maur křtí ve vězení sv. Apolináře
- Stětí sv. Timoteje a sv. Apolináře

Dle Hejdové jsou s největší pravděpodobností medailony na relikviáři sv. Maura dílem dvou autorů. První autor, uměleckořemeslně velmi zručný, perfektně ovládal jemnou zlatnickou práci do všech jejích detailů. U druhého autora kruhových reliéfů Hejdová obdobnou vysokou uměleckořemeslnou dovednost postrádá. Dle jejího názoru se tento zlatník svého úkolu zhostil zdárně, nicméně oproti prvnímu autorovi reliéfů postrádal hlubší řemeslnou erudici k preciznějšímu zpracování kruhových reliéfů.⁶²

Na vrcholu střechy relikviáře se nachází bohatě zdobený hřebenový pás, jemuž dominují tři velké, broušené horské křišťály a 16 menších křišťálů.

Sloupky vzdálené od sebe v pravidelných segmentech rozdělují umělecky výjimečné boční stěny relikviáře sv. Maura. Na každou hlavici jednotlivého sloupu dosedá půlkruhový záklenek, což v konečném důsledku vytváří dojem slepé arkády. Jednotlivým arkádám bočních stěn relikviáře vévodí vždy celkem šest postav apoštolů,

60 Tamtéž, s. 30.

61 CINK, O., *Relikviář sv. Maura*, s. 68.

62 HEJDOVÁ, D., *Relikviář sv. Maura*, s. 33.

nejbližších Ježíšových vrstevníků a průvodců. Směrem od Krista k postavě sv. Maura jsou apoštolové řazeni v tomto pořadí:

sv. Petr – atribut klíč a kniha; sv. Jan Evangelista – atribut kalich; sv. Filip – atribut kříž; sv. Matěj – atribut sekera; sv. Jakub Větší – měšec na holi; sv. Ondřej – atribut kříž; sv. Pavel – atribut pila; sv. Jakub Menší – atribut kniha; sv. Bartoloměj – atribut nůž; sv. Juda Tadeáš – atribut hůl; sv. Tomáš- atribut kniha; sv. Matouš – brko a kniha.

Drancování či ničivé požáry, které opatství sv. Jana Křtitele ve Florennes několikrát v historii zachvátily, často způsobily stěhování relikviáře. Zrušení kláštera na začátku 19. století, následný prodej veškerého klášterního majetku či transport relikviáře z Belgie do Čech, taktéž nepochybně ovlivnily stav relikviáře. Je známo, že v průběhu devíti staletí zasáhly relikviář různé změny nebo úpravy, např. novodobé doplňky z konce 19. století jsou důkazem, že relikviář byl při tomto zásahu místy neadekvátně zrestaurován. Během dřívějších restaurátorských zásahů pravděpodobně došlo k nesprávnému umístění postav apoštolů, a proto se současní odborníci⁶³ při popisu relikviáře po jeho znovuobjevení, nemohli shodnout na určení jejich správného pořadí.⁶⁴

Všechny postavy apoštolů prezentují dle Hejdové práci zlatníků, kteří bravurně ovládali zlatnické řemeslo, především pak náročnou techniku klenutého vytlačování.⁶⁵ Patrné je to především na dokonalé sochařské modelaci postav, individualizací obličejů a pohybu. U žádného z apoštolů nebyly zaznamenány opakující se gesta rukou či pozice nohou. To samé platí i pro řasení rouch. Apoštolové působí velice uvolněným a klidným dojmem, jakoby zcela přirozeně vstupovali do prostoru. Živost každého apoštola je zdůrazněna individualizací obličeje každého z nich.⁶⁶

Plastické postavy Ježíše Krista a sv. Maura, z teologického hlediska považované za ústřední, jsou umístěny v bohatě profilovaných čelních stranách relikviáře a lze na ně nahlížet jako na jednu ze zásadních součástí výzdoby relikviáře.⁶⁷

63 Určením postav apoštolů na relikviáři se zabývali např. R. Didier, M. A. Kotrbová či E. G. Šidlovský.

64 Více viz ŠIDLOVSKÝ, G. E., K ikonografii relikviáře sv. Maura, s. 204-206.

65 Více viz kapitola Zlatnické techniky použité na relikviáři sv. Maura.

66 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 63.

67 ŠUMBERA, A., Restaurování relikviáře sv. Maura, s. 45-46.

Jejich figury svojí výškou převyšují postavy všech dvanácti apoštolů a stejně jako postavy apoštolů vystupují z úrovně reliéfů směrem do prostoru. Každou z nich lze identifikovat prostřednictvím individuálních rysů. Na rozdíl od postav apoštolů, u kterých byla použita technika vytlačování, nebylo možno zmíněnou techniku využít též u postav Krista a sv. Maura. Obě čelní postavy byly s příslušným pozadím vytvořeny z jediného kusu plechu.⁶⁸ Oproti soškám apoštolů ale byl použit plech silnější, tudíž zmíněná zlatnická technika nebyla v tomto případě možná, a proto zlatník pro jejich výrobu zvolil vhodnější techniky, tepání a cizelování.⁶⁹ Postavě Krista dal zlatník podobu mladého vousatého muže. Kristus sedí bos na trůnu, v pozici označované *Maiestas Domini*.⁷⁰ Pozvednutou pravicí dává své požehnání, zatímco jeho levá ruka volně spočívá na otevřené knize opřené o levé koleno. Učený nápis na smaltovém podkladě nás informuje, kdo je tento muž.

„SVM QVOD ERAM NEC ERAM QVO - D SVM MODO DICOR
UTRVMQVE SVM UITE PORTVS SVM VERI LV - MINIS ORTVS SVM SOLUENS
MORTIS DIRE QVE PERICVLA SORTIS.”

V českém překladu od E. G. Šidlovského:

„Jsem ten, který byl a také jsem byl, který je; je řečeno, že jsem obojí. Jsem nositel života, jsem zdroj pravého světla. Jsem ten, jenž zbavuje prokletí smrti a nebezpečí osudu.”⁷¹

Druhou dominantní postavou umístěnou na opačné štítové straně relikviáře je postava sv. Maura. Mladý bezvousý muž sedící na trůně je oděný v tuniku, přes kterou má dalmatiku a ornát. Meč, symbolizující nástroj jeho mučednické smrti, drží v pravé ruce. Ve druhé ruce, levé, drží model kostela. Ani tento atribut není původní a je pozdějšího původu. Pravděpodobně, dle architektury kostela, byl zhotoven

68 Dle Šumbery však nelze vyloučit, že původně byly postavy apoštolů provedeny s příslušným pořadím též z jednoho kusu plechu.

NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek*.

69 Více viz kapitola Zlatnické techniky použité na relikviáři sv. Maura.

70 *Maiestas Domini* - "Vznešenost Páně"; zpodobnění Ježíše Krista na trůnu jako vládce světa, někdy tvoří součást scény Posledního soudu.

Národní památkový ústav, *Klášter Zlatá Koruna : Výkladový slovník*.

71 Cit. dle CINK, O., *Relikviář sv. Maura*, s. 56.

v 17. století.⁷² V trojúhelníkovém štítu relikviáře, ve kterém je umístěna postava sv. Maura, je na emailovém podkladě zlatým písmem psáno:

„ISTE SACER MAVRVS MARTIR FUIT ATQUE SACERDOS MAVRVS
CELESTEM MERCAT SANGVINE VESTEM HOC VAS NOBILITAT QVEM CELI
GLORIA DITAT.”

Český překlad tohoto nápisu od E. G. Šidlovského zní: *"Sv. Maur byl mučedník a kněz. Vykoupil si nebeský plášť svojí krví. Tato skříň povyšuje osobu, která v ní odpočívá a je tak zdobena slávou nebes."*⁷³

Dle Hejdové⁷⁴ i Šumbery byly sošky sv. Maura a Krista zhotoveny mnohem dříve než postavy apoštolů. V úvahu připadá i možnost, že obě figury byly původně vyrobeny pro relikviář jiných rozměrů. Vzezření postav svědčí o práci prvotřídního zlatníka, kterému byla svěřena výroba klíčových částí relikviáře a který měl bezpochyby v rámci zlatnické dílny zcela výsadní postavení.⁷⁵

Dalším zcela mimořádným doplňkem relikviářové výzdoby jsou výseče s emaily zobrazující scény ze Starého zákona. Starozákonní motivy mají kompozici kruhových medailonů. Pro jejich pozadí zvolili autoři tmavě modrou barvu. Pro postavy pak zlatou. Ostatní plocha emailových destiček byla zhotovena ve světle modrém provedení doplněným zlatými rostlinnými motivy. Napravo od Krista jsou umístěny čtyři emailové destičky s medailony s těmito výjevy: Mojžíš a zlaté tele, Obětování Izáka, Mojžíš a hořící keř, Mojžíš píše znamení "T". Po levém boku Krista jsou umístěny na rozdíl od jeho pravého boku pouze tři emaily s kruhovými medailony znázorňující tyto starozákonní výjevy: Mojžíš a měděný had, Jakub žehná synům Josefovým a Mojžíš vyvádí vodu ze skály. I zde můžeme dle Hejdové hovořit o práci dvou zlatníků. Jeden autor vycházel spíše ze starší tradice. Jako slohově zralejší označila Hejdová cvikle⁷⁶ pocházející od autora druhého. V obou případech však byla práce zlatníků ohodnocena odborníci jako vysoce kvalitní.⁷⁷

72 ŠIDLOVSKÝ, G. E., K ikonografii relikviáře sv. Maura, s. 203.

73 Cit. dle CINK, O., *Relikviář sv. Maura*, s. 56-63.

74 HEJDOVÁ, D. *Relikviář sv. Maura*, s. 63.

75 CINK, O., *Relikviář sv. Maura*, s. 68.

76 Cvikle – výseč, destička mezi dvěma medailony.

77 HEJDOVÁ, D., *Relikviář sv. Maura*, s. 65.

Čtrnáct postav starozákonních proroků a čtrnáct postav andělů vyplňují dolní a horní cvikle mezi kruhovými medailony na obou stranách střechy relikviáře. Postavy andělů a proroků neprezentují konkrétní osoby a jsou Šidlovským považovány za pouhý "*symbol existence v nebeském Jeruzalémě*".⁷⁸ Zde spolu se světci, kteří prokázali svoji věrnost víře obětováním svých životů, tvoří jedno společenství. Počet, ve kterém jsou andělé a proroci znázorněni, tedy sedm andělů a sedm proroků na každé straně relikviáře, znamená dle Šidlovského zdůraznění symboliky posvátného čísla sedm, které značí nebeskou harmonii, dokonalost a svatost.

Rostlinný a květinový dekor na relikviář sv. Maura je dle Didiera v rámci rýnsko-mosanských relikviářů, ale i mimo jejich okruh, zcela výjimečný.⁷⁹ Tato velmi výrazná výzdoba má pravděpodobně evokovat představu místa, pro které byl relikviář vyroben – město Florennes, město květin.⁸⁰

Velice bohatá a pestrá zlatnická výzdoba relikviáře čítá přibližně 500 základních kusů, které se dále skládají z téměř 3 000 jednotlivých částí. Relikviářová výzdoba, zhotovená převážně ze zlaceného stříbra a zlacené mědi a pokrývající téměř celou plochu ostatkové schránky, je tvořena z velké části tepanými či raženými pozlacenými měděnými a stříbrnými plechy. Ze zlatnických technik byly použity převážně reliéfní, filigránové a figurální prvky, které jsou doplněné emailovými a braunfirnisovými destičkami. K výzdobě ostatkové schránky byly středověkými zlatníky použity vzácné antické gemy a šperkové kameny, které dotváří celkový umělecký dekor relikviáře.

Uvnitř látkou vyložené ostatkové schránky byly nalezeny osteologické fragmenty několika jedinců,⁸¹ části textilu z 8. a 13. století pocházející z různých částí světa, zbytky usní a dalších organických a anorganických materiálů,⁸² autentika, tedy olověná destička, stvrzující pravost obsahu ostatkové schránky.⁸³

78 ŠIDLOVSKÝ, G. E., K ikonografii relikviáře sv. Maura, s. 203, 216-217.

79 Např. relikviáře z Nivelles, Tournai, Jouarre či St. Maurice d' Agaune.

80 DIDIER, R., The Shrine of St. Maurus Rediscovered, s. 232-233.

81 Dle výzkumu provedeného Kriminalistickým ústavem Praha se jedná o osteologický materiál nejméně ze tří jedinců. Soubor kosterních pozůstatků obsahuje též kosterní fragmenty jedné ženy (pravá kost pánevní, stehenní kost).

LAUPY, M., Relikviář sv. Maura v kriminalistických laboratořích, s. 330.

82 Více viz BAŽANTOVÁ, N., *Relikviář sv. Maura II*, s. 1-5.

83 ČERNÁ, A., Relikviář sv. Maura : Informace o současném stavu, s. 16.

Není jistě náhodou, že relikviáře mají často podobu chrámů,⁸⁴ tedy míst, kde se odehrávala většina náboženského života každého středověkého křesťana. Přestože skutečnou hodnotu ostatkových schránek spatřovali středověcí křesťané v jejich duchovní hodnotě, byly často relikviáře vyrobeny ze vzácných materiálů. Byly vyzdobeny kameny a emaily a vytvářeny těmi nejzručnějšími mistry ve svém oboru, což svědčí o významu církve, víry, posmrtného života a kultu svatých ve středověku.⁸⁵

4.2 Zlatnické techniky použité na relikviáři sv. Maura

Katalog či manuál zlatnických technik používaných a známých ve 12. a 13. století, tak by se dala pojmenovat zlatnická dekorace zdobící ostatkovou schránku sv. Maura. Můžeme zde nalézt celou škálu zlatnických technik, jako je niello, braunfirnis, cizelování, tepání, rytí, ražení, filigrán, email, smalt a v neposlední řadě velice zajímavou a náročnou techniku skoro zapomenutou, techniku klenutého vytlačování figur a reliéfů, později opuštěné a nahrazené výlučně tepáním, a v neposlední řadě taktéž opracování a využití drahých šperkových kamenů, drahokamů a křišťálů. Veškeré techniky zde použité můžeme považovat za opravdový vrchol zlatnického umění. Jednotlivé postupy byly detailně, s dokonalou precizností a znalostí problému popsány ve zcela unikátním díle *Schedula diversarum artium*, sepsaném v první čtvrtině 12. století, za jehož autora je považován mnich Theophil Presbyter.⁸⁶

Niello

Jedním ze způsobů dekorace klenotnických produktů ze stříbra je technika zvaná niello, tj. vytváření ornamentálních černých obrazců na povrchu stříbra. Ražený

84 Např. kolínský relikviář Tří králů má podobu trojlodní baziliky.

Více viz SCHLAFKE, J., *Der Kölner Dom*, s. 11.

85 ŠIDLOVSKÝ, G. E., K ikonografii relikviáře sv. Maura, s. 203.

86 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 15.

Theophil Presbyter nebo též Theophilus Presbyter - mnich řádu benediktinů, který žil ve 12. století. Mnišské jméno nebo též pseudonym zlatníka Rogera Helmarshausena, který je považován za autora knihy *Schedula diversarum artium*. Můžeme se též setkat s názvem *De diversis artibus*. Jedná se o latinsky psaný spis, sepsaný přibližně v letech 1110-1140, věnující se popisům téměř všech technik uměleckých řemesel, např. zlatnictví, kovářství, řemeslu nástěnné malby, výrobě vitráží či řezbářské práci.

Encyclopaedia Britannica, *Theophilus* : German writer and artist.

nebo vytlačovaný dekor se zaplní směsí a následně se výrobek zahřeje na teplotu, při které tato slitina dosahuje bodu tání. Tavenina, která při procesu vzniká, se postupně roztéká a zaplňuje všechny vyhotovené prohloubeniny.⁸⁷ Pro dosažení hladkého kovového vzhledu výrobku se musí následně celý povrch obrousit a vyhladit.⁸⁸

Braunfirnis

Braunfirnis je další zlatnická technika použitá na relikviáři sv. Maura.⁸⁹ Na proužek mědi se nejdříve vyryje libovolný motiv či dekor. Následně je nutné potřít pruh lněným olejem a položit na rozžhavené uhlí. Celý proces se opakuje tak dlouho, dokud povrch mědi není zcela suchý. Další krokem je položení měděného pruhu na žhavé uhlí na tak dlouho, dokud se z mědi nepřestane kouřit a nezčerná. Po vychladnutí materiálu se pomocí ostré škrabky vyškrabe požadovaný dekor tak, aby pozadí zůstalo černé. Poté se měděná destička pomocí rtuti a vinného kamene vyleští. V samém závěru celého procesu se kresba pozlatí, nechá se vychladnout a poté se vyleští ocelovým hladítkem.⁹⁰ Tato technika byla použita například při výrobě pásů s ornamenty hvězdiček, ploch pozadí sloupků či pásků s nápisy nalézajícími se na štítových stranách relikviáře u soch Krista a sv. Maura.⁹¹

Práce tepané a vytlačované

Bezesporu k nejpozoruhodnějším a nejcennějším zlatnickým pracím na výzdobě ostatkové schránky sv. Maura patří stříbrné tepané a cizelované postavy Krista a sv. Maura spolu s postavami dvanácti apoštolů.⁹² Rovněž dvanáct reliéfů zdobících relikviář lze označit za vrcholná řemeslná a jedinečná umělecká díla.

87 NIKITIN, M. K., *Chemie v konzervátorské a restaurátorské praxi*, s. 148.

88 Více viz THEOPHILUS, P., *Schedula diversarum artium*, s.186-188, kniha III., kapitola XXVIII - De nigello (O niellu).

89 Více viz THEOPHILUS, P., *Schedula diversarum artium*, s. 279-280, kniha III., kapitola LXX - Quomodo denigretur cuprum (Jak se černí měď).

90 HEJDOVÁ, D., *Relikviář sv. Maura*, s. 49.

91 ŠUMBERA, A., *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba : Braun-firnis*.

92 Výška jednotlivých figur se pohybuje v rozmezí 18 - 20 cm. 0,2 - 0,4 mm, taková je maximální síla plechu, ze kterého jsou jednotlivé sochy tepané. Bylo použito vysoké ryzosti stříbra pro tento plech, a to 950/1000.

NOVÁKOVÁ, A., *Historické technologie na relikviáři sv. Maura*, s. 12.

S pomocí forem vyrobených z tmele či ze dřeva, na které je tlačěn tenký plech a současně je též stahován pomocí kovových a dřevěných nástrojů, dochází k vytvarování vysoké členité modelace, aniž by došlo k jakémukoliv potrhání či narušení zpracovávaného materiálu.⁹³

Cizelování

Za pomoci tzv. čakanů⁹⁴ dochází při cizelování ke tvarování, formování a dekorování plechu. Použitím techniky cizelování lze na opracovávané ploše docílit různých vypouklin, rýh, žlábků či důlků. Pokud je čakan vyroben jako raznice doplněná navíc drobným dekorem, lze u zpracovávaného plechu docílit různých forem dekorace plochy či vytváření jemných a drobných reliéfů na této ploše. Velkou předností této techniky bezpochyby je, že při zpracování materiálu umožňuje střídat strany plechu. S touto technikou se lze setkat při závěrečných úpravách odlitků, jako je jejich dokreslení modelace či zahlazení.⁹⁵

Filigrány

Zde se jedná o tradiční ozdobnou zlatnickou techniku používanou již od starověku. Hovoříme zde o dekoru z velice tenkých, hladkých nebo zrněných pásků, případně tordovaných⁹⁶ drátků stáčených do spirál či malých úponů, velice často kombinovaných s tzv. granulací.⁹⁷

Emaily

Emailová výzdoba patří k nejnápadnějším barevným dekoracím na relikviáři. Relikviářové emaily lze rozdělit do několika skupin. Nejhojnější zastoupení mají emailové destičky, kterých bychom tu našli celkem 115. Obdivuhodná je především

93 Více viz THEOPHILUS, P., *Schedula diversarum artium*, s. 285-290, kniha III., kapitola LXXIV - De opere ductili (O práci tlačené).

94 Čakan je ruční razidlo používané k ražení prostřednictvím kladívka. Lze se setkat i s variantou, že čakan je vyroben jako raznice s ozdobným dekorem.

95 ŠUMBERA, A., *Relikviář sv. Maura : Středověké zlatnické techniky*.

96 Tordovaný - šroubovitě stáčený.

97 Granulace - oblíbená a často užívaná zlatnická technika, která je založena na nanášení malých drobných zlatých či stříbrných kuliček na povrch zpracovávaného materiálu, např. šperku.

Více k filigránové výzdobě relikviáře viz HEJDOVÁ, D., *Relikviář sv. Maura*, s. 34-41.

jejich rozmanitost. Žádný emailový motiv se na relikviáři nikdy neopakuje dvakrát. Pozoruhodné jsou též čtyři emailové sloupky, umístěné vždy v rozích relikviáře. Význačnou část emailové dekorace tvoří tzv. emailové cvikle, kde jsou v kruhových medailonech vyobrazeny scény ze Starého zákona.⁹⁸

Metoda ztraceného vosku

Jedná se o historickou metodu odlévání kovů. Tato technologie je značně pracná a obtížná. Odlitky zhotovené touto metodou jsou však velmi přesné. Nejdříve se z originálu vyhotoví tzv. negativní forma. Pomocí této formy se zhotoví kopie originálu z vosku. Tato kopie se musí zaformovat (je nutné, aby forma byla ze žáruvzdorného materiálu) a následně se vloží do pece. Při teplotách vyšších než 400 stupňů Celsia se vosk v peci vypaří. Do dutin, které vznikly ztrátou vosku, se nalije roztavený kov. Po vychladnutí se forma rozbije a nově zhotovený odlitek se z ní může vyjmout.⁹⁹

4.3 Charakteristika kamenů na relikviáři sv. Maura

Nedílnou součástí záchranu relikviáře sv. Maura se staly jeho četné průzkumy a výzkumy. Velice zajímavý, ale ne tak často zmiňovaný v souvislosti s relikviářem sv. Maura, je výzkum mineralogický. Tedy výzkum zabývající se drahými kameny - jejich vlastnostmi, vznikem, lokací, technologiemi jejich zpracování. Gemmologický průzkum relikviáře sv. Maura, který provedl vedle jiných odborníků mineralog a gemmolog Dr. Jaroslav Hyršl, se mimo jiné zabýval identifikací a rozlišením přírodních materiálů od umělých (syntetických) kamenů.

Na relikviáři sv. Maura se dle Hyršla nachází celkem 352 drahých kamenů. Z důvodu snažší identifikace a klasifikace jednotlivých kamenů, byly tyto kameny Hyršlem rozděleny do čtyř kategorií - kameny staré (původní), nové (doplněné zřejmě z minulého století), nezařaditelné (spíše původní) a gemy.¹⁰⁰

Kategorie starých, tedy původních kamenů, obsahuje kameny z přírodního materiálu. Mezi nejstarší zástupce přírodních materiálů patří: zirkon, jantar, zcela

98 ŠUMBERA, A., *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Emaily.*

99 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 83.

100 HYRŠL, J., *Gemmologická charakteristika kamenů na relikviáři sv. Maura.*

výjimečně ametyst, žlutý citrín, bezbarvé křišťály, safiry v několika barvách, včetně velmi vzácné fialové. Na jednom ze safirů se dokonce nachází velmi drobný vyrytý nápis. Dle Hyršla zřejmě v sanskrtu. Dále zde najdeme zástupce ohlazených valounků, které byly provrtány pro možnost navlečení v korálech. Dle hodnocení Hyršla nachází se v této kategorii kameny méně kvalitní, zajímavé spíše z historického hlediska. Za zajímavé považuje, že několik kamenů z této kategorie je tzv. asterických. Při osvětlení bodovým světlem se na nich objevuje pohyblivá šesticípá hvězda. Unikátní je dle Hyršla výskyt dvou nepravidelných valounků, které jsou na předmětech z této a starší doby extrémně vzácné, žlutohnědý jantar původem pravděpodobně od Baltského moře a ještě zajímavější, hnědožlutý valounek zirkonu asi ze Srí Lanky. Dalším zástupcem v této kategorii jsou barevná skla. Na relikviáři převažují především skla zelená, neboť v době vzniku relikviáře byla zelená barva velmi populární a žádaná. Zelená sklíčka připomínala svým vzhledem smaragdy, které byly v tehdejší době velmi vzácné. Zcela výjimečně jsou použita barevná skla v modrém, červeném nebo oranžovém provedení.¹⁰¹

S největší pravděpodobností byly v minulém století při restaurování relikviáře doplněny kameny z kategorie označené za nové, kdy velké množství původních kamenů chybělo. Ze zprávy vyplývá, že při průzkumu byly nalezeny dva kusy gagátů, které nahradily původní drahé kameny. Jedná se o specifický druh uhlí, který byl ve 2. polovině 19. století s oblibou používán pro výrobu smutečních šperků.¹⁰²

Do třetí kategorie, do kategorie nezařaditelné, Hyršl zařadil kameny, u nichž předpokládal, že byly použity zlatníky při vzniku relikviáře. Do této kategorie jsou zahrnuty vzácné křišťály. Některé z nich byly vybroušeny do neobvyklého tvaru – do tvaru kulatého disku, který byl vertikálně provrtán. Na hřebeni sedlové střechy se původně nacházelo 19 těchto přírodních kamenů - 16 malých a 3 velké. Dva z nich byly pravděpodobně při restaurování relikviáře v 19. století nahrazeny sklem, které bylo při posledním restaurování relikviáře opět nahrazeno kameny původními, tedy křišťály. Určení přesného původu kamenů je dle Hyršla problematické. Hyršl je toho názoru, že s největší pravděpodobností se jedná o materiál pocházející z Alp.¹⁰³

101 Tamtéž.

102 Tamtéž.

103 Tamtéž.

Poslední, čtvrtou kategorií tvoří vzácné antické gemy. Celkem jich můžeme na relikviáři napočítat 66 a materiálově se jedná se převážně o odrůdy chalcedonu (např. karneol, onyx, achát, jaspis), do kterého byly vyryty různé zvířecí,¹⁰⁴ rostlinné či figurální dekory¹⁰⁵ vycházející především z antické mytologie. Najdeme zde ale i gemy ikonograficky neutrální nebo gemy, které svou inspiraci našly v křesťanské symbolice.¹⁰⁶ Jako kuriozitu uvádí Hyršl jednu gemu vyrobenou z lastury a domnívá se, že se jistě jedná o doplněk aplikovaný při restaurování relikviáře v minulém století.¹⁰⁷ Dle provedené gemmologické analýzy pravděpodobně gemy pochází z Indie a lze je datovat mezi 1. stol. před Kristem až 2. stol. po Kristu, kdy dosáhla jejich produkce v antickém Řecku největšího rozmachu. Předpokládá se, že na území dnešní střední Evropy se dostaly jako válečná kořist křižáků po dobytí Konstantinopole roku 1203.¹⁰⁸ Gemy na relikviáři lze rozdělit do dvou skupin - na gemy s reliéfem vystupujícím nad okolní rovinu, tzv. kameje. Na relikviáři sv. Maura se nachází pouze jediná. Druhá skupina gem se nazývá intaglie, což jsou gemy s vyřezávanými motivy pod rovinou povrchu.¹⁰⁹

104 Např. volavka, orel, pes a zajíc, atd.

ŠUMBERA, A., *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Gemy.*

105 Např. Eros s lukem, Mars s kopím, Athéna Promachos, Satyr, atd.

Tamtéž.

106 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 58.

107 HYRŠL, J., *Gemmologická charakteristika kamenů na relikviáři sv. Maura.*

108 ŠUMBERA, A., *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Gemy.*

109 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 58.

5 Relikviář sv. Maura a jeho cesta devíti staletími

Letos je to již 127 let, co byl relikviář sv. Maura přemístěn z *L'Exposition rétrospective de l'art industriel* (Výstava kulturního dědictví a národního bohatství království Belgie), konající se v Bruselu, do západních Čech na bečovský zámek, vlastněný tehdy belgickou šlechtickou rodinou Beaufort-Spontin. V této době byl s jeho přítomností na Bečově obeznámen pouze velice úzký okruh lidí, rodinní příslušníci a jejich přátelé. V současné době, především díky intenzivní osvětě ze strany Národního památkového ústavu, patří mezi jedny z nejčastěji prezentovaných uměleckých artefaktů v České republice. Jaký byl ale osud relikviáře před jeho transportem v roce 1888 do Čech?

5.1 Osud relikviáře sv. Maura před rokem 1985

Relikviář sv. Maura pochází z města Florennes z oblasti Namur. Dříve toto území historicky patřilo Lotrinsku,¹¹⁰ ale se vznikem Belgie roku 1830 se stalo její součástí. Ve městě Florennes vznikly na počátku 11. století dvě významné instituce – kolegiátní kapitula¹¹¹ sv. Gengulfa, založená Arnoulfem z Rumigny roku 1008, a kostel, vystavěný též na Arnoulfův podnět, určený k uložení ostatků sv. Gengulfa. Svatostánek byl později zvětšen Gérardem, Arnoulfovým synem, původně kanovníkem v Remeši, později působícím jako biskup v Cambrai.¹¹² Biskup Gérard z Rumigny je též považován za zakladatele další významné církevní instituce vzniklé ve Florennes – benediktinského opatství sv. Jana Křtitele, jehož vznik se datuje do období 1010-1011. Tato instituce patřila k významným střediskům lotrinského reformního hnutí a svého největšího rozkvětu dosáhla v polovině 13. století. Mezi nejvýznamnější donátory této instituce patřil například papež Lev IX. (1002-1054). V souvislosti se založením florennského kláštera sv. Jana Křtitele mu byl věnován biskupem Gérardem z Rumigny

110 Lotrinsko bylo dříve součástí Říše římské národa německého.

111 Kapitula (lat. capitulum, caput - hlava) - sbor kanovníků pověřených vykonáváním slavností liturgie. Spolu s představeným kláštera řídí komunitu (konvent) mnichů a spravují záležitosti kláštera. Dělí se na kolegiátní (ustanovené při významném kostele) a katedrální (zřizované při katedrálách - biskupských chrámech).

Benediktinské arcioopatství, *Slovníček pojmů*.

112 ŠIDLOVSKÝ, G. E., K ikonografii relikviáře sv. Maura, s. 201.

ostatky sv. Jana Křtitele - jeho prst. Spolu s tímto ostatkem patřily do florennského ostatkového pokladu též tělo sv. Maura a lebka jeho druha sv. Timoteje. Lebka, zub, části vlasů či oděv sv. Jana Křtitele patřily k ostatkům, díky kterým se rozrostly a obohatily florennské klášterní sbírky v letech 1153-1161. Pravděpodobně lze toto období označit za období, ve kterém poprvé vznikla myšlenka vytvořit pro klášterní relikvie důstojné ostatkové schránky. Okolo roku 1220 nechali páni z Rumigny vytvořit první relikviářové schránky.¹¹³ Dle Roberta Didiera¹¹⁴ v téže době s největší pravděpodobností vznikl i relikviář pro ostatky sv. Maura a dalších mučedníků. Didier ve své stati "*The Shrine of St. Maurus Rediscovered*" předkládá názor, že mu předcházela jiná ostatková schránka, neboť v té době bylo zcela nemožné, aby ostatky svatých nebyly po dobu téměř dvě stě let uloženy důstojně a se vši úctou.¹¹⁵ Proto byla původní ostatková schránka nahrazena schránkou novou, schránkou s většími rozměry, zcela jiné uměleckořemeslné hodnoty a zpracování.¹¹⁶ Od 15. století došlo k propojení kultu sv. Jana Křtitele s kultem sv. Maura, což zapříčinilo, že se mučedník sv. Maurus začal uctívat a považovat za druhého patrona opatství ve Florennes. Změnu tím následně doznal i název kláštera ve Florennes. Klášter sv. Jana Křtitele byl přejmenován na klášter sv. Jana a sv. Maura. Den 22. srpen byl florennskými benediktiny stanoven jako svátek sv. Maura. V den sv. Ducha bylo možno každoročně spatřit ostatkovou

113 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 8.

114 Objevení relikviáře sv. Maura bylo událostí, která vyvolala obrovský zájem nejen domácích, ale též zahraničních odborníků. Jako první provedl analýzu relikviáře Didier Robert, který v dubnu roku 1988 v odborném periodiku Apollo věnoval relikviáři sv. Maura poměrně obsáhlou stať nazvanou "*The Shrine of St. Maurus Rediscovered*", čítající celkem 17 stránek. Přestože neměl Didier k dispozici fotografie znovuobjeveného relikviáře a vycházel pouze z dobových fotografií pořízených roku 1932, soustředil mnoho cenných informací týkajících se ikonografie, zařazení relikviáře a jeho historie.

Více viz DIDIER, R., *The Shrine of St. Maurus Rediscovered*, s. 226-243.

115 Evermod G. Šidlovský, strahovský bibliotékař a autor četné řady článků věnujících se právě problematice relikviáře sv. Maura, s tímto tvrzením nesouhlasí. Vychází ze svědectví dalších autorů. Dle Šidlovského je možné, že relikvie světců od svého darování klášteru ve Florennes (kolem r. 1010) až po jejich uložení do relikviáře sv. Maura (r. 1150 - počátek prací na relikviáři sv. Maura datovaný postavami Krista a sv. Maura), což je období přibližně 140 let, byly uloženy mimo jakýkoliv relikviář. Mohly být přirozeně uschovány v např. v *arca* (jednoduchá dřevěná schránka kvádrovitého tvaru maximálně zdobená zlatem či stříbrem) či *capsae* (textilní schránka na relikvie bohatě zdobené drahými kameny a kovy) a vystaveny k uctívání věřícím. Teprve když bylo stávající uložení relikvií ze strany florennského opatství považováno za zcela nedostačující, byl pořízen nový relikviář.

Volné prezentování relikvií bez jejich řádného uložení bylo s definitivní platností zakázáno IV. Lateránským koncilem konajícím se roku 1215.

ŠIDLOVSKÝ, G. E., K ikonografii relikviáře sv. Maura, s. 213-214.

116 DIDIER, R., *The Shrine of St. Maurus Rediscovered*, s. 240.

schránku obsahující relikvie v průvodu procházejícím ulicemi města Florennes. Pozdější osud kláštera byl úzce propojen s osudem ostatků a relikviáře. Do života a historie kláštera několikrát zasáhly ničivé požáry, nájezdy a drancování (1088, 1554, 1641, 1794), proto byl relikviář spolu s dalšími klášterními poklady několikrát mnichy přemístěn na jiná, bezpečnější místa.¹¹⁷ V roce 1794, v období Velké francouzské revoluce, je benediktinské opatství ve Florennes opětovně a naplno zasaženo pleněním revolucionářů. Jako důsledek probíhající Velké francouzské revoluce, nepřející řeholním řádům, byl klášterní život mnichů ve Florennes ukončen a roku 1798 klášter sv. Jana a sv. Maura s konečnou platností definitivně zrušen. Z obav před dalším možným vypleněním kláštera a rozkradením jeho majetku revolucionáři, přemístili benediktinští mniši relikviář sv. Maura z kláštera do farního kostela sv. Gengulfa ve Florennes, kde zůstal i po skončení revoluce. Z kdysi bohatého a prosperujícího kláštera nic nezůstalo, stejně tak jako z jeho majetku. Klášterní budovy s přílehlými zahradami byly vesměs zničeny, klášterní bohatství rozkradeno.¹¹⁸ Relikviář sv. Maura patří mezi jedny z mála dochovaných památek,¹¹⁹ jejichž původním domovem byl florennský benediktinský klášter sv. Jana a sv. Maura.

Z dochovaných archivních pramenů se lze dočíst, že relikviář sv. Maura upadl téměř v zapomnění. Ostatková schránka byla dlouhá léta odložena v sakristii kostela společně se starým nepoužívaným nábytkem. Byla natolik zanedbaná, že byla

117 Například roku 1641, v době působení opata Nicolase del Tombor, byl relikviář z obav před pleniteli kláštera přemístěn z kláštera ve Florennes do kláštera v Dinant.

Tamtéž, s. 230.

118 Areál opatství, po definitivním ukončení klášterního života mnichů, byl a je i dnes využíván především k hospodářským účelům. Jeho současní majitelé ale na jeho dějiny a stejně tak i historickou hodnotu místa nezapomněli a snaží se o jejich propagaci. V roce 1872 vznikl v nedalekém Meredsous v provincii Namur nový benediktinský klášter, který se snažil navázat na tradici zaniklých benediktinských klášterů v okolí.

PÁNKOVÁ, K., Florennes – původní domov relikviáře sv. Maura, s. 83.

119 Jako příklad dalších zachráněných a dochovaných památek uvádí Pánková kamenosochařské prvky pocházející z původní zástavby florennského opatství. Jedná se tři reliéfy vytesané do kamene, pocházející z poloviny 12. století, znázorňující Křest Kristův či Archanděla Michaela. Dochoval se též portál s datací založení opatství. Dnes jsou reliéfy a portál uloženy v opatství ve Meredsous nedaleko Florennes.

PÁNKOVÁ, K., Florennes – původní domov relikviáře sv. Maura, s. 83.

Didier uvádí jako nejzajímavější dochované artefakty relikviářový triptych zhotovený okolo r. 1230. Za zmínku též určitě stojí relikviářová monstrance pocházející ze začátku 16. století, ve které se nacházel ostatek, článek prstu sv. Jana Křtitele, a která je dnes uložena v kostele sv. Gengulfa ve Florennes. Katedrála v Tournai v Belgii se pro změnu stala domovem pro malý antropomorfní relikviář ve tvaru ruky s ostatky sv. Aubina a sv. Apolináře, vyrobený v letech 1230-1240.

DIDIER, R., The Shrine of St. Maurus Rediscovered, s. 228-229.

považována za nepotřebnou a vyřazenou.¹²⁰ Kostel sv. Gengulfa ve Florennes se netěšil příliš dobré stavební kondici a též chyběly finanční prostředky na jeho rekonstrukci, proto se zádušní správa rozhodla prodat relikviář sv. Maura. Prostřednictvím prodejce mohla tak získat finanční prostředky na možnou opravu objektu kostela. Celkem se objevili tři zájemci o koupi. Dne 14. září roku 1838 se ale děkan spolu se zádušní radou kostela obrátili na Alfreda, vévodu Beaufort-Spontin (1816-1888), pocházejícího z významné florennské šlechtické rodiny, neboť ho považovali za nejvhodnějšího kupce. Šlechtický rod Beaufort-Spontin patřil mezi jedny z největších podporovatelů církve ve Florennes a církev se domnívala, že vévoda bude v této rodinné tradici nadále pokračovat. Nemalou roli při rozhodování církve o kupci relikviáře sehrála též zbožnost této rodiny. Vévoda Alfred, velký milovník umění, se cítil poctěn a nabídku církve přijal. Prodejní cena relikviáře byla stanovena na 2 500 belgických franků,¹²¹ což vévoda obratem akceptoval. Prodej ostatkové schránky spolu s ostatky mučedníků byl dne 4. října 1838 odsouhlasen i namurským biskupem. Následně byl relikviář sv. Maura převezen z kostela sv. Gengulfa na rodové sídlo rodiny Beaufort-Spontin na zámek ve Florennes a umístěn v místní zámecké kapli sv. Petra, rodového patrona rodiny Beaufort-Spontin. Prodejem neudržovaného a značně poškozeného relikviáře církve získala finanční prostředky až dvojnásobně převyšující jeho tehdejší reálnou hodnotu. Lze se tedy domnívat, že prodej byl pro florennskou církev velice lukrativní. Při prodeji bylo ze strany církve současně vyjádřeno přání, aby rodina Beaufort-Spontin nechala při některých významných církevních svátcích zpřístupnit relikviář spolu s ostatky k uctívání věřícím. Je třeba též upozornit na důležitý fakt, že při prodeji relikviáře nebyla v kupní smlouvě zanesena povinnost nového majitele ponechat relikviář ve Florennes.¹²² Tato důležitá skutečnost se později stala předmětem dvou sporů. Poprvé byla platnost kupní smlouvy napadena roku 1851. Guvernér provincie Namur označil prodej relikviáře za nezákonný a domáhal se vrácení relikviáře sv. Maura kostelu sv. Gengulfa ve Florennes, přičemž původní částka, kterou Beaufort-Spontin za relikviář zaplatili, jim měla být vrácena.¹²³ Další soudní pře související s románskou

120 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 10.

121 Dále jen F.

122 JÍRŮ, R., Rod Beaufort-Spontin a relikviář sv. Maura, s. 100-101.

123 Bližší informace týkající se navrácení relikviáře sv. Maura (roku 1851), respektive důvody, proč nemůže zádušní rada žádat navrácení relikviáře zpět - viz JÍRŮ, R., Rod Beaufort-Spontin a relikviář sv. Maura, s. 101.

památkou, ale v daleko větším rozsahu, se objevila v roce 1898. Důvody žaloby opět zněly - neplatnost původní kupní smlouvy, prohlášení relikviáře sv. Maura a současně ostatků v něm se nacházejících, za neoddiskutovatelné kulturní dědictví belgického státu. Ale ani tentokrát Beaufort-Spontin o svůj relikviář nepřišli. Soudní proces nakonec skončil po dvou letech roku 1900 smírem obou stran a mimosoudním vyrovnáním, v němž bylo úředně potvrzeno, že vévoda Beaufort-Spontin vlastní neodvolatelně a bez výhrad relikviář včetně relikvií v něm uložených. Vlastnictví ostatků stejně tak jako ostatkové schránky nesmělo být v budoucnu zpochybňováno. Tehdejší belgický král Leopold II. (1835-1909) dokonce stvrdil uzavřený smír mezi Friedrichem Beaufort-Spontin, magistrátem města Florennes a zádušní radou svým samostatným výnosem vydaným dne 22. srpna 1901.¹²⁴

V době druhého soudního procesu se relikviář sv. Maura nacházel mimo území belgického království. Po smrti vévody Alfreda Beaufort-Spontin (1816-1888) se novým majitelem relikviáře stal jeho syn, čtvrtý vévoda de Beaufort-Spontin - Friedrich Georg (1843-1916), který si za své nové rodové sídlo zvolil zámek v Bečově nad Teplou v západních Čechách. A právě do Čech, do Bečova, tak vzdáleného místa od původního domova relikviáře, nechal Friedrich převézt relikviář sv. Maura, který tam byl přemístěn po prezentaci na výstavě *L'Exposition rétrospective de l'art industriel* (Výstava kulturního dědictví a národního bohatství království Belgie), která se konala v roce 1888 v Bruselu v Belgii. Do Florennes se už relikviář nikdy nevrátil.¹²⁵ Cena, kterou odborníci na této výstavě ohodnotili relikviář sv. Maura, činila úctyhodných 300 000 F,¹²⁶ přičemž sám vévoda Friedrich ho nechal pojistit až na částku 500 000 F.¹²⁷ Na zámku Bečově byl relikviář sv. Maura umístěn v zámecké barokní kapli sv. Petra. Snad předchozí právní spory přinutily vlastníky relikviáře k přehodnocení celé situace a přispěly k rozhodnutí relikviář sv. Maura příliš nepropagovat či veřejnosti vůbec neprezentovat. Zámecká kaple byla přístupná výhradně členům rodiny či příležitostně jejich přátelům. Za zcela výjimečnou situaci lze považovat pořízení fotodokumentace se souhlasem rodiny pro fototéku v Margburgu.¹²⁸ Pořízené fotografie se též objevily

124 JÍRŮ, R., Rod Beaufort-Spontin a relikviář sv. Maura, s. 103-104.

125 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 10.

126 JÍRŮ, R., Rod Beaufort-Spontin a relikviář sv. Maura, s. 101.

127 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 10.

128 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 16-17.

v publikaci *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslovakischen Republik. Land Böhmen. Die Bezirke Tepl und Marienbad* od Antona Gnirse¹²⁹ vydané roku 1932. Profesor Gnirs celkem na šesti stránkách¹³⁰ seznamuje čtenáře se stručnou historií relikviáře, zmiňuje se též o výstavě v Bruselu konané roku 1888, kde byl relikviář prezentován veřejnosti též v katalogu výstavy.¹³¹ Prezentace vzácné románské památky pokračuje jejím popisem doprovázeným pěti černobílými fotografiemi. V témže roce jako vyšla *Topographie*, byl vydán i separát této publikace věnovaný výhradně památkám města Bečova. V separátu se lze dočíst, že vyšel v celkovém nákladu 230 kusů a nebylo možné si jej zakoupit v knihkupectví. V reprodukci *Topographie* ale ani v jiných knihách věnujících se oblasti Karlovarska a Chebska,¹³² jichž byl sám Gnirs autorem, zmínku či sebemenší informaci o relikviáři sv. Maura už ale nenajdeme. V příslušné části textu, tam kde se v *Topographii* Gnirs věnoval relikviáři sv. Maura, je tato část zcela vynechána. Spatříme zde pouze dva bílé listy bez jakéhokoliv textu s fotografiemi jiných bečovských námětů. Tuto tzv. záhadu objasnil profesor Heinrich Zimmermann z Lokte. JUDr. Heinrich Beaufort-Spontin (1880-1966), pátý vévoda z rodu Beaufort-Spontin a poslední majitel relikviáře sv. Maura, si nechal separát dodatečně vytisknout výlučně pro své privátní potřeby. Kniha byla určena pouze jako dárek pro hosty pobývající na bečovském zámku. Vévoda Heinrich si stejně jako jeho předci velice dobře uvědomoval nesmírnou uměleckou a historickou hodnotu relikviáře. Po jeho zveřejnění v separátu by ho musel s největší pravděpodobností svým hostům i ukázat, čímž by došlo k odtajnění místa jeho uložení, čemuž snažil z pochopitelných důvodů vyhnout.¹³³

129 GNIRS Anton, prof. PhDr. (1873-1933) - na UK v Praze vystudoval archeologii, historii, dějiny umění, atd.; kustod Státní antické sbírky v Pule (dnešní Chorvatsko), člen Rakouského archeologického ústavu, zemský konzervátor pro Istrii, Kraňsko a Korutany. Státní konzervátor pro antické památky ČSR. Člen Německé společnosti věd a umění pro ČSR.

SKLENÁŘ, K., *Biografický slovník*, s. 189-190.

130 GNIRS, A., *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale*, s. 273-278.

131 V knize jsou též uvedeny informace o předchozích vyobrazeních či popisech relikviáře. "Dřívější vyobrazení a popisy relikviáře jsou k dispozici v katalogu č. 55 Retrospektivní výstavy konající se roku 1888 v Bruselu a v publikaci *Společnosti historických umění v Belgii*, 4. sešit, s. 14-16 s vyobrazením. Památník byl zpracován s poznámkami Maxe Dvořáka také pro dokumentaci tehdejší c. k. Ústřední komise pro památkovou péči ve Vídni, položka č. 23 z r. 1908 Ignazem Kathrein in Stift Melk."

GNIRS, A., *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale*, s. 274.

132 Například GNIRS, A., *Topographie der historischen und Kunst-Denkmale*.

133 BUCCHAROVIČ, S., Na okraj bečovského nálezu, s. 95.

Z dochovaných archivních záznamů dnes víme, že členové rodu Beaufort-Spontin patřili k příznivcům a obhájčům nacistického Německa. Byla například zaznamenána jejich aktivita v německé krajně pravicové politické straně NSDAP a též patřili k vedoucím činitelům v sudetoněmeckém hnutí.¹³⁴ V období druhé světové války (1939-1945) umožnili v prostorách tzv. Dolního zámku bečovského komplexu zřízení sídla nacistické organizace Hitlerjugend či Bund der deutschen Mädchen.¹³⁵ Z důvodů těchto skutečností byla dne 23. 8. 1945 na rodové panství Beaufort-Spontin uvalena státní správa na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 19. 5. 1945 (tzv. Benešovy dekrety), veškerý jejich majetek byl následně zkonfiskován a Beaufortové museli své rodové sídlo v Bečově nad Teplou opustit.¹³⁶ Poslední majitel bečovského panství, Heinrich Maxmilian Eugen Beaufort-Spontin, po zbytek svého života svůj nedobrovolný odchod z Čech nikdy nepřijal a po skončení druhé světové války se nadále řadil mezi aktivní členy sudetoněmeckého hnutí. V jakém časovém horizontu či s jakým vybavením mohla rodina Beaufort-Spontin bečovské panství opustit, není dnes známo. Poslední vévoda Beaufort-Spontin na Bečově, Heinrich, nechal relikviář sv. Maura zakopat pod podlahu kaple Nanebevzetí Panny Marie v bečovském hradním komplexu. Snad počítal se svým brzkým návratem, což se však nestalo a na předlouhou dobu 40 let tak zmizel relikviář sv. Maura z povrchu zemského, aby mohl být opět 5. listopadu roku 1985 znovuobjeven.

Příčinu, proč se nedochovaly jakékoliv zprávy související s unikátní zlatnickou románskou památkou, je možné spatřit ve velice vypjaté a bouřlivé situaci, ve které se naše společnost v roce 1945 nacházela. V této době došlo k nucenému odsunu Němců z Československa (cca 3 mil.) a příhraniční oblasti byly osidlovány nově příchozími obyvateli. V pohybu bylo tudíž velké množství lidí a evidence jejich pobytu v této době téměř neexistovala.¹³⁷

K znovuobjevení relikviáře sv. Maura došlo došlo v rámci utajované policejní pátrací akce za velmi zajímavých a dodnes poněkud nejasných okolností.

134 ŽUPANIČ, J., *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 30.

135 BUCHAROVIC, S., *Na okraj bečovského nálezu*, s. 95.

136 ANDRLE, J., *Tzv. Pluhovské domy*, s. 23.

137 Centrální registr obyvatel, tak jak ho známe v dnešní podobě, byl uveden do praxe až v roce 1953.

KLVAŇA, K., *Relikviář sv. Maura*, s. 324.

V létě roku 1984 se dostavil na tehdejší československý zastupitelský úřad v Rakousku ve Vídni Danny Douglas, občan USA. Úředníkům na zastupitelství sdělil, že disponuje informace a podklady o místech v Československu, kde mají být ukryty tři vzácné historické předměty ukradené za druhé světové války německými nacisty. Chtěl s Československým státem jednat o legálním vyzvednutí, odkoupení a následném převozu těchto starožitností do zahraničí. Současně požádal naše vídeňské zastupitelství o kontakt na instituci, která by byla oprávněna s ním o takovém obchodu jednat. Dne 17. 7. 1984 opětovně kontaktoval úřad ve Vídni a svoji žádost z června zopakoval s tím, že má informace, fotografie a plánec s umístění jisté starožitnosti na území našeho státu. Její hodnotu stanovil na 5 - 10 miliónu šilinků. Odmítal ale sdělit našim úřadům jakékoliv informace blíže specifikující tento předmět a jeho tehdejší polohu. K jeho prvotním informacím patřilo sdělení, že místo se nachází na území Československa přibližně 100 km od města Norimberk v NSR a daná věc nemá žádné historické vazby k našemu státu.¹³⁸ V září téhož roku byly veškeré nabyté informace předány Federální kriminální ústředně¹³⁹ bývalé Federální správy VB. Byl založen vyšetřovací spis a zahájilo se vyšetřování. Případ byl veden pod pracovním názvem "Starožitnost". Danny Douglas dlouhodobě odmítal a bránil se podat jakékoliv bližší indicie týkající se hledaného objektu a ve vedených rozpravách to bylo pro něj nepříjemné téma. Nakonec přece jenom vždy pár velice vágních informací sdělil, jako například na schůzce uskutečněné dne 11. 12. 1984. Z této schůzky si kriminalisté FKÚ odnesli další důležité informace blíže identifikující hledanou starožitnost - předmět má tvar obdélníku, je přibližně velký jako konferenční stůl, je dutý a kovový. K dalším důležitým informacím, které přispěly k postupnému poskládání celé mozaiky, patřila sdělení, že daný předmět sám o sobě není ani stříbrný či zlatý, není zdoben drahokamy, existuje k němu kupní smlouva z 11. století,¹⁴⁰ starožitnost patřila do majetku jednoho významného kosmopolitního šlechtického rodu¹⁴¹ pobývajících mimo jiné i v západních Čechách, v jehož držení byla již po mnoho generací a poslední majitel této památky ji

138 Tamtéž, s. 319.

139 Dále jen FKÚ.

140 Vznik relikviáře je přitom datován do počátku 13. století, tudíž tato informace byla zcela mylná.

141 Sdělení o kosmopolitnosti šlechtického rodu byla jedna ze stěžejních informací. Dle této informace se mohlo snáze vysvětlit jak se hledaná antikvita bez jakýkoliv historických vazeb k našemu státu dostala na jeho teritorium.

ukryl před koncem druhé světové války, tj. v roce 1945.¹⁴² Oblast pátrání se díky poskytnutým informacím opět o něco zúžila, a to především na oblast západních Čech, konkrétněji na Domažlicko, Karlovarsko, Chebsko a Tachovsko, respektive na potencionální šlechtické rody, které měly historické vazby k těmto oblastem. V úvahu ale připadalo hned několik šlechtických rodů - Černínové z Chudenic, Kolowratové, Mensdorff-Pouilly, Metternichové, Zedwitzové, Nostizové, Windischgrätzové na Tachovsku, Boos-Waldek či Beaufort-Spontin na Bečově. Po prostudování archivních záznamů jednak o vlastnictví pozemků v západních Čechách do roku 1945 připadaly nejpravděpodobněji v úvahu tyto šlechtické rodiny - Mensdorff-Pouilly, Beaufort-Spontin a Metternich-Winneburg. Též to byly rody kosmopolitní, bohatě rozvětvené, disponující četnými statky po celé Evropě a současně měly vazby též na Habsburky a Rakousko.¹⁴³ Po bedlivém a pečlivém přezkoumání zatím dostupných informací, zahrnujících i informace archivní, zbýval už pouze rod jediný - Beaufort-Spontin.

Díky paní doktorce Dagmar Hejdové,¹⁴⁴ tehdejší ředitelce Uměleckoprůmyslového muzea v Praze,¹⁴⁵ jejím dlouhodobým a odborným zkušenostem a profesionálnímu přístupu k celému případu, mohla být konečně odhalena pravá identita hledaného předmětu, který identifikovala prostřednictvím knihy Antona Gnirse z roku 1932 *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslovakischen Republik. Land Böhmen. Die Bezirke Tepl und Marienbad*, kde je na několika málo stránkách podchycen popis relikviáře spolu s jeho fotografickým vyobrazením.¹⁴⁶ Na základě identifikace hledaného předmětu byla v areálu bečovského hradu a zámku zahájena FKÚ dne 3. listopadu 1985 systematická pátrací akce. Samotné nalezení a vyzvednutí relikviáře se uskutečnilo v noci ze 4. na 5. listopadu, a to v bečovské hradní kapli Navštívení Panny Marie. Prostřednictvím detektoru kovů byla určena poloha hledaného předmětu a následně byl

142 KLVAŇA, K., Relikviář sv. Maura, s. 320-321.

143 Tamtéž, s. 323.

144 Hejdová Dagmar, PhDr. CSc. (1920-2009) - mezinárodně uznávaná a významná historička umění a archeoložka. Zabývala se studiem historického skla a středověkého sklářství, v nichž dosáhla četných mezinárodních uznání a úspěchů. Autorka celé řady odborných publikací.

SKLENÁŘ, K., *Biografický slovník*, s. 212.

145 Dále jen UPM.

146 GNIRS, A., *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale*, s. 273-278.

relikviář¹⁴⁷ ze záspu hradní kaple vyzdvížen. Tato akce probíhala výhradně za přítomnosti kriminalistů. Relikviář byl pod dřevěnou podlahu kaple umístěn spolu se svojí skleněnou ochrannou schránkou, ve které byl v zámecké kapli sv. Petra vystaven. Sklo ale pod tlakem zeminy nevydrželo a prasklo, což zapříčinilo postupné a celkové zasypávání ostatkové schránky zeminou.

Na vyzvednutí relikviáře ze záspu hradní kaple výhradně za přítomnosti kriminalistů existují různé názory. Ve sborníku Bibliotheca Strahoviensis se lze dočíst: *„Vyzvednutí relikviáře, které provedla FKÚ, bylo provedeno perfektně: po odborném prohledání bylo zjištěno, že z aplikovaných a případných odpadlých částí výzdoby relikviáře nechybí nic.“*¹⁴⁸ Opačný názor na realizovanou akci má Nina Bažantová, podle níž odkrytí "pohřbeného" relikviáře probíhalo překotně a mimo rámec archeologického průzkumu hradu, výlučně jako akce kriminalistů¹⁴⁹ bez jakékoliv přítomnosti archeologa, památkáře či historika umění, kteří by bezpochyby zajistili a dohlédli na opatrné, odborné a šetrné vyjmutí relikviáře ze záspu.¹⁵⁰ JUDr. Maryška, vedoucí týmu Starožitnost, ve svých memoárech vyjmutí relikviáře sv. Maura komentoval zase takto: *„Uměl jsem si představit, že v obou případech se sjedou ti, od kterých jsme očekávali po právu nějakou kvalifikovanou pomoc, a ono nic, postaví venku stany, zapnou vařiče, oblečou si bílé pláště, budou pukat z dýmek, mumlat cizí slova a šmidlat štětečky a relikviář bude na jaře venku jako blesk. Také jsem považoval za důležité relikviář prostě odstranit z tohoto místa pro případ, že by nějakou shodou náhod pan Douglas a naše strana smlouvu podepsali, a on by si ho mohl vzít i přesto, že už jsme o něm věděli.“*¹⁵¹

147 Spolu s relikviářem se pod podlahou hradní kaple našlo 96 lahví vína a koňaku.

Více viz KRUŠINOVÁ, L., *Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu.*

148 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 12.

149 Z důvodu možného prozrazení pracovali na celém případě tři kriminalisté FKÚ. Ve stejném počtu se též zúčastnili vyzvednutí relikviáře ze záspu.

KLVAŇA, K., Relikviář sv. Maura, s. 324.

150 Dle Niny Bažantové ani po zřízení zvláštní komise pro průzkum relikviáře na začátku roku 1986 nebyly okolnosti nálezů známy. O uložení ostatků v době jejich nalezení neexistovaly žádné záznamy. O jejich uložení se bylo možno dozvědět pouze od osob, které se vyjmutí relikviáře zúčastnili, tedy od kriminalistů. Na základě toho se domnívá, že mohlo dojít ke ztrátě důležitých informací, týkajících se obsahu ostatkové schránky v době, kdy byla nalezena.

BAŽANTOVÁ, N., Relikviář sv. Maura, s. 6.

151 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 41.

Teprve dne 10. prosince 1985, tedy více jak měsíc po objevení relikviáře sv. Maura, proběhl v hradní kapli zajišťovací průzkum archeoložkou SÚPP v Plzni¹⁵². Z vypracované zprávy se lze dozvědět, že po vyjmutí relikviáře ze záspu zůstal v podlaze kaple otvor po skleněné schránce, ve které byl relikviář uchován. Dále zde byl nalezen kovový rám schránky spolu se zbytky dřeva pocházející z dřevěného dna schránky. Z vyhotoveného protokolu též vyplývá, že byly nalezeny i lahve vína.^{153, 154}

Dne 20. prosince 1985 obdržel ředitel SÚPP v Plzni dopis od tehdejšího náčelníka FKÚ, kde bylo psáno, že další šetření pracovníky FKÚ na Bečově už přesahuje rámec jejich kompetencí. Současně s tím předal řediteli NPÚ i informace, které na přelomu roku 1984-1985 s sebou přivezl z Velké Británie slovenský archeolog PhDr. Holčík, a to, že na zámku v Bečově mají být ukryty další mosanské antikvity - figurka draka a skříňka. Vzhledem ke skutečnosti, že ostatková schránka byla nalezena, mohly být výše uvedené předměty též ukryty v areálu hradu či zámku. Průzkumy, které následně proběhly, tyto informace ale nepotvrdily.¹⁵⁵

5.2 Osud relikviáře sv. Maura po roce 1985

Po vyjmutí relikviáře ze záspu v hradní kapli, potvrdili a podepsali kriminalisté Karlu Mackovi, tehdejšímu kastelánovi bečovského areálu, jeho převzetí. Jak se později ukázalo, toto potvrzení v následujících letech sehrálo klíčovou roli při rozhodování, kde bude ostatková schránka umístěna, zda zůstane v Praze či se vrátí zpátky na Bečov. Po vyjmutí ze záspu byl relikviář transportován na FKÚ v Praze sídlem v Platněrské ulici do kanceláře JUDr. Františka Maryšky, vedoucího týmu kriminalistů, kde setrval

¹⁵² Dále také SÚPP.

¹⁵³ KRUŠINOVÁ, L., *Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu*.

¹⁵⁴ Celkem bylo objeveno pod podlahou zámecké kaple 136 lahví archivního vína, šampaňského a koňaku, které byly následně uloženy v depozitáři areálu. Můžeme se tedy domnívat, že se jednalo patrně o nejluxusnější exempláře z vévodských sbírek. Vinná sbírka obsahuje převážně francouzská vína, ale též portské a několik lahví šampaňského. Dle vyjádření Jakuba Příbyla, jednoho z nejlepších sommelierů v České republice, má tato sbírka hodnotu minimálně 20 miliónů korun a jak sám říká: „Z unikátní sbírky 136 lahví vína, koňaku i šampaňského, které pocházejí převážně z let 1890 až 1899, jich má mnoho částečně zachovanou i etiketu. Mohu tedy bezpečně určit nejen původ, ale i konkrétního vinaře, od kterého pocházejí, a dokonce i obchodníka, jenž vína prodával. Každá lahev má hodnotu minimálně 200 tisíc korun.“ Můžeme tedy konstatovat, že v současnosti lze pravděpodobně hovořit o nejcennějším nálezů vín na teritoriu našeho státu.

Národní památkový ústav, *Hrad Bečov*.

¹⁵⁵ ČERNÁ, A., 20 let od "nálezu století", s. 69.

přibližně po dobu 10 dnů.¹⁵⁶ Po vyřízení nezbytných formalit došlo k přemístění do UPM, které vypracovalo jeho úplně první orientační posudek. Ostatková schránka byla označena za jedinečné, monumentální románské dílo mimořádné umělecké a historické hodnoty, tudíž její vývoz za hranice státu byl absolutně nemyslitelný. Kulturní dědictví našeho státu se rozšířilo o další artefakt nevyčíslitelné historické a umělecké hodnoty. Z UPM následovala cesta relikviáře do trezoru Státní banky československé, kde pod vlivem extrémních klimatických podmínek došlo ke zborcení jeho původního dubového jádra tvořícího jeho podstatnou část, na níž byla upevněna téměř celá jeho výzdoba. Na příkaz tehdejšího ministra kultury na počátku roku 1986 byla ustanovena komise složená z odborníků z různých institucí,¹⁵⁷ jejímž hlavním úkolem bylo prozkoumání relikviáře. Tehdejší Státní restaurátorské ateliéry¹⁵⁸ byly ministrem pověřeny dokumentací, koordinací průzkumu a organizací prací. Ke konci dubna roku 1986 byl relikviář přemístěn do pronajatých prostor ateliérů na Pražském hradě, kde konečně mohl být zahájen průzkum relikviáře. V lednu 1987 dostaly ale StRA z prostor na Pražském Hradě výpověď, a proto došlo k dalšímu transferu relikviáře sv. Maura, tentokrát do skladu jednoho z pracovišť StRA, čímž také došlo k zastavení veškerých průzkumových prací na relikviáři. Další přesun, v pořadí již pátý, proběhl v dubnu roku 1988 do prostor UPM v Praze. Zde měli také pracovníci muzea spolu s dalšími odborníky a specialisty z jiných institucí¹⁵⁹ pokračovat v dokumentaci relikviáře. K zastavení dokumentačních prací na relikviáři sv. Maura došlo koncem roku 1989. Příčiny lze spatřit jednak v ochabnutí zájmu Ministerstva kultury o relikviář, dále Ministerstvo financí pozastavilo přísun financí na dokumentační práce na relikviáři a současně stále nebyly vyřešeny vztahy, týkající se vlastnictví relikviáře mezi UPM a SÚPP Západočeského kraje v Plzni. Rok 1990 je rokem úplného zastavení veškerých prací, spojených s průzkumem relikviáře a jeho obsahem.¹⁶⁰ Ke dni 1. 12. 1991 byly po dlouhých letech vyřešeny majetkoprávní vztahy a další náležitosti k relikviáři sv. Maura. Mohlo tak následně dojít k jeho fyzickému převzetí od UPM, kde byl do té

156 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 42-44.

157 Členy komise byli vedoucí pracovníci UPM, Státní památkové péče, Státních restaurátorských ateliérů či Univerzity Karlovy.

BAŽANTOVÁ, N., *Relikviář sv. Maura*, s. 4.

158 Dále také jen StRA.

159 Např. Kriminologický ústav Praha, Paleontologické oddělení Národního muzea v Praze.

BAŽANTOVÁ, N., *Relikviář sv. Maura*, s. 4.

160 Tamtéž, s. 4 - 6.

doby stále deponován, a opět se mohlo začít systematicky pracovat na restaurování relikviáře a v jeho průzkumech.¹⁶¹ Restaurování relikviáře bylo svěřeno nově vzniklé umělecké a obchodní agentuře Vankol, která disponovala vhodnými bezpečnostními prostory, odpovídajícími též klimatickým požadavkům na restaurování. Dne 26. 3. 1991 se uskutečnila fyzická inventarizace relikviáře spolu s jeho převzetím od UPM a jeho převoz do prostor agentury Vankol, se kterou SÚPP uzavřel smlouvu a která si od poloviny roku 1996 zajišťovala téměř veškeré smluvní a organizační záležitosti, související s románskou ostatkovou schránkou.¹⁶² Po vyjasnění majetkových vztahů v roce 1991 byly práce na relikviáři opět zahájeny a byly odbornou komisí působící při Ministerstvu kultury ČR, jmenovanou dne 1. 4. 1991, rozděleny do několika etap.¹⁶³ V první etapě proběhly restaurátorské, materiálové a technologické průzkumy,¹⁶⁴ průzkumy veškerých zlatnických technik, aby byly zvoleny co nejvhodnější a nejšetrnější restaurátorské postupy, a v neposlední řadě proběhly konzultace se zahraničními odborníky. Závěrečnou fází bylo odsouhlasení veškerých restaurátorských postupů (např. ověření jednotlivých použitých technologií) či dalších přípravných kroků odbornou komisí. Následně mohlo být v polovině roku 1993 přistoupeno již k vlastnímu restaurování relikviáře.¹⁶⁵ Akademická sochařka Alena Nováková¹⁶⁶ a její kolega Andrej Šumbera, byli vybráni jako hlavní restaurátoři relikviáře sv. Maura.

161 ČERNÁ, A., Relikviář sv. Maura, průběh restaurování, s. 94.

162 ČERNÁ, A., 20 let od "nálezu století", s. 69.

163 Ministerstvo kultury ČR vydalo Zásady pro zajištění průběhu restaurování relikviáře sv. Maura, podle kterých se celé restaurování románské památky řídilo.

164 Jeden z prvních podrobných průzkumů relikviáře provedl Kriminologický ústav Praha.

Více viz LAUPY, M., Relikviář sv. Maura v kriminologických laboratořích, s. 327-333.

165 CINK, O., *Relikviář sv. Maura*, s. 80.

166 Zemřela po těžké nemoci během restaurátorských prací dne 30. srpna 1997.

6 Průběh restaurování zlatnické výzdoby

*"Restaurováním se obecně rozumí jakýkoli zásah, jehož úkolem je vrátit produktu lidské činnosti jeho účinnost."*¹⁶⁷

Zcela nevhodné umístění (ukrytí) relikviáře sv. Maura pod podlahou hradní kaple v Bečově nad Teplou zapříčinilo, že relikviář sv. Maura byl vystaven po dobu minimálně 40 let destruktivním vlivům plísní, vlhka a korozi jeho kovových částí. Též původní dubové jádro relikviáře se vlivem změny prostředí začalo rozpadat. Některé jeho části uhnily úplně a spolu s tím došlo k uvolnění dřevěných spojů. Tato nosná a stěžejní část památky ohrožovala svým rozkladem již tak korozi narušenou zlatnickou výzdobu zdobící celý povrch relikviáře, a proto bylo rozhodnuto o demontáži této monumentální románské památky. Kvůli počátečním nesrovnalostem, které vznikly především na základě svěření ostatkové schránky do opatrování instituce StRA, došlo zcela zbytečně k pětiletému odkladu restaurování relikviáře sv. Maura. Majetkoprávní vztahy k této památce byly příslušnými institucemi řešeny příliš rozvlekle. Teprve ke dni 1. 2. 1990 bylo právo hospodařit s relikviářem převedeno ze státu na SÚPP v Plzni, který se tak mohl od tohoto okamžiku začít chovat jako skutečný majitel této památky.¹⁶⁸ O několik měsíců později, na jaře roku 1991, došlo k realizaci fyzického převzetí ostatkové skříně SÚPP v Plzni od UMP, kde byl do té doby relikviář deponován.

Detailní popis všech použitých uměleckořemeslných technik a technologií, materiálové průzkumy¹⁶⁹ spolu s průzkumy defektů a korozi byly velice důležitým a cenným podkladem pro zahájení systematických prací na relikviáři po jeho únorovém převodu na SÚPP. Provedená vstupní dokumentace poskytla odborníkům závažné informace o stavu románské památky. Poukázala na nevyhnutelné rozebrání jedinečného díla. Bez tohoto relevantního opatření by nebylo možné realizovat takové zásahy jako bylo restaurování či konzervace¹⁷⁰ kovových částí relikviáře, ale zejména

¹⁶⁷ BRANDI, C., *Teorie restaurování*, s. 19.

¹⁶⁸ ŠUMBERA, A., *Restaurování relikviáře sv. Maura*, s. 47.

¹⁶⁹ Na průzkumech dílčích vzorků a součástí pocházejících z obsahu relikviáře se spolupodílel i Kriministický ústav v Praze.

Více viz LAUPY, M., *Relikviář sv. Maura v kriminalistických laboratořích*, s. 327-333.

¹⁷⁰ Restaurování - komplexní, průběžně zadokumentovaný proces záchrany uměleckého díla a obnovy

jeho dřevěného jádra, neboť právě ono se stalo jedním z nejzávažnějších a obtížně řešitelných problémů. Konsolidace či jeho konzervace nebyly v tomto případě dle Kašeho zcela dostačující. Nevyhnutelná byla též restituce základních parametrů relikviáře, partikulárně rekonstrukce jeho celků (dna a spodního rámu) a uhnílych částí.¹⁷¹ Na jejich základě tak mohli pověřeni restaurátoři vypracovat zevrubný koncept restaurování. Provedené průzkumy též přispěly a napomohly k snazšímu výběru vhodných restaurátorských metod a postupů.

Restaurátory bylo shledáno, že se bude jednat o zcela jedinečný a velmi náročný proces, který byl v rámci restaurátorství na našem území do té doby zcela ojedinělý.

Restaurování ostatkové schránky, vycházející z nabytých poznatků a výsledků, bylo započato v polovině roku 1992 tzv. ověřovací fází. V průběhu této fáze byly předem na vybraných vzorcích odzkoušeny jednotlivé zlatnické technologické postupy s následným postoupením oponentním vyjádřením expertů - metalurgů, chemiků, atd.¹⁷² Přestože Alena Nováková a Andrej Šumbera, dva špičkoví akreditovaní restaurátoři, disponovali četnými zkušenostmi s restaurováním sakrálních památek zlatnického řemesla,¹⁷³ proběhly ohledně navržených restaurátorských postupů v lednu roku 1993 konzultace mezi našimi restaurátory a restaurátory z Cách, kteří již měli v této době bohaté zkušenosti s restaurováním relikviářů Karla Velikého a Tří králů z Kolína nad Rýnem. Dne 1. července 1993 bylo přistoupeno k samotnému procesu restaurování relikviáře. Ke konci roku 1993 byl restaurátory zpracován přibližný rozvrh prací

jeho umělecké kvality reversibilními prostředky.

Konzervace - zastavení či stabilizace přirozených či jiných destruktivních procesů a jejich důsledků, kterým dílo podléhá s cílem zachovat kulturní památky pro budoucnost. Konzervace je nedílnou součástí práce každého restaurátora.

FOGAŠ, I., Výběrový přehled restaurátorských pojmů.

171 KAŠE, J., Ostatková skříň sv. Maura, s. 195-196.

172 ŠUMBERA, A., Restaurování relikviáře sv. Maura, s. 48.

173 Akademická sochařka Alena Nováková se například v předchozích letech spolupodílela na prestižní záležitosti - restaurování a zhotovení kopie Strahovského evangelistáře (latinský rukopis z konce 10. století a reprezentativní dílo trevírské školy z otonského období).

Více viz Akademie výtvarných umění, *Užití umění*.

Akademický sochař Andrej Šumbera se například v letech 1987-1991 spolupodílel na průzkumových a restaurátorských pracích fondu Kletnotnice Pražského hradu. Provedl průzkum Korunovačnických klenotů, kdy se věnoval dokumentaci použitých zlatnických technik.

Český rozhlas, *Ak. sochař Andrej Šumbera*.

na ostatkové schránce, který počítal výhledově s ukončením restaurátorských prací na relikviáři přibližně do čtyř let, tj. v závěru roku 1997.

V letech 1992 až 1993 proběhlo čištění jednotlivých částí výzdoby. Za pomoci důkladně sejmutých lukoprenových forem byly zhotoveny přesné sádrové odlitky Krista, sv. Maura, všech dvanácti postav apoštolů a dvanácti kruhových reliéfů.¹⁷⁴ Za účelem dalšího průzkumu byly zhotoveny odlitky z jednotlivých gem zdobících relikviář. Pro potřebu výroby lipového modelu ostatkové skříně byly vytvořeny velice podrobné nákresy jednotlivých stran relikviáře. Vyjmutím všech kamenů, zdobících relikviář spolu s jejich podložkami, bylo započato restaurování jednotlivých filigránových prvků výzdoby.

V druhé polovině roku roku 1993, tj. od července do prosince 1993, začali restaurátoři postupně čistit všechny kovové díly zlatnické relikviářové výzdoby. Ostatková schránka sv. Maura byla demontována a následně rozložena na jednotlivé kusy. Vzhledem k tomu, aby po restaurování nedošlo k nesprávnému umístění výzdoby, bylo nutno každý dílek dekorace opatřit vlastním číselným označením vyrytým na malém mosazném plíšku. Jednotlivé plíšky byly k jednotlivým dílům připevněny tenkými měděnými drátky. Ze zachovalých zbytků rozpadlého dna dřevěného jádra se restaurátoři pokusili o rekonstrukci jeho základních rozměrů a tvarů. Lze předpokládat, že v průběhu staletí byly u ostatkové schránky prováděny drobné úpravy. Též z minulosti jsou nám známy pokusy a snahy o restaurování relikviáře. Ne vždy byly všechny zásahy zcela adekvátní a v souladu s významem této jedinečné památky. Všechny stříbrné části relikviáře, především reliéfy a postavy všech dvanácti apoštolů, byly v 19. století při prováděných restaurátorských pracích doplněny velmi neuměle modelovanými částmi těl apoštolů (zejména rukou a dvou krků) a jejich atributů.¹⁷⁵ Současně s tím byly tyto sošky zcela nevhodně vyplněny sádrou. Proto odborná komise rozhodla o vyjmutí této nevhodné výplně. Následně poté mohl být realizován detailní průzkum vnitřního prostoru sošek a reliéfů, který odkryl značné množství defektů a trhlin.

Po celý rok 1994 byla pozornost restaurátorů soustředěna na emailovou a

174 Více viz kapitola Restaurování sošek apoštolů.

175 NOVÁKOVÁ, A., Historické technologie na relikviáři sv. Maura, s. 13.

braunfirnisovou výzdobu, především pak na její čištění a odstraňování koroze z jejího povrchu, konzervaci a zpevnění. Při této činnosti byly využity zejména poznatky poskytnuté restaurátorskou dílnou z Cách. V témže roce se restaurátoři spolupodíleli na přípravě makety a na tvorbě koncepce doprovodné výstavy k relikviáři sv. Maura v zámku v Bečově nad Teplou.

Od ledna roku 1995 až do prosince roku 1995 se restaurátoři soustředili na 800 původních měděných hřebíčků.¹⁷⁶ V první fázi byly z hřebíčků odstraněny korozní zplodiny. Následně byly vyrovnány. Ty z nich, které byly poškozeny nebo zlomeny, byly nově restaurátory nastaveny na původní délku. Dalších 500 měděných hřebíčků bylo pro zlatnickou výzdobu nově zhotoveno. Pod kameny zdobící relikviář byly vyrobeny nové podložky z lipového dřeva, které nahradily původní papírové smotky,¹⁷⁷ které byly v 19. století při opravě relikviáře použity k získání potřebné výšky v lůžkách filigránů. Po očištění kamenů, mineralogickém průzkumu a po zhotovení mikroskopické fotodokumentace přišlo na řadu jejich zpětné osazení. Na základě provedených průzkumů a jejich výsledků byly truhlářům předány parametry za účelem výroby první makety jádra ostatkové skříně z lipového dřeva. 76 kusů nejvíce poškozené filigránové výzdoby (převážně rozlámané) bylo zpevněno. Ty části, které filigránům chyběly, byly po celkové fixaci tvaru doplněny a pozlaceny.

Bylo rozhodnuto, že se po restaurování vrátí relikviář na místo svého nálezu, tedy na hradozámecký komplex v Bečově nad Teplou. K tomuto účelu byla pro relikviář vyrobena speciální výstavní vitrína, kde je celodenně udržováno specifické klima, co se týče osvětlení, vlhkosti nebo udržení stabilní teploty. V roce 1996 proběhla soutěž na tuto vitrínu. Z podaných návrhů byl vybrán návrh ak. soch. Šumbery.¹⁷⁸

Ukrytí relikviáře pod podlahu hradní kaple a pozdější rozbití jeho skleněné ochranné schránky zapříčinilo, že tento vzácný románský artefakt trpěl minimálně

176 V průběhu dokumentace a základního průzkumu relikviáře byly zpracovány též údaje o charakteru jednotlivých hřebíčků, např. způsob jejich zpracování, atd. Tato data pak posloužila jako velice cenný zdroj informací při určení rozsahů dřívějších oprav ostatkové skříně.

KAŠE, J., *Ostatková skřín sv. Maura*, s. 195-196.

177 V průběhu průzkumů a dokumentace relikviáře bylo nalezeno několik přibližně 1 cm velkých papírků namodralé barvy s číslicemi, které byly napsány inkoustem. Jedna z možných variant je, že tyto papírky pochází z restaurování, které proběhlo v 19. století.

Tamtéž, s. 193.

178 ČERNÁ, A., *Relikviář sv. Maura, průběh restaurování*, s. 94.

po dobu čtyřiceti let přímým stykem se zemním zásypem se všemi konsekvencemi, které z toho následně vyplynuly. Došlo ke ztrátě informací o jeho přesném tvaru a rozměrech. Proto v roce 1997 byli restaurátoři nuceni všechny části výzdoby zkušebně aplikovat na lipový model. Jeho tvar a rozměry byly poté dle potřeb upraveny. V témže roce opětovně proběhly další vzájemné konzultace se zahraničními odborníky. Z důvodů bezchybného stanovení jednotlivých parametrů ostatkové skříně za účelem zpětného precizního umístění zlatnické výzdoby se vyrobila druhá maketa dřevěného jádra.

V roce 1998 se pozornost restaurátorů soustředila na sádrové odlitky relikviářových sošek.¹⁷⁹ Druhá maketa ostatkové skříně, postupně tvarově a rozměrově korigovaná, byla zpětně osazována zlatnickou dekorací. Po provedených zkouškách byla výzdoba z makety sejmuta a maketa předána truhlářům za účelem výroby nového definitivního dřevěného jádra. Ani definitivní ořechové jádro relikviáře se nevyhnulo jednotlivým finálním úpravám z důvodu dokonalého umístění restaurované výzdoby.

V roce 1999 proběhla zkouška uchycení výzdoby na nové jádro relikviáře. Restaurátor musel předvrtat pro původní hřebíčky dírky v odpovídající hloubce, aby posléze při jejich zatloukání nedošlo k jejich poškození, a především proto, aby zrestaurovaná dekorace dokonale přiléhala k dřevěnému jádru relikviáře. Po provedené zkoušce byla výzdoba sejmuta za účelem její finální konzervace.

Finální opravy sošek Ježíše Krista, sv. Maura a všech dvanácti sošek apoštolů započaly v roce 2000. Nesčetné množství prasklin ve velice tenkém stříbrném plechu bylo vyspraveno vlepením přesně tvarově a materiálově odpovídajících plomb z plechu odpovídající síly a ryzosti.

V roce 2001, v předposledním roce restaurátorských prací na relikviáři, byly zrestaurovány sošky sv. Maura, Krista a všech 12 sošek apoštolů. Tento restaurátorský zásah se řadil mezi nejvíce náročné restaurátorské procesy. Z důvodů srovnání ryzosti použitého stříbra na relikviáři byly všechny reliéfy a sošky podrobeny rentgenofluorescenční analýze. V samém závěru roku došlo k aplikaci zrestaurované a konzervované výzdoby na definitivní jádro. Do předem předvrtaných dírek byly skrz

¹⁷⁹ Více viz kapitola Restaurování sošek apoštolů. Sádrové odlitky jsou vystaveny a lze si je prohlédnout v doprovodné expozici k relikviáři sv. Maura na zámku v Bečově nad Teplou.

jednotlivé vrstvy zlatnické výzdoby opatrně zatlučeny měděné hřebíčky se zlacenými hlavičkami. Před konečným osazením výzdoby restaurátor Šumbera všechny části výzdoby jednotlivě zdokumentoval.¹⁸⁰ Klíčovým důvodem této velice důkladné fotodokumentace byl fakt, že po aplikaci zlatnické výzdoby na dřevěné jádro relikviáře, nebude možné bez demontáže výzdoby tuto detailněji studovat.¹⁸¹

Od ledna do dubna 2002 byla realizována závěrečná kompletace celé výzdoby relikviáře, což v sobě zahrnovalo například finální úpravy či precizní dotvarování nejvíce náročných doplňků sošek. 10. duben 2002 byl dnem, kdy byla dokončena závěrečná kompletace celé zlatnické výzdoby relikviáře. Následovala závěrečná dokumentace a dne 26. dubna 2002 po ukončení veškerých restaurátorských prací proběhl převoz ostatkové schránky na Státní hrad a zámek v Bečově nad Teplou.¹⁸²

V Dolním zámku v Bečově nad Teplou byl pro relikviář velice nákladným způsobem upraven prostor, který musel splňovat velmi náročné podmínky (provozní, klimatické, výstavní, bezpečnostní) ochranného režimu vzácné památky.¹⁸³

Veškerá činnost související s relikviářem sv. Maura byla hrazena z finančních prostředků SÚPP v Plzni, který finance obdržel od Ministerstva kultury ČR. Do celého procesu také vstoupily svými sponzorskými aktivitami různé fyzické a právnické osoby, ne vždy působící v oblasti památkové péče či kultury, které se nemalou měrou podílely na záchraně či průzkumových pracích.¹⁸⁴ Roku 1995 poslalo Ministerstvo financí ČR na restaurátorské práce a práce související s přípravou klimatizované a střežené prostory relikviáře sv. Maura v zámku v Bečově nad Teplou (klimatizace včetně monitoringu, speciální vitrína, atd.), částku 3 miliony Kč. Od zahájení restaurování relikviáře až do konce roku 1997 se náklady na restaurátorské práce na zlatnické výzdobě, dřevu, textilu, papíru, na průzkumy, dokumentaci a zajištění nadstandardního ochranného režimu artefaktu včetně výstavní vitríny a zajištění odpovídajícího klimatu přiblížily

180 Nedílnou součástí restaurování se stala fotodokumentace. Byla provedena ve značném rozsahu. Čítá celkem 2000 snímků.

181 Odborníci nepředpokládají demontáž výzdoby relikviáře sv. Maura dříve než za 100 let.
ČERNÁ, A., Relikviář sv. Maura, průběh restaurování, s. 96.

182 ČERNÁ, A., Relikviář sv. Maura, průběh restaurování, s. 94 - 96.

183 Úprava prostoru pro prezentaci relikviáře stála SÚPP v Plzni přibližně 2 milióny Kč.

184 Např. od konce roku 1991 do dubna 1992 byl proveden průzkum jednotlivých vzorků a částí pocházejících z relikviáře sv. Maura Kriministickým ústavem Federální kriminální policie Federálního policejního sboru.

Více viz LAUPY, M., Relikviář sv. Maura v kriministických laboratořích, s. 327-333.

přibližně k 8 milionům Kč. To však ještě nebyly náklady konečné. Další finanční náklady, a to výši 2 - 3 miliony Kč bylo nutné investovat do dokončovacích restaurátorských prací a do realizace doprovodné expozice k ostatkové schránce sv. Maura na zámku v Bečově nad Teplou, jejíž hlavní náplní jsou především prezentace unikátní středověké památky široké veřejnosti v prostředí, které odpovídá umělecko-historické hodnotě a společenskému významu tohoto díla. Seznámení návštěvníků s historií relikviáře a jeho někdy pohnutým osudem, přiblížení a upozornění návštěvníků na ojedinělost některých restaurátorských postupů a náročnost restaurátorských prací spojených se záchranou relikviáře sv. Maura, to je další cíl a záměr doprovodné expozice k relikviáři sv. Maura.¹⁸⁵

S ohledem na uvedená fakta a z důvodu možného porovnání časové náročnosti restaurátorských prací na obdobných relikviářích, je vhodné se zmínit, že restaurátorské práce na relikviáři Panny Marie v Cáchách trvaly 10 let,¹⁸⁶ císařský relikviář Karla Velikého byl restaurován 7 let.¹⁸⁷ Jejich zlatnická výzdoba spolu s dřevěným jádrem nikdy nedoznala takové deformace a poškození, jako tomu bylo u české ostatkové schránky.

Oproti českým restaurátorům disponovali restaurátoři v Cáchách stálým a moderně vybaveným pracovištěm, četnými a odbornými zkušenostmi vycházejícími z dlouhodobé praxe. Velice důležitým a nepřehlédnutelným faktorem byly též jejich zkušenosti s v praxi ověřenými technologiemi. Jak již bylo několikrát řečeno, relikviář sv. Maura pobýval v záspu bečovské hradní kaple minimálně čtyřicet let. Z tohoto důvodu nemohli naši restaurátoři striktně dodržovat restaurátorské postupy svých zahraničních kolegů či se přesně řídit jejich zkušenostmi. Jednotliví odborníci museli dopředu provést celou řadu velice precizních průzkumů a ověřovacích postupů, než přistoupili k aplikaci vhodných technologií, čímž na druhé straně někdy došlo ke značnému časovému posunu jednotlivých prací.¹⁸⁸

185 ČERNÁ, A., *Stručná historie relikviáře sv. Maura*, s. 43 – 44.

186 LEPIE, H., *Heiligtümer in goldenen Schreinen*.

187 LEPIE, H., *Die Geschichte der Sicherung und Konservierung des Karlsschreins*.

188 ČERNÁ, A., *Relikviář sv. Maura : Informace o současném stavu*, s. 20.

7 Dřevěné jádro relikviáře sv. Maura

Jak již bylo zmíněno, dle Didiera vznikl relikviář sv. Maura v období 1180-1220. Na základě vypracovaného znaleckého posudku můžeme toto období ještě blíže specifikovat. Z *Restaurátorské zprávy k dendrochronologickému datování části korpusu relikviáře sv. Maura* vypracované Ing. Kynclm se lze dozvědět, že strom, ze kterého bylo původní jádro relikviáře vyrobeno, byl smýcen po roce 1197.¹⁸⁹ Též datování pomocí CT snímání, metody použité při dendrochronologickém datování stáří korpusu relikviáře sv. Maura z důvodu upřesnění data jeho zhotovení, podpořila tvrzení Ing. Kyncla a to, že smýcení stromu, ze kterého byl relikviář vyroben, proběhlo pravděpodobně v samém závěru 12. století. Při úvahách týkajících se stáří korpusu relikviáře, je dále nutné vzít v potaz jednak dobu nutnou na prosychání dřeva před jeho zpracováním a dobu potřebnou na vyhotovení ostatkové schránky, která bezpochyby vzhledem k bohaté zlatnické výzdobě relikviáře mohla činit i několik let. Při zvážení všech uvedených skutečností, se dle Šidlovského velice snadno přiblížíme ke konci již zmíněného období, tedy k roku 1220.¹⁹⁰

Původní korpus relikviáře byl vyroben celkem z devíti základních dílů - dvě části sedlové střechy, dvě čela, dvě bočnice, dno, dva trojlisté oblouky v horní části čel. Jednotlivé části byly k sobě navzájem slepeny a k celkovému zajištění bylo použito dřevěných kolíčků, které byly vklíněny do předem připravených děr.¹⁹¹

Vystavení relikviáře sv. Maura extrémním klimatickým podmínkám zapříčinilo markantní deformaci tvaru relikviáře - stáčení a prohýbání dřeva a změnu jeho objemu. Snad největší poškození postihlo dno relikviáře, a proto se dochovalo pouze v několika málo fragmentech. Dnem se ukládaly do relikviáře ostatky, a proto k tomuto účelu bylo dno relikviáře opatřeno otvory pro jejich vkládání. Otvory se vždy po uzavření schrány následně zapečetily. Zbytky pečetí, které byly použity k zapečetění otvorů relikviáře sv. Maura, se nám dochovaly na dvou dřevěných úlomcích dna.¹⁹² Uzpůsobení ostatkové

189 KYNCL, J., Zpráva na determinaci dřeva.

190 ŠIDLOVSKÝ, G. E., *K ikonografii relikviáře sv. Maura*, s. 202.

191 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 55.

192 Tamtéž, s. 55.

schránky pro vkládání relikvií bylo při posledním restaurování relikviáře sv. Maura zcela respektováno a zachováno i při výrobě nového dřevěného korpusu relikviáře.¹⁹³

Základem celé konstrukce relikviáře sv. Maura byl obvodový rám. V důsledku rozbití skleněné schránky, ve které byl relikviář uložen, došlo k rozpadu obvodového rámu a vlivem zemní vlhkosti se čela, boky a střecha relikviáře velice silně deformovaly. Působení zemní vlhkosti též zapříčinilo uvolnění dřevěných spojů obvodového rámu, uhnití některých jeho částí, což mělo za následek odpadnutí poměrně značného množství zlatnické výzdoby. Na základě uvedených skutečností vyvstaly odborníkům provádějícím průzkumové práce na relikviáři problémy při určování původních rozměrů dřevěného jádra, např. šířky čelních partií. Celá konstrukce se zkroutila dovnitř relikviáře mimo jiné i proto, že pod tíhou zeminy podélně praskl hřeben střechy relikviáře.¹⁹⁴

Co se týče určení původního tvaru relikviáře, je důležité si uvědomit několik zásadních faktů. Dle Kašeho *"toto středověké dílo bylo symetrické a pravidelné pouze řádově, především ve významovém smyslu. Dřevěné jádro bylo provedeno za pomoci postupů v dnešním slova smyslu převážně tesařských a je v podstatě nepravidelné."*¹⁹⁵ V úvahu je též nutné vzít stáří relikviáře, tedy zhruba devět set let jeho existence, proto je nutné počítat i s přirozeným stárnutím dřeva. To s sebou přirozeně nese pohyb dřeva a s tím související deformaci linií či uvolnění spojů. Prezentace relikviáře při procesích ve městě Florennes sehrála bezpochyby také svoji roli, stejně tak jako jeho čištění. Pozdější korekce nebo restaurátorské zásahy, které se uskutečnily během staletí, mohly mít též vliv na tvar relikviáře tak, jak ho známe dnes.¹⁹⁶

Ve znaleckém posudku Kyncl uvádí, že dřevo relikviáře bylo silně narušeno.¹⁹⁷ Celý povrch dřevěné hmoty jevil známky pokročilé fáze hnědé hniloby jako důsledek napadení dřeva dřevokaznou houbou popraškou stepní.¹⁹⁸ Kyncl vyhodnotil stávající stav dřeva jako velmi špatný a vyloučil jakékoliv mechanické namáhání dřevěného korpusu. Současně upozornil, že při jakékoliv manipulaci s jádrem bude hrozit

193 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 15.

194 KAŠE, J., Ostatková skříň sv. Maura, s. 197.

195 Tamtéž, s. 196.

196 Tamtéž, s. 197.

197 KYNCL, J., Zpráva na determinaci dřeva.

198 Popraška stepní - obecně rozšířená houba na dřevěných stavbách.

mechanické narušení dřeva. Též nedoporučil použít stávající desky jako nosného materiálu relikviáře a vzhledem k jejich stavu je doporučil zachovat pouze jako artefakt.¹⁹⁹

7.1 Původní dřevěné jádro

Po provedených průzkumech a na základě doporučení odborníků, komise mající na starosti dohled nad restaurováním relikviáře sv. Maura rozhodla, že pro zlatnickou výzdobu relikviáře bude nutno vyrobit nové dřevěné jádro. Původní jádro se na základě doporučení uchovalo už pouze jako výstavní exponát a ke studijním účelům.²⁰⁰ Ještě před samotným zakonzervováním původního jádra relikviáře bylo nutno vytřídit jednotlivé díly dochovaného dřeva na ty, které tvořily původní korpus relikviáře, a na ty, ze kterých byla vyrobena ochranná schránka pro relikviář. Původní dřevěné jádro bylo s ohledem na jeho stávající stav restaurátory velice šetrně demontováno. Po demontáži byly fragmenty dřeva zbaveny mechanických nečistot a z jejich povrchu byly odstraněny veškeré zbytky textilu a usní. Veškerého díly původního jádra byly namočený v roztoku kalafuny, toluenu a včelího vosku. Po vyzrání byl původní korpus relikviáře opět smontován. Restaurátoři se snažili při montáži korpusu využít technologií použitých již při výrobě původního jádra, tzn. provedení spojů prostřednictvím původních originálních spojovacích kolíčků. K tomu, aby se mohlo původní jádro relikviáře stát plnohodnotnou součástí doprovodné expozice k relikviáři sv. Maura, bylo zapotřebí zrekonstruovat též původní dno korpusu relikviáře. Vzhledem k tomu, že originál dna byl téměř celý ztrouchnivělý, byla vyrobena jeho maketa, při jejíž výrobě využily restaurátoři dochované části dna relikviáře.²⁰¹

199 KYNCL, J., Zpráva na determinaci dřeva.

200 Po zakonzervování bylo původní jádro relikviáře umístěno na zámek v Bečově, kde ho lze vidět v doprovodné expozici k relikviáři sv. Maura.

201 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 80-82.

7.2 Výroba nového dřevěného jádra

Zprvu se restaurátoři domnívali, že provedou rekonstrukci parametrů a tvaru korpusu relikviáře po částech. Proto byly prvotně vyrobeny fošny ve tvaru obou střech a přibližného tvaru soklu. Ale již při prvních experimentech vyvstal problém s aplikací zlatnické dekorace na strany střech. Restaurátoři dospěli k závěru, že bude nutné zrekonstruovat tvar jádra relikviáře v kontextu s ostatními stěnami, neboť na jejich hranách se výzdoba v jednotlivých úrovních překrývala.

Tristní stav původního dřevěného jádra neumožnil jeho opětovné použití. Bylo evidentní, že bude nutné vytvořit zcela nové dřevěné jádro. Původní jádro relikviáře bylo vyrobeno z dubového dřeva. To však bylo odborníky vyhodnoceno za ne příliš vhodné pro zhotovení jádra nového. Zachování zlatnické výzdoby relikviáře bylo pro odbornou komisi dozorující restaurování relikviáře prioritou číslo jedna, a proto na základě pečlivého uvážení a předchozích chemických zkoušek rozličných druhů dřevin včetně dubu bylo rozhodnuto, že nové jádro relikviáře bude vyrobeno z dřeva ořechového. Ořechové dřevo ze všech zkoumaných vzorků vykazovalo nejméně agresivní reakce vůči zlatnické výzdobě. Při volbě dřeva pro nové jádro bylo též rozhodující, aby případné pohyby dřeva při klimatických změnách, např. změna teploty či vlhkosti, neohrozily románskou památku.

Jednotlivé fošny pro nové jádro byly vyrobeny klížením tří překřížených vrstev ořechových prken. Dle Šumbery byla výroba finálního jádra z ořechového dřeva velice náročná a vyžadovala maximální kooperaci truhlářů s restaurátory. Oproti prvotním odhadům obdržel Šumbera nové jádro relikviáře o dva měsíce později, než předpokládal. Zde je důležité upozornit na skutečnost, že stále ještě nebylo možno hovořit u tohoto jádra o jeho definitivní a finální podobě. Po předchozí domluvě mezi restaurátory a truhláři bylo na některých místech jádra ponecháno více dřevěné hmoty, a to z toho důvodu, aby bylo možno v průběhu zpětného osazení zlatnické dekorace na nové jádro tam, kde to bude situace vyžadovat, plochu jádra přesně přizpůsobit tvaru výzdoby.²⁰²

202 NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Rekonstrukce tvaru a rozměrů dřevěného jádra a osazení výzdoby.*

V průběhu příprav nového dřevěného jádra byly vyrobeny dvě makety relikviáře z lipového dřeva. Při jejich výrobě se vycházelo především z parametrů udávaných v dostupné literatuře v kombinaci s pravděpodobnými údaji ze zdeformovaného původního jádra a jednotlivých částí výzdoby. V tomto ohledu se pro české restaurátory jako velice cenný zdroj informací ukázala univerzitní fototéka v Marburgu, která disponovala kolekcí fotografií relikviáře, pořízenou přibližně okolo roku 1930 na zámku v Bečově nad Teplou, včetně jeho výzdoby.²⁰³

Od ledna roku 1997 si restaurátoři zkusili prostřednictvím permanentních nácviků aplikovat výzdobu na neustále se měnící maketu relikviáře a řezbářsky a truhlářsky ji dle svých potřeb upravovali. Souběžně s tím probíhala neustálá vzájemná komunikace s kolínskými a čášskými restaurátory, kteří měli s restaurováním relikviářů bohaté, několikaleté zkušenosti. Ve srovnání s obdobnými relikviáři v zahraničí byl stav relikviáře sv. Maura zcela odlišný. O žádném z relikviářů rýnsko-mosanského typu nelze hovořit jako o „*archeologickém nálezu*“, jako tomu bylo v případě českého relikviáře, a proto i selekce náležitých restaurátorských technologií byly daleko komplikovanější. Jako nevyhnutelné a potřebné se ukázaly důkladné průzkumy a ověřování jednotlivých postupů. Po celý rok pracovali restaurátoři na úpravách nového jádra. Nezbytné byly četné korektury jeho rozměrů - délky a šířky. Podkládání výzdoby či její nastavování tak, aby co nejlépe přilehla k jádru relikviáře, se nakonec ukázalo jako nevyhnutelné a časově velmi náročné. Původní odhad, že podle této makety budou moci restaurátoři zhotovit finální jádro, se ukázal jako mylný. Jak již bylo zmíněno, co se týče tvarové interpretace ostatkové schránky, nedisponovali restaurátoři úplnými informacemi o jejích přesných rozměrech, proto u některých rozměrových informací vycházeli pouze a jen z rámcového odhadu. Postupný počet oprav oproti původním předpokladům dosáhl většího počtu, než se restaurátoři domnívali. Z obav, aby při výrobě finálního jádra nedošlo ke zcela zbytečným komplikacím a průtahům, byla na žádost restaurátorů vyrobena druhá maketa relikviáře, opět z lipového dřeva. I u druhého modelu relikviáře, stejně tak jako tomu bylo u prvního modelu, si restaurátoři vyzkoušeli aplikovat zlatnickou výzdobu, tentokrát ale již za účelem detailnější specifikace jednotlivých parametrů.²⁰⁴ Během roku 1998 byla

203 Tamtéž.

204 Tamtéž.

celá výzdoba aplikována na druhý zkušební model relikviáře s tím, že se upřesňovaly jeho tvarové a rozměrové proporce. Za časově velmi náročné vyhodnotil Šumbera opětovné přikládání a snímání zlatnické dekorace k jádru relikviáře, nikoliv jen jejich jednotlivých částí nebo polí, neboť výzdoba relikviáře je svými přesahy úzce provázána - „každý kovový prvek výzdoby je sám o sobě individualizovanou rukodělnou prací, která se celku podřizuje pouze v nejzákladnějších proporcích. Moderní člověk si teprve tváří v tvář této malebné nepřesnosti uvědomí, jak hluboko pronikla do jeho vědomí a estetických norem tvarová normalizace. Je to zážitek hodný pozornosti postupně poznávat, s jak lehkým srdcem tehdejší mistři rozměřovali jednotlivé prvky, jak postupně řešili problémy, které tyto nepřesnosti nutně přinášely, např. pomocí malých podkladových plíšků nejrůznějších tvarů, které zakrývaly skuliny a menší prázdná místa, kde by bylo vidět holé dřevo, či nestejných rozestupů mezi prvky. A když střídající se emaily a filigrány – jejichž rozměr se lišil až o půl centimetru - v řadě nevycházely, byl zhotoven menší prvek, který se na zbývající místo rozměrem hodil. Na protější straně ovšem tyto střídající se prvky vyšly úplně jinak. Je třeba si uvědomit, že se zde nejedná o nějaké chyby či nedostatky řemeslné a umělecké dovednosti, ale o podstatnou uměleckou a estetickou vlastnost tohoto díla, o stigma filozofických a estetických norem své doby.“²⁰⁵

K upevnění výzdoby k jádru relikviáře použili restaurátoři tenké hřebíčky vyrobené z mosazi. Aby mohli restaurátoři výzdobu z relikviáře sundat, uštípali hřebíčkům hlavičky a výzdobu přes ně následně přetáhli. Tuto maketu se zbytky mosazných hřebíčků, které udávaly umístění základních polí výzdoby, odevzdali truhlářům k výrobě finálního dřevěného jádra.²⁰⁶

Aplikace zlatnické výzdoby na nové jádro ostatkové schránky za pomoci původních, ale i nově vyrobených měděných hřebíčků se zlacenými hlavičkami, probíhala od jara roku 1998. I tady bylo nutno kvůli korekturám povrchu finálního korpusu přikládat a snímat jednotlivé části výzdoby. Pro osazení zlatnické výzdoby museli restaurátoři předvrtat pro původní hřebíčky přibližně 3000 dírek v odpovídající hloubce, aby při pozdějším zatloukání hřebíčků nedošlo k jejich poškození. Též bylo potřebné a žádoucí, aby zlatnická výzdoba perfektně přilehla k novému korpusu.²⁰⁷

205 KAŠE, J., Ostatková skříň sv. Maura, s. 196.

206 NOVÁKOVÁ, A., Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Rekonstrukce tvaru a rozměrů dřevěného jádra a osazení výzdoby.

207 Tamtéž.

Po provedené zkoušce a za účelem závěrečné konzervace výzdoby byla výzdoba sejmuta. Bylo nutno ji zbavit nežádoucích nánosů a nečistot, které na ní ulpěly během prováděných testů, např. zbytků dřeva, neboť předvrtání děr se provádělo skrz otvory ve zlatnické výzdobě. Též dřevěný korpus prošel procesem konzervace roztokem tmavého mořidla v lékařském lihu a propolisu. Při osazení zlatnické výzdoby relikviáře vycházeli naši restaurátoři z referencí cášských kolegů, kteří doporučili naplánovat definitivní osazení zlatnické výzdoby maximálně 3 měsíce před umístěním relikviáře ve výstavní vitríně, a to z toho důvodu, aby se předešlo nežádoucímu ataku konzervace nechráněným ovzduším a prachem. V závěru roku 2001 došlo k aplikaci konzervované a zrestaurované výzdoby na finální jádro relikviáře. Do předem předvrtaných dírek byly skrz jednotlivé vrstvy výzdoby zatlačeny měděné hřebíčky se zlacenými hlavičkami. V této fázi osazení výzdoby bylo nutno každý hřebíček zvlášť upravovat - ztenčit ho, prodloužit či ho zkrátit, a to vše podle potřeb výzdoby, respektive dle přesné velikosti otvorů a tloušťky vrstev výzdoby.

Finální kompletace zlatnické výzdoby na nové ořechové jádro relikviáře sv. Maura byla restaurátory ukončena ke dni 10. 4. 2002.²⁰⁸

208 NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Rekonstrukce tvaru a rozměrů dřevěného jádra a osazení výzdoby.*

8 Restaurování sošek apoštolů

Péče a starostlivost o umělecké památky jsou svébytnou oblastí se specifickými postupy a průzkumy. Z hlediska správného postupu obnovy památky je důležité, aby uměleckořemeslné památky nebyly restaurovány běžnými řemeslnými technikami. U oprav uměleckých děl by se měl klást důraz především na maximální citlivost, ohleduplnost, kompetentnost a odbornost. Pokud opravy takových děl či jejich prvků probíhají ve spolupráci s odborníkem, lze předpokládat, že jsou zajištěny kvalitnější výstupy této práce než v případě absence této profese v procesu obnovy tohoto díla,²⁰⁹ jako tomu bylo v případě dřívějších oprav sošek apoštolů, sv. Maura a Krista na relikviáři sv. Maura.

Během staletí prošel relikviář sv. Maura několika opravami různého rozsahu a kvalit. Jedna z oprav se uskutečnila v letech 1847-1851. Restaurátorské práce s největší pravděpodobností proběhly v Belgii v Bruselu v Musée d'Antiquité, jehož ředitelem byl hrabě Beaufort-Spontin. V jakém rozsahu bylo restaurování realizováno nebo čeho se přesně týkalo, není známo.²¹⁰ Je však prokazatelné, že v tomto období došlo k nepřilíh profesionálním korekcím, které svou povahou velice závažným a negativním způsobem ovlivnily fyzický stav a vzhled relikviáře sv. Maura na několik dalších desetiletí.²¹¹

8.1 Stav sošek apoštolů před restaurováním

Prvotně byly sošky apoštolů a kruhové reliéfy kvůli mechanickému zpevnění vyplněny hmotou, kterou ve své proslulé knize *Schedula diversarum artium* popisuje mnich Theophil Presbyter jako hmotu obsahující vosk s jemně mletou cihlovou moučkou nebo pískem v poměru 2 : 1.²¹² Při opravě relikviáře v 19. století byla původní hmota ze sošek odstraněna. Pro opětovné zpevnění sošek, byla původní hmota nahrazena hmotou novou, sádrou, do které byly navíc zalaty železné háčky pro upevnění jednotlivých sošek ke stěnám relikviáře. Díky své hydroskopičnosti nabyla sádra ve

209 GIRSA, V., Předprojektová příprava, s. 63 – 65.

210 HEJDOVÁ, D., Relikviář sv. Maura, s. 10.

211 Tamtéž, s. 63.

212 Více viz THEOPHILUS, P., *Schedula diversarum artium*.

vlhké zemi na objemu, což zapříčinilo potrhání tenkého stříbrného plechu,²¹³ ze kterého byly sošky vyrobeny, a zvětšení defektů. Tento zcela nevhodný "*restaurátorský zásah*" zapříčinil též pozdější korozi ostatkové schránky, především pak v průběhu jejího pobytu ve vlhké zemi hradní kaple.²¹⁴ Jako výplň střešních kruhových medailonů nebyla použita sádra, jako tomu bylo v případě sošek, ale kyt.²¹⁵

S ohledem na náročnost a komplikovanost jednotlivých restaurátorských prací na relikviáři sv. Maura byl restaurátory vyhodnocen restaurátorský zásah u cizelovaných sošek a reliéfů za nejvíce náročný a obtížný. Ze zprávy vyplývá, že praskliny, odření, vrypy a jiné deformace sošek a reliéfů jsou vzhledem ke značně členité modelaci a umístění sošek na relikviáři pochopitelné. Po odstranění sádrové výplně z jednotlivých sošek byly objeveny další praskliny na materiálu. Jako nejvíce poškozená byla restaurátory vyhodnocena místa, která již v minulosti prošla různými opravami, přičemž bylo nutné brát v potaz, že některé praskliny na soškách vznikly již při jejich výrobě, a to především v místech, kde byl požadován extrémní nárok na tah materiálu. Odlišné způsoby provedení oprav podaly restaurátorům informace o opravách realizovaných v různých časových údobích. Ztráta ručiček čnějících do prostoru či jejich odlomení byly nejvíce frekventovaným defektem u sošek. Z dvanácti sošek apoštolů se původní originál ručiček dochoval jen u jediné sošky apoštola, u sv. Matouše. Ostatní ručičky apoštolů, stejně jako jejich některé tělesné partie, např. krk, nos, části kolen, atd. byly vyhotoveny v pozdějším období. Dle Novákové a Šumbery postrádaly takto upravované a doplňované sošky jakoukoliv výtvarnou a řemeslnou hodnotu. Provedení bylo po výtvarné stránce označeno restaurátory za necitlivé až rušivé. Dle hlavního restaurátora byl díky tomu degradován i celkový vzhled relikviáře. U apoštolských atributů spolu s atributem sv. Maura bylo taktéž shledáno, že se nejedná o původní originály vyrobené pro ostatkovou schránku sv. Maura v 1. třetině 13. století. Rozdílný způsob jejich zpracování svědčil o opravách v různých časových obdobích.²¹⁶

213 Síla plechu, ze kterého jsou jednotlivé sošky vytepány, se pohybuje v rozmezí 0,2-0,4 mm. Pro srovnání na relikviář Karla Velikého v Čáchách a tzv. tří králový relikviář v Kolíně nad Rýnem bylo použito plechu ještě tenčího - 0,15 mm.

NOVÁKOVÁ, A., *Historické technologie na relikviáři sv. Maura*, s. 12.

214 Tamtéž, s. 13.

215 CINK, O., *Relikviář svatého Maura*, s. 83.

216 NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek*.

Z restaurátorské zprávy vyplývá, že fyzický stav figurálních plastik byl velice špatný. Výjimka byla zaznamenána pouze u postavy Krista, u které nebylo shledáno tak silné poškození jako u jiných sošek. Za velice zajímavé můžeme považovat zjištění, že dvě klíčové postavy štítů relikviáře, postavy sv. Maura a Krista, byly spolu s pozadím vytepany pouze z jediného kusu plechu. U postav apoštolů restaurátoři zaznamenali separování postav apoštolů od jejich pozadí, avšak nevyloučili, že původně též tvořily s pozadím jeden celek.²¹⁷

8.2 Restaurování sošek apoštolů

Před zahájením restaurování bylo nejprve nutné velice citlivým způsobem odstranit ze všech sošek sádrovou výplň. Prostřednictvím precizně zhotovených lukoprenových forem zhotovil restaurátorský tým v letech 1992-1993 přesné sádrové odlitky všech čtrnácti postav zdobících relikviář sv. Maura - Krista, sv. Maura a dvanácti postav apoštolů. Restaurátoři tímto procesem získali data, týkající se tvaru sošek, před vyjmutím sádrové výplně, neboť dle jejich zjištění, velké množství nově zhotovených doplňků z 19. století držela pospolu s cizelovanou figurou právě kontaminovaná sádra uvnitř sošek. Na základě předchozích testů byl pro odstranění sádry zvolen postup tzv. rozmělnování sádry pomocí jemného tryskání tlakovou vodou. Teprve poté mohl být realizován detailní průzkum zaměřený na vnitřek sošek, který odkryl jejich značné poškození a velké množství trhlin. V roce 1996 v rámci další fáze práce se soškami zhotovili restaurátoři 5-7 sádrových odlitků ke každé z nich. Odlitky posloužily restaurátorům jako cvičné modely k možným návrhům na doplnění a rekonstrukci modelací chybějících tělesných partií sošek a draperií. Finální opravy všech relikviářových sošek vyvrcholily v roce 1999. Během této etapy restaurování bylo nutno u každé sošky zacelit za pomoci přesně tvarovaných zlacených a stříbrných plomb z tenkého plechu velké množství prasklin. Na základě prováděných průzkumových prací za pomoci mikroskopu odhalili restaurátoři větší množství perforací, než byl jejich původní odhad. Proto se v rámci této fáze práce restaurátoři soustředili především na zacelení všech mikroskopických trhlin, aby po vyplnění sošek

217 NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek.*

zpevňovací hmotou následně nedošlo k jejímu úniku na lícovou stranu výzdoby.²¹⁸ Plomby zhotovené k vykrytí prasklých míst na soškách Krista, sv. Maura a dvanácti sošek apoštolů byly aplikovány roku 2000. V mezidobí se restaurátoři věnovali jednotlivým návrhům modelací doplňovaných částí sošek za pomoci již dříve vyrobených sádrových odlitků. Již dříve zhotovené sádrové odlitky posloužily restaurátorům k modelaci chybějících částí sošek. Dle těchto domodelovaných partií byly vyrobeny formy pro doplnění chybějících částí. Ke každé sošce z relikviáře museli restaurátoři zaujmout zcela individuální postoj, který se odvíjel od rozsahu jejího defektu. Výtvarný charakter sošky, její výraz či ikonografické pojetí, to vše sehrálo velmi důležitou a podstatnou roli při modelaci chybějících partií.

Jako velice náročné bylo restaurátory vyhodnoceno dotvoření chybějících ručiček figurek. Polohy rukou spolu s jejich gesty bylo nutno sladit s výtvarným výrazem sošky a s její anatomií. Nově zhotovené ručičky musely korespondovat s atributem, který drží každý apoštol ve své ruce, a odpovídat i po stránce ikonografické. Protože se restaurátoři snažili při restaurování použít metody, pomocí kterých byl relikviář sv. Maura vyroben, byly nové ruce odlity za pomoci historické metody odlévání kovů, tzv. *metody ztraceného vosku*.²¹⁹ Odlité ručičky museli restaurátoři následně ještě upravit, aby korespondovaly s celkovým kontextem. Zprvu bylo nutné nové odlitky cizelérsky opracovat a pak následovalo pozlacení. Restaurátoři potřebovali, aby nové ručičky souzněly s ostatní plochou sošky, tzn. aby odpovídaly charakteristice lesku a barvě původního zlacení. Osazení ručiček do rukávů restaurátoři vyřešili pomocí vnitřních navlékacích manžet vyrobených ze stříbra, jejichž úkolem byla fixace ručičky v odpovídající poloze. Všechny sošky byly kvůli zpevnění vyplněny hmotou obsahující syntetický vosk vylehčený dutými skleněnými kuličkami o průměru 0,2 mm. Takto zpevněné sošky byly k novému jádru připevněny pomocí nově vyrobených stříbrných trnů. Původní železná očka a trny, které fixovala postavy k relikviáři, nebylo možné použít, neboť byly silně poškozeny korozí.²²⁰

Po devíti letech od zahájení restaurování sošek, tedy v roce 2001, byla realizována finální kompletace celé výzdoby ostatkové schránky relikviáře sv. Maura.

218 Tamtéž.

219 Více viz kapitola Zlatnické techniky použité na relikviáři sv. Maura.

220 NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek*.

Závěrečné opravy či přesné dotvarování nejnáročnějších komponentů²²¹ byly její nedílnou součástí. U některých sošek byli restaurátoři nuceni provést jejich sochařské doladění - správný sklon hlavy, chybějící kolenní partie, gesta a polohy rukou, partií rukávů a držení atributů až v úplném závěru kompletace výzdoby v souladu s celkovou kompozicí již nastrojeného relikviáře.

V samém závěru připevnění zlatnické výzdoby k novému jádru relikviáře bylo zapotřebí důkladně posoudit, zhodnotit a především vybrat správnou míru doplnění prázdných či neúplně pokrytých plošek v některých místech ostatkové schránky.²²²

221 Domodelování doplňků sošek sv. Jana Evangelisty, sv. Ondřeje či sv. Tomáše byly restaurátory označeny za nejvíce pracné a obtížné, neboť jejich původní originální části se do současnosti zachovaly jen v torzálním stavu.

Více viz NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek.*

222 NOVÁKOVÁ, A., *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek.*

9 Relikviář sv. Maura a současnost

Poté, co bylo roku 1900 soudně rozhodnuto, že relikviář sv. Maura zůstane natrvalo v Čechách v Bečově nad Teplou, rozhodli se členové florenneské rodiny Dupiéreux, že nechají zhotovit kopii relikviáře sv. Maura. Nejedná se však zcela o identickou kopii relikviáře. Kopie ostatkové schránky, uložená v současné době v sakristii kostela opatství ve městě Florennes, je rozměrově menší než původní originál. Počet sošek apoštolů a reliéfů je ve srovnání s relikviářem sv. Maura poloviční. Taktéž ikonografický program není zcela totožný. Sošky sv. Maura a Krista, umístěné na čelních stranách relikviáře, se sice opakují, ale na bočních stranách kopie relikviáře nenalezneme sošky apoštolů jako je tomu u relikviáře sv. Maura, ale světce významné pro benediktiny.²²³

Dne 15. 11. 2000 byla na Pražském hradě ve Starém královském paláci, v historických prostorách Starých zemských desek, zahájena výstava nesoucí název *Relikviář sv. Maura - proces restaurování jedinečné památky*. Bylo to vůbec poprvé, co byl relikviář sv. Maura po svém nalezení v bečovské hradní kapli prezentován široké veřejnosti, byť v této době ještě nebyl zrestaurován zcela. Jak již samotný název výstavy napovídá, ústředním motivem ojedinělé expozice bylo především přiblížit návštěvníkům problematiku restaurátorské práce a výzkumu a též jednotlivé techniky restaurování, které byly při záchraně románské památky použity. Dvacet pět let od objevení relikviáře, v listopadu roku 2010, byl relikviář opět převezen do české metropole, tentokrát na výstavu s názvem *Relikviář sv. Maura na Pražském hradě*, kde se stal po dobu tří měsíců spolu s kopiemi korunovačních klenotů ozdobou nejprestižnějších historických prostor Pražského hradu, Vladislavského sálu.²²⁴ Od 19. 12. 2014 do 15. 3. 2015 bylo možno obdivovat nainstalovaný relikviář sv. Maura v Praze spolu s dalšími přibližně 600 sbírkovými předměty z českých hradů a zámků,

²²³ PÁNKOVÁ, K., Florennes – původní domov relikviáře sv. Maura, s. 83-84.

²²⁴ Národní památkový ústav, *Slavnostní otevření výstavy relikviáře*.

na unikátní výstavě *Hrady a zámky objeovované a opěvované*,²²⁵ pořádané NPÚ ve spolupráci se Správou Pražského hradu, v prostorách Jízdárny na Pražském hradě.

Za velice zajímavý počín lze považovat vytvoření haptického modelu relikviáře, který vznikl jako výsledek spolupráce obecně prospěšné společnosti Přírodní škola, Státního hradu a zámku v Bečově nad Teplou a Věznice v Horním Slavkově. Prostřednictvím makety relikviáře lze realizovat speciální prohlídky pro nevidomé, během kterých se mohou blíže seznámit s touto významnou románskou památkou. Dotyková maketa relikviáře byla vyrobena v měřítku 1:1 a je stejně jako jeho předloha osazen soškami a dalšími prvky výzdoby. V nitru makety jsou umístěny haptické pomůcky evokující skutečný obsah relikviáře – relikvie, usně, autentika, látky. Maketa je spolu s vozíkem, texty v Braillově písmu a s přehrávačem hudby umístěna v doprovodné expozice k relikviáři sv. Maura v zámku v Bečově nad Teplou. Haptický model ostatkové schránky byl vyroben především pro přiblížení památky nevidomým. Správa zámku ho však využívá též jako edukační pomůcku pro běžné školní skupiny a vzhledem k povaze tohoto nástroje lze provádět edukační aktivity i mimo komplex Státního hradu a zámku v Bečově nad Teplou.²²⁶ Díky této zajímavé dotykové pomůcce jsou dětem zábavnou a hravou formou vysvětleny výrazy související s relikviářem, např. světec, relikvie, atd. Správné umístění odnímatelných částí výzdoby relikviáře - jeho kruhových reliéfů a sošek apoštolů umožňuje dětem se aktivně zapojit do prohlídky ostatkové schránky a v rámci jejich vzdělávání můžeme hovořit o zajímavém projektu zaměřeném na výchovu dětí uměním.

V současné době je vzácná zlatnická památka instalována v tzv. Dolním zámku bečovského hradozámeckého areálu. Ke konci dubna roku 2015 zveřejnil NPÚ na svých internetových stránkách tiskovou zprávu týkající se architektonické soutěže na nové prostory pro relikviář sv. Maura. Nově zbudovaná expozice v Pluhovských domech bude pojata jako expozice muzejně-galerijního typu. Jejím prvořadým cílem bude prezentace eminentní evropské románské zlatnické památky s důrazem na její sakrální,

225 Výstava *Hrady a zámky objeovované a opěvované* byly pojata jako putování tisíciletou historií naší země. Během této "cesty" se mohli návštěvníci seznámit přibližně s šesti sty nejkrásnějšími a nejvýznačnějšími předměty pocházejícími z českých hradů a zámků. Výstava se pyšnila takovými exponáty jako by již zmíněný relikviář sv. Maura, karlštejské obrazy od Mistra Theodorika, barokní socha Pýchy z hospitalu Kuks od Matyáše Brauna či deník Karla Hynka Máchy.

Národní památkový ústav, *Hrady a zámky objeovované a opěvované*.

226 Národní památkový ústav, *Haptické pomůcky pro zámek Bečov*.

historický a umělecko-historický význam. Zábavnou a hravou formou budou zprostředkovány informace o relikviáři nejen nejmenším návštěvníkům, dětem, ale expozice svou kompozicí vyjde vstříc například i přicházejícím poutníkům. Nové prostory budou pravděpodobně zpřístupněny v roce 2017, kdy také skončí obnova celého areálu.²²⁷

Dne 5. listopadu 2015 to bude přesně 30 let od nalezení relikviáře sv. Maura, proto NPÚ ve spolupráci se Státním hradem a zámek v Bečově nad Teplou připravily pro letošní návštěvnickou sezónu několik zajímavých akcí, na kterých se lze setkat a blíže seznámit s fenoménem relikviáře sv. Maura. Dne 29. 8. 2015 se koná již šestý ročník tzv. Hradozámecké noci, v rámci níž si mohou návštěvníci ve zcela nezvyklém návštěvnickém čase, v nočních hodinách, vychutnat neobyčejnou atmosféru zámků a hradů. Správa Státního hradu a zámku v Bečově nad Teplou připravila pro zájemce v tento den tématický filmový minifestival, během kterého mohou zájemci shlédnout sérii unikátních dokumentů vztahujících se výlučně k relikviáři sv. Maura nebo k historii hradozámeckého areálu.²²⁸

Na začátku měsíce května otevřela své brány Světová výstava EXPO 2015, která se tentokrát koná v italském Miláně. O mezinárodní prezentaci fenoménu ostatkové schrány sv. Maura se na této výstavě postaral Karlovarský kraj, který představuje relikviář sv. Maura jako jeden z charakteristických symbolů svého regionu. Za pomoci moderní technologie, tzv. fogscreenu, je relikviář sv. Maura představen návštěvníkům českého pavilonu v podobě hologramu promítaného na vodní páru.²²⁹

227 Národní památkový ústav, *Relikviář svatého Maura dostane novou expozici.*

228 Národní památkový ústav, *Návštěvní sezóna 2015 na zámku Bečov.*

229 Krajské listy, *Kraj se ode dneška prezentuje na výstavě EXPO 2015.*

10 Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl představit a přiblížit kult uctívání ostatků svatých a s tím úzce související, dříve hodně rozšířený, fenomén relikvií. Podstatnou část své diplomové práce jsem věnovala jedné z nejcennějších movitých památek v České republice, relikviáři sv. Maura. Na příkladu relikviáře sv. Maura jsem se snažila názorně ukázat, jaký význam měl ostatkový kult a jak roli měl v životě našich předků.

V průběhu devíti staletí došlo k radikální změně úhlu vnímání a především účelu relikviáře sv. Maura. V době svého vzniku byl předmětem zbožné úcty a byl důkladně chráněn. Jeho prvotním významem bylo uchování ostatků světců, které se staly objektem uctívání. Pro relikvie florennského opatství byla zhotovena schrána, jejíž vzhled a uměleckořemeslné zpracování byly úzce propojeny s finančními možnostmi zadavatele zakázky, ale též interpretací dané doby. V průběhu staletí a dějinných peripetií začal obsah relikviáře ztrácet na svém významu. Též jeho skutečný smysl a středověkou společností oceňovaná hodnota, zaznamenaly postupný úpadek. Svůj podíl viny na degradaci hodnoty relikviáře coby liturgického předmětu nesla i některá místa jeho dřívějšího uložení. Poněkud paradoxně vyznívá skutečnost, že z propadliště zapomnění, sakristie kostela sv. Gengulfa ve městě Florennes, zachránil relikviář sv. Maura zájem rodiny Beaufort-Spontin, kteří jako velcí obdivovatelé a znalci umění dokázali ocenit jeho historickou, ale především pak uměleckou hodnotu. O několik let později, ke konci druhé světové války, to byli právě členové této rodiny, kdo zakopal relikviář pod podlahu hradní kaple, kde strávil téměř půl století.

Podstatným faktem zvyšující význam a důležitost této památky je skutečnost, že prodejem relikviáře šlechtické rodině Beaufort-Spontin, tedy převodem z rukou církve do světské moci, přestal relikviář sv. Maura, jako jediný ze skupiny rýnsko-mosanských relikviářů, plnit funkci liturgického předmětu. Dnes je vnímán naší převážně profánní společností jako středověký artefakt a předmět sbírkového charakteru, kdy předmětem uctívání již není jeho obsah, ale formální stránka. Vznikla tak analogie s předměty obdobného charakteru či církevními stavbami, které jsou dnes označovány za kulturní památku. Touto změnou v úhlu pohledu došlo ke změně

vnímání a poznávání těchto památek ať již movitých či nemovitých. Domnívám se, že jsme se díky tomuto obratu ve vnímání a posunu v chápání, ač neúmyslně, ochudili o jejich skutečné hodnoty a smysl. Je proto více než důležité tyto skutečnosti vést neustále v patnosti. Mohlo by nás to v budoucnu při rozhodování o dalším osudu takových památek nesprávně nasměrovat.

Dle mého názoru určité poučení pro nás všechny též plyne ze situace, která nastala po nalezení relikviáře v roce 1985. Přestože jeho objevení bylo ve své době událostí číslo jedna jak pro odborníky, tak i pro širokou laickou veřejnost, zarazil mě přístup jednotlivých institucí k této unikátní památce. Jsem toho názoru, že jejich přístup k ostatkové schránce rozhodně neodpovídal jejich možnostem. Je velice tristní, že si v této době příslušné instituce vůbec nepřipustily a neuvědomily, že nebyl objeven pouze artefakt skládající se z drahých kovů a vzácných kamenů, ale unikátní nesmírně vzácná kulturní památka, která vyžadovala v souvislosti se svým stavem též adekvátní péči. Domnívám se, že by mělo být v zájmu celé naší společnosti, ne-li přímo nepsanou povinností, uchování památkového dědictví pro další generace.

Vzhledem k tomu, že relikviář sv. Maura není artefakt bohemikálního původu, jsou informační zdroje k této románské památce v rámci území naší republiky velmi omezené. Určitě bude do budoucna vhodné při dalším bádání o relikviáři sv. Maura koncentrovat své úsilí a pozornost především k zahraničním, převážně pak francouzským a belgickým pramenům, tedy do míst původního vzniku relikviáře.

Ne na všechny otázky v souvislosti s relikviářem známe dnes odpověď. Dle mého názoru je to velká výzva a podnět k dalším možným studiím, které pomohou doplnit prázdná místa v životopisu relikviáře sv. Maura a v souvislosti s tím odpovědět na otázky tak, abychom z otazníků na konci vět mohli s definitivní platností udělat tečku.

Závěrem bych chtěla vyjádřit svou naději, že se mi snad podařilo touto prací aspoň částečně přispět k všeobecnému porozumění a přiblížení kultu svatých, relikvií a cenné památky jakou je relikviář sv. Maura.

11 Seznam použité literatury a pramenů

11.1 Monografie a články

ANDRLE, J. Tzv. Pluhovské domy v jádru hradu Bečova nad Teplou. *Průzkumy památek*. 2007, roč. 14, č. 1, s. 3-23. ISSN 1212-1487.

BAŽANTOVÁ, N. Relikviář sv. Maura. *Zprávy památkové péče*. 1992, roč. 52, č. 5, s. 1-6. ISSN 1210-5538.

BAŽANTOVÁ, N. Relikviář sv. Maura II. Textilie a další nálezy z relikviáře sv. Maura. *Zprávy památkové péče*. 1992, roč. 52, č. 6, s. 1-8. ISSN 013-9853.

BORCHGRAVE, H. *Cesty křesťanského umění*. Praha : Knižní klub, 2002. ISBN 80-242-0805-9.

BRANDI, C. *Teorie restaurování*. Kutná Hora : Tichá Byzanec, 2000. ISBN 80-86359-03-4.

BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0512-9.

BUCHAROVIČ, S. Na okraj bečovského nálezu. *Arnika : Informační a metodický list Správy CHKO Slavkovský les*. 1986, roč. 33, č. 13, s. 93-97.

CINK, O., WIZOVSKÝ, T., MARYŠKA, F., et. al. *Relikviář sv. Maura*. Sokolov : Fornica, 2010. ISBN 978-80-87194-12-6.

ČERNÁ, A. 20 let od "nálezu století". *Kriminalistický sborník*. 2005, roč. 49, č. 5, s. 68-69.

ČERNÁ, A. Dvacet pět let od nálezu relikviáře sv. Maura. *Zprávy památkové péče*. 2011, roč. 71, č. 2, s. 75-79. ISSN 1210-5538.

ČERNÁ, A. Relikviář sv. Maura : Informace o současném stavu a dosavadním průběhu restaurování. *Zprávy památkové péče*. 1998, roč. 58, č. 1, s. 16-20. ISSN 1210-5538.

ČERNÁ, A. Stručná historie relikviáře sv. Maura a příprava jeho prezenzace veřejnosti. In Památkový ústav v Plzni. *Výroční zpráva památkového ústavu v Plzni za rok 1997*. Plzeň : Památkový ústav v Plzni, 1997, s. 38-44.

ČERNÁ, A., ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura, průběh restaurování zlatnické výzdoby 1991 – 2002. In: Státní památkový ústav v Plzni. *Výroční zpráva za rok 2002*. Plzeň : Státní památkový ústav v Plzni, 2003, s. 94-96. ISBN 80-85035-21-9.

DIDIER, R. The Shrine of St. Maurus Rediscovered. *Apollo : The International Magazine of the Arts*. 1988, s. 227-243. ISSN 0003-6536.

DUÉ, A., LABOA, J. M. *Obrazový atlas dějin křesťanství*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-221-1.

ELSER, M., EWALD, S., MURRER, G. *Encyklopedie náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-188-2.

FISCHER-WOLLPERT, R. *Malý teologický slovník : Přehled papežů*. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-124-5.

FOGAŠ, I. Výběrový přehled restaurátorských pojmů. In FOGAŠ, I., SVOBODOVÁ, K., (eds.). *Umění restaurovat umění*. Brno : Moravská galerie, 2006, s. 132-133. ISBN 80-7027-159-0.

FRALEOVÁ, B. *Templáři a Kristův rubáš*. Praha : Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0404-2.

GILLES, A., E. *Lidé víry : Příběh středověké církve*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-8522-74-7.

GIRSA, V., et. al. *Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky*. Praha : ČVUT, 2004. ISBN 80-01-02990-5.

GNIRS, A. *Topographie der historischen und Kunst-Denkmale in Böhmen von der Urzeit bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts. Der politische Bezirk Elbogen.* Prag : Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste, 1927.

GNIRS, A. *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslovakischen Republik. Land Böhmen. Die Bezirke Tepl und Marienbad.* Augsburg : Benno Filser, 1932.

HEJDOVÁ, D. Objev nezvěstné památky : Relikviář sv. Maura se skrýval přes půl století na zámku v Bečově. *Lidová demokracie.* 1986, 15. 8. 1986.

HEJDOVÁ, D. Relikviář sv. Maura. In *Bibliotheca Strahoviensis 8 - 9*, Praha : Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2007, s. 7-76. ISSN 1213-6514.

HYRŠL, J. *Gemmologická charakteristika kamenů na relikviáři sv. Maura.* Praha, 1998. Rukopis. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ. Nепublikováno.

JÍRŮ, R. Rod Beaufort-Spontin a relikviář sv. Maura. In *Historický sborník Karlovarska IX.* Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech, 2003, s. 100-107. ISSN 1210-9401.

KAŠE, J. Ostatková skříň sv. Maura : Vstupní dokumentace a základní průzkum. *Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody.* Praha : Orbis, 1989, roč. 14, č. 4, s. 193-197. ISSN 0139-9853.

KAVKA, F. Účel a poslání hradu Karlštejna ve svědectví písemných pramenů doby Karlovy. In FAJT, J. (ed.). *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV : Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna.* Praha : Národní galerie, 1997, s. 15-28. ISBN 80-7035-142-X.

KLVAŇA, K. Relikviář sv. Maura - legenda a skutečnost. *Kriminalistický sborník.* 1992, roč. 36, č. 8, s. 319-327.

Kosmova kronika česká. Praha : Paseka, 2005. Vydání sedmé. ISBN 80-7185-515-4.

KRUŠINOVÁ, L. *Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu, Bečov nad Teplou – hrad, II/1985*. Rukopis. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ. Nepublikováno.

KUBÍN, P. *Sedm přemyslovských kultů*. Praha : Univerzita Karlova, 2011. ISBN 978-80-87258-19-4.

KYNCL, J. *Restaurátorská zpráva k dendrochronologickému datování části korpusu relikviáře sv. Maura*. Brno, 1998. Restaurátorská zpráva. 54/1998. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ. Nepublikováno.

LAUPY, M., ŠTURMANKIN, J., KOLÁŘ, P., et. al. Relikviář sv. Maura v kriminalistických laboratořích. *Kriminalistický sborník*. 1992, roč. 36, č. 9, s. 327-333.

LEPIE, H. Die Geschichte der Sicherung und Konservierung des Karlsschreins. *Die Waage: Zeitschrift der Grünenthal GmbH, Aachen. Sonderheft Der Karlsschrein in Aachener Dom*. 1988, Sonderheft, s. 8-48. ISSN 0017-4874.

LEPIE, H. Heiligtümer in goldenen Schreinen : Karlsschrein und Marienschrein in der Goldschmiedewerkstatt. *Die Waage : Zeitschrift der Grünenthal GmbH, Aachen*. 1992, Sonderheft 2, 26-37. ISSN 0017-4874.

NIKITIN, M. K., MELNIKOVA, E. P. *Chemie v konzervátorské a restaurátorské praxi*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2003. ISBN 80-210-3062-3.

NOVÁKOVÁ, A. Historické technologie na relikviáři sv. Maura. *Starožitnosti a užité umění : Měsíčník pro sběratele a znalce*. 1993, roč. 1, č. 5, s. 12-13. ISSN 1210-6518.

NOVÁKOVÁ, A., ŠUMBERA, A. *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Rekonstrukce tvaru a rozměrů dřevěného jádra a osazení výzdoby, 1994-2001*. Zpráva pro jednání odborné komise. Rukopis. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ. Nepublikováno.

NOVÁKOVÁ, A., ŠUMBERA, A. *Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura : Restaurování sošek, kruhových reliéfů a ražených částí výzdoby, červen 1992 – březen 2002*. Zpráva pro jednání odborné komise. Rukopis. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ. Nepublikováno.

OTAVSKÝ, K. Relikvie, relikviáře a královské insignie. In ŠMAHEL, F., BOBKOVÁ, L. (eds.) *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha : Lidové noviny, 2012, s. 525-533. ISBN 978-80-7422-093-7.

Ottův slovník naučný : Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl čtvrtý. Praha : J. Otto, 1891. Dostupné také z WWW: <https://archive.org/download/ottvslovnknauni25ottogoog/ottvslovnknauni25ottogoog.pdf>.

Ottův slovník naučný : Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl devátý. Praha : J. Otto, 1895. Dostupné také z WWW: <https://archive.org/download/ottvslovnknauni08ottogoog/ottvslovnknauni08ottogoog.pdf>.

Ottův slovník naučný : Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl osmnáctý. Praha : J. Otto, 1902. Dostupné také z WWW: <https://archive.org/download/ottvslovnknauni31ottogoog/ottvslovnknauni31ottogoog.pdf>.

PÁNKOVÁ, K., WIZOVSKÝ, T. Florennes – původní domov relikviáře sv. Maura. *Zprávy památkové péče*. 2011, roč. 71, č. 2, s. 80-84. ISSN 1210-5538.

PODLAHA, A., ŠITTLER, E. *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze : Jeho dějiny a popis*. Praha : Dědictví sv. Prokopa, 1903. Dostupné také z WWW: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=6705>.

RAVIK, S. *Velká kniha světců*. Praha : Regia, 2002. ISBN 80-86367-24-X.

RENDINA, C. *Příběhy papežů : dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů.* Praha : Volvox Globator, 2005. ISBN 80-7207-574-8.

ROYT, J. *Kristus v křesťanské ikonografii.* České Budějovice : Karmášek, 2010. ISBN 978-80-87101-22-3.

ROYT, J. Umělecká výzdoba hradu Karlštejna. In ŠMAHEL, F., BOBKOVÁ, L. (eds.) *Lucemburkové : Česká koruna uprostřed Evropy.* Praha : Lidové noviny, 2012, s. 514-524. ISBN 978-80-7422-093-7.

SCHLAFKE, J. *Der Kölner Dom.* Graz : Verlag Styria, 1990. ISBN 3222112746.

SIMSON, O. von. *Glossarium artis : dreisprachiges Wörterbuch der Kunst. Kirchengeräte, Kreuze und Reliquiare der christlichen Kirchen.* München : Saur, 1992. ISBN 3-598-11079-0.

SKLENÁŘ, K. *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů.* Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-253-8.

STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible : A-L.* Bratislava : Gemini, 1992. ISBN 80-85265-31-1.

SUCHÁNEK, D., DRŠKA, V. *Církevní dějiny : Antika a středověk.* Praha : Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.

ŠIDLOVSKÝ, G. E. K ikonografii relikviáře sv. Maura. In *Bibliotheca Strahoviensis 6-7.* Praha : Strahovská knihovna, 2004, s. 201-221. ISSN 1213-6514.

ŠUMBERA, A. Restaurování relikviáře sv. Maura. In Památkový ústav v Plzni. *Výroční zpráva památkového ústavu v Plzni za rok 1997.* Plzeň : Památkový ústav v Plzni, 1997, s. 45-50.

THEOPHILUS, P. *Schedula diversarum artium.* Překlad z latiny do němčiny Albert Igl. Wien : Wilhelm Braumüller, 1874. Dostupné také z WWW: <<https://archive.org/details/scheduladiversa00pregoog>>.

Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. *Světcí a jejich kult ve středověku*. České Budějovice : Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v nakl. Tomáš Halama, 2006. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Dějiny umění - historie; 4. ISBN 80-903600-6-8.

VYSKOČIL, J. K. *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy Kláry : Kritický rozbor textový i věcný legendy a čtyř listů s nejstarším (původním) textem milánského rukopisu*. Praha : Universum, 1932.

ŽUPANIČ, J., FIALA, M., STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny České*. Praha : Aleš Skřivan, 2001. ISBN 80-86493-00-8.

11.2 Elektronické zdroje

Akademie výtvarných umění v Praze, Archiv historické výtvarné technologie. *Užití umění : Vazba strahovského evangelistáře*. [online]. [cit. 2015-05-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.technologiaartis.org/1uzit-umeni-vazba.html>>.

Benediktínské arcidiákonství. *Slovníček pojmů*. [online]. [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.brevnov.cz/CS/slovnicek#kapitula>>.

Český rozhlas. *Ak. sochař Andrej Šumbera : O životě v bílých rukavičkách....* [online]. [cit. 2015-03-27]. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/leonardo/anonce/_zprava/387563>.

Encyclopaedia Britannica. *Theophilus : German writer and artist*. [online]. c2015. [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/590959/Theophilus>>.

Krajské listy, Karlovarský kraj. *Kraj se ode dneška prezentuje na výstavě EXPO 2015*. [online]. [cit.2015-06-06]. Dostupné z WWW : <http://www.kr-karlovarsky.cz/krajske_listy/Stranky/150601-Expo2015.aspx#.VXgxNEaUof4>.

Národní památkový ústav. *Hrad Bečov se po relikviáři sv. Maura pyšní dalším pokladem – archivními viny v hodnotě 20 miliónů.* [online]. [cit. 2014-12-27]. Dostupné z WWW: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pracoviste-npu/ups-v-budejovicich/novinky-vypis-vsech/news/15454-hrad-becov-se-po-relikviari-sv-maura-pysni-dalsim-pokladem-archivnimi-viny-v-hodnote-20-milionu/>.

Národní památkový ústav. *Hrady a zámky objevované a opěvované.* [online]. [cit. 2014-12-25]. Dostupné z WWW: <http://www.npu.cz/hrady-objevovane/>.

Národní památkový ústav. *Klášter Zlatá Koruna : Výkladový slovník.* [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z WWW: http://www.klaster-zlatakoruna.eu/vykladovy-slovník/?akce=logout&pismeno=M&ftresult=maiestas+domini#vykl_slk#vykl_slk.

Národní památkový ústav. *Návštěvní sezóna 2015 na zámku Bečov.* [online]. Praha, 2. 3. 2015 [cit. 2015-05-25]. Tisková zpráva. Dostupné z WWW: http://www.zamek-becov.cz/e_download.php?file=data/editor/154cs_17.doc&original=SHZ+Be%C4%8Dov+-+TZ+zah%C3%A1jen%C3%AD+sez%C3%B3ny+2015.doc.

Národní památkový ústav. *Relikviář svatého Maura dostane novou expozici : O autorovi návrhu rozhodla architektonická soutěž.* [online]. Praha, 27. 4. 2015. [cit. 2015-05-20]. Tisková zpráva. Dostupné z WWW: <http://www.npu.cz/news/16406-relikviar-svateho-maura-dostane-novou-muzejni-expozici-o-autorovi-navrhu-rozhodla-architektonicka-soutez/>.

Národní památkový ústav. *Slavnostní otevření výstavy relikviáře sv. Maura na Pražském hradě.* [online]. Praha, 24. 11. 2010. [cit. 2014-12-25]. Tisková zpráva. Dostupné z WWW: <http://www.npu.cz/news/6704-slavnostni-otevreni-vystavy-relikviare-sv-maura-na-prazskem-hrade/>.

Národní památkový ústav. *Tisková zpráva: Haptické pomůcky pro zámek Bečov.* [online]. Praha, Bečov nad Teplou, 14. 2. 2011. [cit. 2014-12-25]. Dostupné z WWW: <http://www.npu.cz/download/1297685645/2011-02-14-TZ-Becov-hapticky-model.pdf>.

ŠUMBERA, A. *Relikviář sv. Maura : Středověké zlatnické techniky. O zlatnických technikách. Cizelování.* [online]. [cit. 2015-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/cs/jine/stredoveke-zlatnicke-techniky/o-zlatnickych-technikach/cizelovani.html>>.

ŠUMBERA, A. *Relikviář sv. Maura : Úvodem.* [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/cs/uvodem.html>>.

ŠUMBERA, A. *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Braun-firnis.* [online]. [cit. 2015-03-16]. Dostupné z WWW: <http://www.svatymaur.cz/cs/zlatnicka-vyzdoba/braun-firnis.html&ie=utf-8&oe=utf8&gws_rd=cr&ei=cO4GVcasOsPraL OngdgN>.

ŠUMBERA, A. *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Emaily.* [online]. [cit. 2015-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/cs/zlatnicka-vyzdoba/emaily.html>>.

ŠUMBERA, A. *Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Gemy.* [online]. [cit 2015-06-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/cs/zlatnicka-vyzdoba/gemy.html>>.

12 Resumé

This thesis, in its first part, deals with the importance of the cult of saints and relics. The second part is focused on a specific group of liturgical objects, reliquaries, and their function in medieval sacred space.

Reliquary of St. Maurus belongs to a group of tumb reliquaries which were created from approximately the second half of the 12th century until the second half of the 13th century. At this time, on the territory defined by rivers Rhine and Maas, some of the most beautiful Romanesque reliquaries were created. Reliquary of St. Maurus belongs to the group of so-called Mosan type reliquaries. The basic shape of these shrines is a longitudinal house with a rectangular platform. Full name of the reliquary of St. Maurus is Reliquary of St. Maurus, St. John the Baptist, St. Timothy and St. Apollinaire. Shrine of St. Maurus was manufactured in the town of Florennes in Namur region (Belgium). It was made for the Benedictine abbey in Florennes and stored in a local monastery church.

Beaufort-Spontin bought the reliquary in 1838 and moved it to their newly purchased castle Bečov (Bohemia). The last owner Duke Alfred Beaufort-Spontin hid the reliquary under the floor of the chapel at the end of World War II. In 1985 it was discovered in dramatic circumstances. In the following 12 years it was expensively restored. After completion of the restoration work the reliquary was returned to its place of discovery into the castle in Bečov.

Today the reliquary is not a liturgical object any more. Reliquary of St. Maurus is Romanesque goldsmith artifact of incalculable historical and art value. It is one of the most significant artifacts in the ownership of our state.

13 Přílohy

13.1 Seznam obrázků

Obrázek 1: Boční strana relikviáře sv. Maura – vlevo od sv. Maura.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Úvodem. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/hotovo1.jpg>>.

Obrázek 2: Boční strana relikviáře sv. Maura – vlevo od Krista.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Úvodem. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/hotovo4.jpg>>.

Obrázek 3: Štítová strana relikviáře sv. Maura – čelo se sv. Maurem.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Úvodem. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/hotovo2.jpg>>.

Obrázek 4: Štítová strana relikviáře sv. Maura – čelo s Kristem.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Úvodem. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/hotovo5.jpg>>.

Obrázek 5: Některé sádrové odlitky sošek a reliéfů pořízené v letech 1993-1994 k zachování informace o výchozím stavu před vyjmutím výplní.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Restaurování. Ukázka restaurování jednotlivých prvků. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/restaurovani1.jpg>>.

Obrázek 6: Soška sv. Jakuba Většího po vyjmutí sádrové výplně. Květen 1995.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Restaurování. Ukázka restaurování jednotlivých prvků. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/restaurovani4.jpg>>.

Obrázek 7: Soška sv. Ondřeje - křehký a poškozený originál zpevněný sochařským tmelem s krkem a záplatou kolena z 19. století. Vedle leží formy a podle nich nově vytvořené doplňky a plomby ze stříbrného plechu. Červenec 1999.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Restaurování. Ukázka restaurování jednotlivých prvků. [online]. [cit. 2015-05-16]. Dostupné z WWW:

<<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/restaurovani17.jpg>>.

Obrázek 8: Onyx, 12x9 mm, Eros s lukem, 1.-2. stol. po Kristu.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Gemy. [online]. [cit 2015-06-11]. Dostupné z WWW:

<<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/gemy44a.jpg>>.

Obrázek 9: Karneol, 11x8,5 mm, volavka, 1.-2. stol. po Kristu.

In ŠUMBERA, A. Relikviář sv. Maura : Zlatnická výzdoba. Gemy. [online]. [cit 2015-06-11]. Dostupné z WWW:

<<http://www.svatymaur.cz/data/media/foto/large/gemy35a.jpg>>.

13.2 Obrázky

Obrázek 1: Boční strana relikvíáře sv. Maura – vlevo od sv. Maura.

Obrázek 2: Boční strana relikvíáře sv. Maura – vlevo od Krista.

Obrázek 3: Štítová strana relikviáře sv. Maura – čelo se sv. Maurem.

Obrázek 4: Štítová strana relikviáře sv. Maura – čelo s Kristem.

Obrázek 5: Některé sádrové odlitky sošek a reliéfů pořízené v letech 1993-1994 k zachování informace o výchozím stavu před vyjmutím výplní.

Obrázek 6: Soška sv. Jakuba Většího po vyjmutí sádrové výplně. Květen 1995.

Obrázek 7: Soška sv. Ondřeje - křehký a poškozený originál zpevněný sochařským tmelem s krkem a záplatou kolena z 19. století. Vedle leží formy a podle nich nově vytvořené doplňky a plomby ze stříbrného plechu. Červenec 1999.

*Obrázek 8: Onyx, 12x9 mm, Eros s lukem,
1.-2. stol. po Kristu.*

*Obrázek 9: Karneol, 11x8,5 mm, volavka,
1.-2. stol. po Kristu.*